БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1984 йил 30 МАРТ № 14 (2754) ЖУМА

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ ИНТЕНСИВ РИВОЖЛАНИШ ЙЎЛИГА ЖАДАЛЛИК БИЛАН ЎТКАЗИШ, КОЛХОЗ ВА СОВХОЗЛАРДА ВУЖУДГА КЕЛТИРИЛГАН ҚУВВАТЛАРДАН ОЛИНАДИГАН САМАРАНИ АНЧА ОШИРИШ — БЕЛГИЛАНГАН МАРРАГА ЭРИШИШНИНГ БОШ ЙЎЛИДИР.

К. У. ЧЕРНЕНКО

ЮРАК ҚЎРИ

Куни кеча Москвада бўлиб ўтган агросаноат комплекси проблемаларига бағишланган Бутуниттифоқ иқтисодий кенгаши қишлоқ хўжалигини ривожлантириш, айни пайтда кишиларнинг ташаббускорлигини, уларнинг моддий манфаатдорлигини ошириш масалаларини кўриб чиқди.

«...Ҳар бир қалбнинг қўри бўлади. Фақат уни алангалата билиш керак», дейди бу ҳақда Самарқанд область, Пахтачи район партия комитетининг биринчи секретари Туроб НАМОЗОВ мухбиримиз билан телефон орқали бўлган суҳбатда.

— Аввало, мана шундай баҳор кунларида район меҳнаткашларидан ҳол-аҳвол сўраганлиги учун севимли газетамиз «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»дан миннатдормиз. Қолаверса... Ёзувчи Чингиз Айтматов бир мақоласида: деярли оз-оз, ўзича хиргойи қилмаган, қўшиқ айтмаган киши дунёда топилмаса керак, деб ёзади.

Дарвоқе, ана шундай. Бу дунёда ҳар кимнинг ўз қўшиғи бўлади. Қўшиқ эса қалб қўридир...

Хўш, бугун биз халқ ишига, партия даъватига ана шу қалб қўримизни қанчалик беряпмиз? Ҳозирги замон кишиси — у қандай касб эгаси бўлишидан қатъи назар — масалага шу тарзда ёндашмоғи керак, деб ўйлайман.

Куни кеча Москвада агросаноат комплекси проблемаларига бағишланган Бутуниттифоқ иқтисодий кенгаши ўз ишини тамомлади. Кенгашда агросаноат комплексини ривожлантириш соҳасидаги долзарб масалалар кўрилди. Кенгашда доклад қилган КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари ўртоқ М. С. Горбачев қишлоқдаги имкониятлардан самаралироқ фойдаланиш даставвал кишиларга, уларнинг меҳнати ва бу меҳнат натижаларидан манфаатдорлигига боғлиқ эканлигини айтди. Ишни шундай ташкил этиш керакки, кишилар пировард мақсадни аниқ кўра оладиган, унга интиладиган, ўз меҳнатлари билан унга тўланадиган ҳақ ўртасидаги боғлиқликни сеза оладиган бўлишсин.

Айтайлик, районимиз пахтакорлари ўтган йилда ҳар гектар ердан деярли 40 центнердан пахта олди. Бу озми ёки кўп? Бу саволга дабдурустдан жавоб бериш қийин. Чунки ҳар бир тола, ҳар бир килограмм маҳсулот ортида дунё-дунё инсон меҳнати, инсон тақдири турибди. Бу — бир. Иккинчидан, ана шунча ҳосилни бераётган, одамларни кийинтираётган, едириб — ичираётган Ер турибди...

Қишлоқ хўжалиги, хусусан, пахта етиштириш ҳақида айрим кишиларнинг сўзларини эшитиб, ёқа ушлайсан киши. Уларнинг фикрича ер-сув бор, экинга қарайдиган одам бор, шундай бўлгач, деҳқон баҳорда экиб қўяди-ю кузга бориб ҳашарчилар дала билан битта бўлиб, ҳосилни йиғиштириб оладилар. Наҳотки, пахта ва бошқа қишлоқ хўжалик экинларини етиштириш шунчалик осон бўлса? Йўқ, ҳеч ундай эмас! Пахта қийин экин. Ундан мўл ҳосил олиш учун моддий омиллардан ташқари маънавий омиллар, хусусан, деҳқоннинг, умуман пахтага алоқдор кишиларнинг қалб қўрисиз кўзланган мақсадга эришиб бўлмайди.

Бизнинг ерларимиз серҳосил, экинбоп, севимли ёзувчиларимиздан бири айтганидек, баҳорда кетмон сопини суқиб қўйсангиз, кузда ҳосил беради... Лекин полвон ҳар қанча кучли бўлмасин, емиши бундайроқ бўлса, қувватдан қолади. Ер ҳам шунақа. Ҳар йили 35—40 центнерлаб ҳосил олинаверса, бироқ парвариши нуқул маданий ўғитлардан иборат бўлса, ер ҳам айнийди. Кейинги йилларда райондаги кўпчилик пахта далаларига ана шундай муносабат бўлиб қолган эди. Ердан олиш бору, лекин бериш кам.

Бу йилдан бошлаб ерга нисбатан бундай муносабатга чек қўйилди. Районимиздан 70—80 чақирим нарида чорвачилик комплекси бор. У ерда етти-саккиз йиллик маҳаллий ўғит чириб ётарди. Албатта, бу маҳллий ўғитни район хўжаликларига ташиб келтириш анча қимматга тушади. Лекин ер шуни талаб қилмоқда. Ана шу «талабни» назарда тутиб, биз чорвачилик комплексида тўпланган катта ҳажмдаги маҳаллий ўғитни ўтган йил куз ойларидаёқ ташишга киришдик. Тўғри, дастлаб узоқ масофадан юк ташиш механизаторларимизга бироз оғир келди. Лекин ана шу маҳаллий ўғитсиз пахтакорларимиз янги йилда кўзлаган ҳосилни олишлари қийинлигини уларга тушунтирдик, механизаторларнинг моддий манфаатдорлиги оширилгач, улар тракторларига ҳатто иккитадан прицеп тиркаб ишга киришдилар.

Ҳозирда барча хўжаликларда етарли равишда маҳаллий ўғит тўпланди. Ерлар яхшилаб текисланди. Экиш техникаси сўнгги кўрик комиссиясидан ўтди. Экиш мавсумини муваффақиятли ўтказиш учун зарур шарт-шароитлар яратилган...

Баъзан «Инсонга кўп нарса керакми?» деб ўйлаб қоласан киши. Назаримда инсонга кўп нарса керак эмас, унга кўпроқ илиқ сўз, хайрихоҳлик керак. Халқимиз табиатан хушмуомила, меҳмондўст бўлганлиги учун ҳам бир оғиз ширин сўзнинг қадр-қимматини жуда яхши билади.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ К. У. Черненко партия Марказий Комитетининг 1984 йил февраль Пленумида сўзлаган нутқида «...чамаси, меҳнаткашларнинг ижодий ташаббусларини, новаторлигини моддий ва маънавий жиҳатдан яхшироқ рағбатлантириш ҳақида ўйлаб кўриш керак», деб айтди. Булар бир-бири билан ғоятда чамбарчас, муҳим нарсалар. Ютуқларимизнинг гарови ҳам уларда.

Бухоро область Ромитан райони хўжаликларида чигит экиш бошлаб юборилди. Райондаги «Октябрь 50 йиллиги» совхози пахтакорлари бу йил 2600 гектар майдонда деҳқончилик қилишмоқда. Уларнинг мақсадлари юбилей йилида ҳар гектар ердан 45 центнердан «оқ олтин» етиштириш.

Суратларда: совхознинг 4-бўлими далаларида; бўлим бош агрономи Иззат Салимов, сеялкачи Бахтиёр Салимов ва механизатор Барно Ҳайдаров.

Махсус мухбиримиз С. МАҲКАМОВ фотоси

САҲНА УСТАЛАРИНИНГ ВАЗИФАЛАРИ

Ўзбекистон ССР Театр жамиятининг навбатдаги пленуми бўлди. Республика Ёзувчилар ва Композиторлар союзлари, Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги, Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитети билан биргаликда ўтказилган бу пленумда КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил июнь ва декабрь, 1984 йил февраль Пленумлари қарорлари, КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ К. У. Черненко нутқларида баён этилган фикр ва хулосалар асосида республика саҳна санъатини ривожлантириш масаласи муҳокама этилди.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Сарвар Азимов пленум ишига раислик қилди.

Республика Театр жамияти правлениеси президиумининг раиси, СССР халқ артисти Сора Эшонтўраева кун тартибидаги масала бўйича доклад қилди.

— Театр доим янгилик билан яшайди, — деди докладчи. — Биз ёзувчилар, композиторлар билан биргаликда саҳна санъатининг очилмаган қирраларини очишимиз, забт этилмаган ижодий чўққиларини забт этишимиз керак. Томошабин биздан ғоявий ва бадиий жиҳатдан юксак савиядаги асарлар кутмоқда. Афсуски, театрларимизда ўртача асарлар кўпайиб кетяпти.

Докладчи республикамиз театрлари репертуари, режиссура муаммолари, актёрлар маҳорати масалаларига батафсил тўхталиб ўтди.

Музокарада сўзга чиққан Ўзбекистон ССР Композиторлар союзи правлениесининг биринчи секретари С. Бобоев, Максим Горький номидаги Фарғона область музикали драма ва комедия театрининг бош режиссёри Н. Отабоев, Тошкент давлат оперетта театрининг бош режиссёри К. Васильев, Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитети раисининг ўринбосари У. Бурҳонов, Ҳамза номидаги Санъатшунослик институтининг директори Ҳ. Абдусаматов ва бошқалар партия ва ҳукуматимиз санъаткорлар олдига қўяётган юксак талаблар асосида республикамиз саҳна санъатини ривожлантириш борасидаги фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Ўзбекистон ССР маданият министрининг биринчи ўринбосари Ў. Умарбеков якунловчи нутқ сўзлади.

Ўзбекистон ССР Театр жамиятининг пленуми республика саҳна санъатини ривожлантириш бўйича амалий чора-тадбирларни кўзда тутган қарор қабул қилди.

Пленумда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети маданият бўлимининг мудири А. О. Тўраев қатнашди.

МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИДА

Ўзбекистон ССР Маданият министрлигининг навбатдаги коллегия йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишни Ўзбекистон ССР маданият министри З. Раҳимбобоева очиб, партия ва ҳукуматимизнинг «Ўзбекистон ССР билан Ўзбекистон Компартияси ташкил этилганлигининг 60 йиллигига бағишланган энг яхши адабиёт ва санъат асарлари учун республика конкурси тўғрисида қарори» юзасидан министрлик амалга ошириши зарур бўлган вазифаларини кўрсатиб ўтди.

«Ўзбекистон ССР Маданият министрлигининг Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартияси 60 йиллигига бағишлаб амалга оширадиган асосий тадбирлари плани» тўғрисида министрнинг биринчи ўринбосари Ў. Умарбеков ахборот берди.

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг республика Маданият министрлиги 1983 йилдаги молиявий-хўжалик фаолиятини текшириш комиссияси иши натижалари юзасидан Ўзбекистон ССР маданият министрининг ўринбосари Е. Чепко, республика Молия министрлиги бошқармасининг бошлиғи Э. Орифжонов, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон ССР давлат академик Катта театрининг директори Ш. Тошпўлатов, «Ўзбекконцерт» бирлашмасининг директори А. Назаров ўртоқлар сўзга чиқдилар.

КПСС Марказий Комитетининг «Янка Купала номидаги Белоруссия академик театри партия ташкилоти фаолияти тўғрисида» ва Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг «Театр санъатининг аҳволи ва уни янада ривожлантириш ҳамда республика меҳнаткашларини коммунистик руҳда тарбиялашда унинг ролини ошириш тадбирлари тўғрисида» деб чиқарган қарорларини амалга оширишда М. Горький номидаги Тошкент Давлат академик рус драма театрининг фаолияти муҳокама этилди. Театр директори С. Лейкина, Маданият министрлиги Театрлар бошқармаси бошлиғи Ф. Жўраев, театр партия ташкилоти секретари И. Кирьянов, театр бош режиссёри В. Гвоздьков шу масала юзасидан фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Республика маданий-оқартув муассасалари ва кутубхоналарининг 1983 йилги социалистик мусобақаси якунлари тўғрисида министр ўринбосари З. Йўлдошев ахбороти тингланди.

Маданият министрлиги системасидаги ўқув юртларида таълим олаётган чет эллик студентлар билан ишлаш борасида олиб бораётган тадбирлари тўғрисида Ўқув юртлари бошқармаси бошлиғи Э. Исломов, Тошкент Давлат консерваториясининг ректори К. Кенжаев ва бошқалар сўзга чиқдилар.

КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил 2 сентябрдаги «Маданият ва истироҳат боғларининг моддий-техника базасини янада мустаҳкамлаш чоралари тўғрисида» деб чиқарган қарорини амалга ошириш борасида олиб борилаётган ишлар ҳақида Маданий-оқартув муассасалари бошқармаси бошлиғи Р. Хўжаев, Тошкент шаҳар маданият бошқармаси бошлиғи И. Мельникова, Э. Тельман номидаги маданият ва истироҳат боғининг директори А. Оганов ўртоқларнинг ҳисоботи тингланди.

МУХЛИСЛАР ЭҲТИРОМИ

Марказий кўргазмалар залида Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишланган «Ўзбекистоннинг тасвирий, амалий-декоратив ва халқ санъати» кўргазмаси ниҳоясига етди. У кўплаб москваликлар ва пойтахтимиз меҳмонларининг, шунингдек, тасвирий санъат ихлосмандларининг диққатини ўзига тортди.

Экспонатлардан ўрин олган республиканинг таниқли рассомлари билан бир қаторда ёш ижодкорларнинг етук асарлари ҳам томошабинлар томонидан яхши баҳоланди. Намойиш этилган 1500 дан ортиқ асарларда Ўзбекистонда иқтисод, илм-фан ва маданият соҳасидаги қўлга киритилаётган муваффақиятлар акс этган. Айниқса, турли соҳаларда меҳнат қилаётган замондошларимизнинг портретлари юксак маҳорат билан яратилганлиги санъат ихлосмандлари ва москвалик мутахассислар томонидан қайд этилди.

Хайкалтарошлар Н. Корлихонов, В. Холодняков, тасвирий санъат ижодкорлари А. Икромжонов, Р. Ризамуҳамедов, наққош Б. Ғаниев, лак миниатюрачиси Н. Цойнинг асарлари томошабинлар таҳсинига сазовор бўлди.

Томошабинлар кўргазмалар залини тарк этар эканлар, қуёшли ўлка рассомларининг асарларидан олган таассуротлари тўғрисида ҳаяжонга тўла дастхатлар қолдиришди.

Кўргазмани Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари И. Б. Усмонхўжаев ва область партия комитетларининг биринчи секретарлари келиб кўрдилар.

В. БЕЛЯКОВ

Москва

Суратда: кўргазма залида.

ЁЗУВЧИ ВА КИТОБХОН ҲАМКОРЛИГИ

Шу йилнинг 26—27 мартида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи бадиий адабиётни пропаганда қилиш бюросининг навбатдаги пленуми бўлиб ўтди. Пленумни Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари С. Кароматов кириш сўзи билан очди.

Пленумда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи бадиий адабиётни пропаганда қилиш бюроси директори Т. Шамшаров ҳисобот доклади қилди.

Докладчи пропаганда бюроси ёзувчиларнинг халқ ҳаёти, коммунистик қурилиш амалиёти билан ижодий алоқаларини ривожлантиришда салмоқли ишлар қилаётганлигини таъкидлади. Ўтган йили олти мингдан ортиқ ёзувчилар учрашувлари ва ижодий кечалар бўлиб ўтди. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Самарқанд, Фарғона, Хоразм, Сурхондарё ва Андижон область бўлимлари социалистик мажбуриятларини бир мунча ошириб бажаришга эришдилар.

Айни пайтда пропаганда бюроси фаолиятида бир қатор камчиликлар, ҳал этилмаган проблемалар ҳам мавжуд. Шуни тан олиш керакки, ўтказилаётган тадбирларнинг сифати ҳозирча талабга тўла жавоб бермайди. Бюро ишига кўп сонли ёзувчилар жалб этилганига қарамай, уларнинг кўпчилиги, жумладан айрим танқидчилар, адабиётшунослар, олимлар ҳозирча актив иштирок этишмаяпти.

Пропаганда бюроси фаолиятининг долзарб масалалари ҳақида гапирганда, ёзувчилар чиқишларини тарғиб қилиш масаласини айланиб ўтиб бўлмайди.

Шу маънода китоб савдоси ташкилоти ва телевидениенинг адабий-драматик кўрсатув редакцияси ҳамкорлигида республика миқёсида «Ёзувчининг китоб дўкони» кўрсатувини ташкил этиш лозим. Бу кўрсатувда на фақат янги

Давоми еттинчи бетда

ИЖОДИЙ ҲИСОБОТ

Шу йилнинг 26—27 март кунлари республика Кино уйида 1983 йили «Ўзбекфильм» киностудиясида суратга олинган бадиий, мультипликацион фильмлар намойиши бўлиб ўтди. Бунда «Уйғониш» (сценарий авторлари Н. Сафаров, Н. Рожков, Л. Файзиев), «Пароль «Регина» меҳмонхонаси» (сценарий авторлари М. Мелкумов, А. Макаров; режиссёрлар И. Аъзамов, З. Ройзман), «Сўз — раисга» (сценарий автори В. Акимов, режиссёр Э. Хачатуров), «Набирамиз милицияда ишлайди» (сценарий авторлари Д. Рубина, Қ. Камолова; режиссёр Қ. Камолова), «Эртанги кун жадвали» (сценарий автори М. Муҳаммад Дўст, режиссёр А. Акбархўжаев), «Акмалнинг янги саргузаштлари» (сценарий автори Л. Аркадьев, режиссёр Ю. Степчук) бадиий фильмлари мутахассислар ва кино мухлислар ҳукмига ҳавола этилди.

28 мартда эса кўрилган фильмлар бўйича конференция ўтказилди. Конференцияни Ўзбекистон ССР Кинематографчилар союзи правлениесининг секретари, режиссёр Али Ҳамроев кириш сўзи билан очди. Конференция ишида москвалик меҳмонлар — Бутуниттифоқ Кинематография илмий текшириш институти кино секциясининг бўлим мудири Л. Маматова, «Мосфильм» студиясининг режиссёри С. Соловьёв, шу студия оператори В. Алисов қатнашдилар.

Лилия Маматова кўрилган фильмлар юзасидан қисқача ахборот берди.

— 80-йилларда ўзбек киноси тарихий мавзуни ёритишда янги олға қадам ташлади, — деди у. — Шуни айтиш керакки, ўзбек киносининг дастлабки даврларидан бошланган бу йўналиш узилиб қолмади, балки, йилдан-йилга бойиб, ўзига хос асарлар юзага келди. Мен бу ўринда режиссёр Элёр Эшмуҳамедовнинг муваффақиятини таъкидлашни истардим. У «Даҳонинг ёшлиги» фильмида ўспирин Абу Али ибн Синода фалсафий тафаккурнинг пайдо бўлишини эркин бўёқларда табиий, қизиқарли кўрсатиб бера олган. Шунингдек, «Бўйсунмас» фильми ҳам ўзбек киносининг ютуқларидан биридир. Айниқса, бош қаҳрамон ижрочиси Тамара Шокированинг маҳорати менда жуда катта таассурот қолдирди. «Пароль «Регина» меҳмонхонаси» фильми ҳам профес-

Давоми еттинчи бетда

Суратда: «Пароль «Регина» меҳмонхонаси» фильмидан кадр.

ҚАШҚАДАРЁ САФАРИ

Эртадан кейин — 1 апрелда Йўлдош Охунбобоев номидаги Ҳурмат Белгиси орденли республика ёш томошабинлар театрининг санъаткорлари Қашқадарё области бўйлаб ижодий сафарга жўнаб кетадилар. Мухбиримиз театрнинг бош режиссёри, республикада хизмат кўрсатган артист Маҳкам МАҲАМЕДОВ билан суҳбатлашиб, гастроль ҳақида гапириб беришни илтимос қилди.

— Театримиз коллективи Қашқадарё областига бундан ўн йил олдин гастролга борган. Шу катта танаффусдан кейин яна бу воҳага ижодий сафарга чиқмоқдамиз.

Шуни айтишим керакки, биз гастролга жиддий тайёргарлик кўрдик. Қайси спектаклларни олиб бориш ҳақида қайта-қайта мулоҳаза юритдик. Ниҳоят, олти номдаги спектаклни гастроль репертуарига киритдик: Булар: Ҳамид Олимжон асари асосида Туроб Тўла пьесаси «Ойгул билан Бахтиёр», С. Прокофьев ва Г. Сапгирнинг «Этик кийган мушук», Ёнғин Мирзо ва Омон Шарифнинг «Фарзандим — жигарбандим», Раҳмат Файзий романи асосида Машраб Бобоев пьесаси «Ўз уйингдасан», Неъмат Рўзимуҳамедовнинг «Раҳмат, капитан», Анвар Обиджоннинг «Қўнғироқли ёлғончи» асарлари асосидаги спектакллардир. Бу асарларни Эргаш Масофаев, Омон Шарипов ва камина саҳнага қўйган. Мазкур спектаклларда театримизнинг ҳамма бўғинга мансуб артистлари иштирок этадилар.

Гастролимиз икки группага бўлиниб давом этади. Бир гуруҳ артистлар Қарши зонаси, асосан чўлқуварлар ҳузурида бўладилар, иккинчи группа эса Шаҳрисабз зонаси районларининг ёш томошабинларига хизмат қиладилар. Гастроль репертуаримиздаги спектакллар турли ёшдаги томошабинларга мўлжалланган, яъни бошланғич ва юқори синф ўқувчилари ҳам, катта ёшдаги санъат мухлислари ҳам ўзларини қизиқтирган спектаклни томоша қилишлари мумкин. Зеро, гастроль репертуаримизда эртаклар ҳам, замонавий мавзудаги асарлар ҳам бор.

Иккала группа ҳам 25 апрелда Қарши шаҳрига келади. Шу куни Муллатўйчи Тошмуҳамедов номидаги Қашқадарё область музикали драма ва комедия театрида «Ўз уйингдасан» спектаклини намойиш қиламиз. Бундай режамизнинг боиси — ушбу спектаклда театримизнинг барча артистлари иштирок этадилар.

Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишланган бу сафаримиз бир ой давом этади. Бу гастроль коллективимиз учун ўзига хос ижодий имтиҳондир. Гастролни ҳар жиҳатдан кўнгилдагидек, бекаму кўст ўтказиш коллективимизнинг бурчидир.

ЎҚУВЧИНИНГ БАХТИ

КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил июнь Пленуми халқ маорифи олдига жуда муҳим вазифалар қўйди. Ана шу масъулиятнинг талай қисми адабиёт ўқитувчилари зиммасига тушади.

Адабиёт дарси ўқитувчининг билим савиясига яраша ўқувчи онгига бориб етади. Агар ўқитувчи ўз соҳасининг фидойиси бўлса, бу — ўқувчининг бахти. Акс ҳолда —билимсиз, туйғусиз адабиётчининг дарсида асримизнинг энг улуғ адиби ҳам ҳаваскордай нимжон кўринади.

Тасодифан шундай бир воқеанинг шоҳиди бўлганман. Худди латифага ўхшайди. Мактабма-мактаб юриб, адабиёт дарсларини таҳлил қилган бир киши мендан Пабло Неруданинг қайси жинсга мансублигини сўраб қолди!

Хўш, маорифимизни бундай «жонкуяр»лардан қутқариш учун нима қилиш керак? Назаримизда, аввало университетнинг, педагогика институтларининг филология факультетларига фақат адабиётни севадиган, бадиий ижодга иштиёқманд ёшларнигина қабул қилиш лозим, ўшалардангина бир нарсани кутса, умид қилса бўлади. Яқинда ёш адабиёт ўқитувчилари билан суҳбатлашишга тўғри келди. Улар адабиёт, деганда ёзувчининг туғилган йили, асарнинг бош қаҳрамонини тушунишар экан, холос. Уларнинг бирортаси на Йонас Авижюсни на Ўлжас Сулаймоновни танийди, умумиттифоқ адабий жараёнидан мутлақо бехабар. Қизиғи шундаки, улар адабиёт билимдониман, деб даъво ҳам қиладилар.

Назаримда, педагогика институтларининг мактаб билан алоқасини мустаҳкамлаш керак. Шунингдек, ўқитувчилар малакасини ошириш институтлари билан мактаблар ўртасида девор бўлмаслиги шарт. Чунки бу қайта тайёрлов даргоҳида баъзи лекторлар билимдонликларини «кўрсатишяпти», бошқа бировлар ноаниқ «кашфиёт»ларини тақдим қилишаяпти, айримлари эса беш йил илгари айтилган, эшитилган гапларни такрорлашяпти. Оқибатда муҳим тажрибалар қолиб кетаяпти. Илмий унвонсиз, лекин илми бутун, мактабни жуда яхши биладиган профессионал адабиётчилар бор, ўшалардан ҳам фойдаланилса мақсадга мувофиқ бўларди. **Назаримизда, область ўқитувчилар малакасини ошириш институтларида ҳам кафедралар ташкил қилишни Лойиҳага таклиф тариқасида киритиш зарур.**

Адабиёт ўқитувчиларининг, айниқса, ёш мутахассисларнинг эстетик бадиий дидини ўстириш билан жиддий шуғулланиш зарурати сезилмоқда. Очиғи, баъзи ёш муаллимларда Пленумда айтилган «изланувчан тафаккурнинг мафтункорлиги, шахснинг маънавий жозибадорлиги» етишмаяпти.

Баъзилар адабиёт илм эканини унутиб қўйишган. Ҳолбуки, бошқа фанлардан мураккаброқ, унинг олдида турган вазифалар бениҳоя улкан. Таассуфки, баъзи адабиёт ўқитувчиларидан ўқиган янги асарлари хусусида сўраб қолсангиз, лоқайдлик билан «ўқиш жонларига текканини» айтишади. Аслида, ўша «ўқиш жонларига теккан» кундан бошлаб уларнинг ўқитувчилиги тугаган.

Назаримизда, адабиёт дарсини юксак босқичга кўтаришда ёзувчилар катта ёрдам беришлари мумкин. Шу маънода атоқли адибимиз Одил Ёқубовнинг мақоласи аҳамиятга молик воқеа, халқимиз ибораси билан айтганда, савоб иш бўлди.

Адабиёт ўқитувчилари асосан ёш инсон маънавияти билан шуғулланадилар, бу — бениҳоя масъулиятли ва айни вақтда шарафли вазифадир. Зеро, ўртоқ К. У. Черненко таъкидлаганидек: «Бугунги кунда мактаб партасига ўтираётган кишилар келажак, йигирма биринчи асрнинг ғоят мураккаб вазифаларини ҳал этадилар. Биз эса улар ана шу вазифаларни маънавий қусурлардан холи бўлиб, ўз истеъдодлари барқ уриб турган ҳолда ҳал этишларини истаймиз».

Ёқубжон АҲМАДЖОНОВ

АКС САДО

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг шу йил 10-февраль сонида «Иншо» сарлавҳали мақола босилган эди. Ушбу мақола газетхонлар ўртасида катта акс садо берди. Редакция ана шу мақола муносабати билан ўнлаб хатлар олмоқда. Қуйида ана шу хатларнинг баъзиларини эълон қилмоқдамиз.

ҲАҚИҚАТ СИНМАЙДИ

«Иншо»даги воқеалар ёшлигимни эслатади. Биз ҳам уч ака-ука отадан етим қолган эдик. Меҳрибон онамиз бошимизни силади. Уруш қийинчиликлари, очарчилик, қариндош уруғларимизнинг беюзликлари сабабли икки укамни даҳшатли ўлим юлиб кетди. Биз онам билан ёлғиз қолдик.

Онажоним мени деб, 27 ёшда бўлишларига қарамай бошқа турмуш қилмадилар. Улуғ Ватан уруши ва урушдан кейинги йилларда онажоним кечаю кундуз меҳнат қилдилар. Ҳатто дугоналари билан гўр ковлаб ўлик кўмганлари сира ёдимдан кетмайди. Онажоним менга ўзлари емай едирдилар, киймай кийдирдилар. Мени ҳалол, тўғри одам бўлиб етишишимни жуда-жуда истардилар. Унинг бу ниятлари қанчалик амалга ошди билмадим, лекин 10-синфни олтин медаль билан, институтни эса имтиёзли диплом билан тугатдим. Касбим ўқитувчи. Партия ва ҳукуматимиз қайси вазифага қўйса уни астойдил бажариб келмоқдаман.

Онажонимни бошимга кўтариб юрсам дейман. Улар ҳозир пенсиядалар, невара, чеваралар билан овора.

Шуларни ўйлар эканман, Бусалимага «сен ҳам аъло ўқи, тарбиячи, ўқитувчиларингга қулоқ сол. Сен иншода ёзган — Ҳақиқат бор, бунга албатта ишонгин», дегим келди.

Аъзамхон ЗОКИРОВ
Фарғона

ШУ ҲАМ ИНСОНЛИКМИ?

Бусалиманинг: «Айтинглар-чи, мен ишониб юрган ҳақиқат борми ўзи»,—деган сўзларини ўқиганимда кўзларимга беихтиёр ёш кела бошлади. Марҳум укасининг болаларига ёрдам бериш ўрнига, отамдан қолган деб, шолини олиб чиқиб кетган, теракларни кесиб олган, онаси касал бўлиб ётганда 2—3 йиллаб онасини бориб кўрмаган Фозилжон Қоримирзаев ишлари инсон боласига тўғри келмайдиган иш. Мен Қоримирзаевда инсонлик фазилати йўқ, деб тушунаман.

Улуғ бобомиз Алишер Навоий «Одам борки, одамларнинг нақшидир, одам борки, ҳайвон ундан яхшидур», деб бекорга айтмаганини яна бир бор ҳис этдим. Қиссадан ҳисса: қишлоқ Советининг раиси Турсуной Ботирова каби лоқайд кишиларга бундай масъулиятли вазифани ҳеч қачон топширмаслик керак.

Тўлқин ҲОШИМОВ
Андижон

ҚИЛМИШНИНГ ҚИДИРМИШИ ҲАМ БЎЛСА...

Ўқувчи қиз Бусалиманинг «Иншо»сини ўқиб жуда қаттиқ таажжубландик. Аввал якка-якка ўқидик, кейин маҳалла-кўй, коллектив олдида ўқидик. Коллектив ўқишда ишчилар, колхозчилар, педагоглар, маданият ходимлари, ички ишлар, соғлиқни сақлаш ходимлари ҳам бор эди. Газетани ўқияпмизу, қулоқларимизга ишонмаймиз. Во ажаб, шундай фаровон ҳаётимизда ҳам номард, ичи қора, ғаламис одамлар бор экан-да, деб ўйлаймиз. Биз — Оққўрғон район, Ленинобод колхози меҳнаткашлари мақолани ўқиб шундай хулосага келдик:

Биринчидан, Фозилжон Қоримирзаев келини Бураҳимадан нимани олган бўлса ҳаммасини — ипидан-игнасигача қайтариб берса. Шу жумладан уйни ҳам. Қишлоқ Советининг раисаси Т. Ботирова давлат қонунларидан тўғри фойдаланса. Бир нечта сағирни ва эрсиз хотинни хўрлашгани «бор отангга, бор онангга» қилиб, сарсон-саргардон қилишгани учун Ф. Қоримирзаев ҳамда Т. Ботирова ўз қилмишлари учун эл олдида жавоб беришсин. Хуллас, қилмишнинг қидирмиши ҳам бўлсин.

Хатни Оққўрғон район Ленинобод колхози меҳнаткашлари номидан оққа кўчирувчи

У. АНОРҚУЛОВ,
механизатор

Қодиржон СОБИРОВ

ОРИЯТ

— Фарзандинг дилкаш, ота-оналарига, одамларга меҳрибон бўлса.

— Эсли-ҳушли, одобли бўлса.

— Ориятли бўлса ҳам деяверинг...

(Автобусдаги суҳбатдан)

Ўша куни ишга одатдагидан эртароқ келаётган эдим. В. И. Ленин номидаги майдонда метродан юқорига кўтарилдим.

— Тоға, тўхтанг-да,—деб қолди эшик ёнида турган ўн икки, ўн уч ёшлар чамасидаги бола. Унинг малла соч, кўк кўз шериги ҳам бор эди. Иккаласи ҳам чиройли, бежирим кийинишган.

Беҳос тўхтадим.

— Бизга йигирма тийиндан пул беринг, — деди бола қўққисдан. Билолмай қолдим, бу товушда илтимос оҳанги кучлироқми ёки буйруқми? Беихтиёр чўнтагимдан иккита йигирма тийинлик чиқариб бердим.

Бола, раҳмат ҳам йўқ, бошқа ҳам, шеригининг елкасига қўл ташлаб деди:

— Кетдик, Тимур!

— Тўхтанглар, болалар — дедим мен хаёлимни йиғиштириб олиб, — пулни... нима қиласизлар?

Иккалови менинг кўзларимга гўё «Кап-катта одамсизу шуни ҳам билмайсиз-а!» дегандай маънода назар ташлашди.

— Мороженое оламиз!

Шундай дейишдию, қадамларини тезлатишди.

«Қизиқ, ўйланиб қолдим мен, — нега энди бу болалар ҳеч нарсадан тап тортмай, куппа-кундузи, катта кўчада нотаниш одамдан пул сўрашга журъат этадилар. Қизиқ, жуда қизиқ. Замон ўзгаряпти, муносабатлар ўзгаряпти, одамлар ўзгаряпти, деганлари шумикан? Шу дам ёдимга

БИР ТЎҒРАМ НОН

ҳақидаги воқеа тушди

Ғуломжон ҳаёт бўлганида ҳозир қирқ иккига тўларди. Уни мен ўзимча Улуғ Ватан урушининг сўнгги қурбонларидан бири қаторига қўшаман...

Биз у билан кўпинча бирга дарс тайёрлар эдик. Урушдан кейинги очарчилик йиллари. Гоҳ у бизникига, гоҳ эса мен уларникига чиқиб дарс қилардик. Икковлон икслар ва игреклар, синуслар ва косинусларнинг сирли оламига «саёҳат» қилар, сўнг Ватанимиз тарихини ўрганар, Пушкин, Ҳамид Олимжон ва Ғафур Ғулом шеърларини ёд олар эдик.

Кунлардан бирида, қоронғу тушгач, уйимизга дўстим мунғайибгина кириб келди. Биз эндигина дастурхонни йиғиштиргандик. Тўшакка ёнбошлаганча иккаламиз дарс тайёрлашга тушдик. Мен керосин лампа ёруғида дўстимнинг ранги негадир оқаринқирагани, кўзларида беҳоллик аломатлари мўралаб турганини сездим. Орадан қанча вақт ўтгани ёдимда йўқ, бир пайт, Ғуломжоннинг боши шилқ этиб елкасига тушди-ю ўзи тўшакда чўзилиб қолди...

— Ўртоқ, сенга нима бўлди? — деганимча сапчиб ўрнимдан турдим. Унинг кўзлари юмуқ, рангида ранг йўқ эди. Дарҳол юзига сув сепдик. Лекин ҳушига келмади. Мен докторга қараб чопдим.

Дўстимни касалхонага олиб кетишгач, онаси Ҳалча хола бизникига чиқди. Мен ўзимни айбдор ҳис қилиб, секингина шивирладим:

— Ҳеч гап йўқ эди, дарс тайёрлаб ўтирувдик, бирданига...

Ҳалча хола оғир уф тортди.

— Бу сафар у сизларникига дарс тайёрлаш учун чиқмаганди, болам! Уйда егулик ҳеч нима йўқ эди. «Ўртоғимникида ҳамиша нон бўлади», деб ёнингга катта умид билан чиқиб келувди...

Мен ўзимни қўярга жой тополмай қолдим. Аҳмоқман, нодонман, нега эсимга келмади экан-а! Уч кундан кейин эса бутун синфимиз билан Ғуломжонни йўқлагани касалхонага бордик. У бироз ўзига келиб қолган эди...

— Ўша кечаси қорнинг оч экан, нега айта қолмадинг? — таъна қилдим мен, — уйда нон бор эди, қаттиқ бўлса ҳам ҳар ҳолда нон...

— Орият қилдим, — деди у кўзларини мендан олиб қочиб,—ахир уят-ку!

...Ҳар сафар қишлоққа йўлим тушганида унинг қабрига гуллар қўйиб қайтаман. Уни урушнинг сўнгги қурбонларидан бири, деганимнинг боиси бор. У навқирон йигитлик ёшида, Андижон давлат педагогика институтини тугаллаб, мустақил ҳаётга қадам қўйиш олдида дунёдан ўтди. Балки ўша лаънати уруш бўлмаганда, болалигида қорни тўйиб овқат еганда бақувватроқ бўлиб, унга хуруж қилган касални енгармиди... Билмадим. Аммо ўшандай оғир кунларда ҳам бир тўғрам нон сўрашга орият қилганини эсласам, чуқур ўйга толаман.

Инсонни инсон қилган фазилатлар бор. Булар меҳрибонлик, дилкашлик, сахийлик... Орият ҳам шулар жумласидан. Кимдир менга бу сўзнинг семантик маъносини тушунтириб бермоқчи бўлди. Гўё бу сўз ор ва уят сўзларининг қўшилмасидан иборат эмиш. Балки тўғридир. «Ўзбек тилининг изоҳли луғати» эса бу сўзга шундай талқин беради: «Орият — ор-номус, иззат-нафс...»

Ҳар бир кишининг қалбида виждон тарозуси бўлади. Киши ўз хатти-ҳаракатларини, маъқул—номаъқбул ишларини ўша тарозуга солиб, баҳолайди. Мен бир талай таниқли одамлар билан мулоқотда бўлганман. Улардан бири машҳур пахтакор, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, механизатор Ҳафиз ака Полвоновдир. Ҳафиз ака кунлардан бирида одоб, ахлоқ ҳақида гап чиқиб кетганида

ОРИЯТСИЗ ОТА ВА ОРИЯТЛИ ЎҒИЛ

ҳақидаги ҳикояни айтиб берди.

— Ўшанда айни терим қизиган кунлар эди, — деди ҳамсуҳбатим. — Мен «Занго-ри кемам»ни сменадошимга топширдим-да, «Москвич»га миндим. Тошкентда, институтда ўқиётган ўғлимни Марҳаматдан Андижон вокзалига кузатиб қўйишим керак эди.

Машинани вокзал биноси ёнида қолдирган эдим. Ўғлимни кузатгач, келиб қарасам, машинам ёнида иккита нотаниш киши турибди.

— Машина сизникими, оғайни? — деб сўрашди улар.

— Ҳа, — дедим, — меники, нима гап?

— Жон ака,—деди паст бўйлиси, — одамгарчилик қилинг. Ҳеч такси ушлаб бўлмаяпти. Наманганга ташлаб келинг бизни. Иккаламиз ака-укамиз. Волидаи меҳрибонимиз оғир касал ётган эмишлар.

Мен кун бўйи ишда қаттиқ чарчаганлигимни, азонда яна рулга ўтиришим кераклигини, бунинг ҳеч иложи йўқлигини айтдим. Аммо ҳалиги иккови қаттиқ туриб олишди. «Сизнинг ҳам онангиз бордир-ку!» дейишди.

— Бизни шундай ташайсизу қайтаверасиз.

Охири кўндиришди. Майли, бир одамгарчилик қилсам қилай, дедим. Ахир оналари ўсал ётган бўлса... Йўл-йўлакай мени бир нарса таажжублантирди. Ҳеч қанча юрмаёқ шерикларим ҳазил-ҳузулни, аскияни бошлаб юбордилар. Оғир ётган оналари ёнига бораётган болалар ҳам шундай бўладими, деган бир ўй хаёлимдан кетмади. Тун ярмида Наманганга кириб келдик. Эгри-бугри, илон изи кўчалар бўйлаб боряпмиз, охири бир уй ёнида тўхтадик. Улар машинадан тушишди.

— Энди мен қайтаман, — дедим.

— Йўқ, — кўнишмади ҳалигилар, — бир пиёла чой ичиб кетасиз.

Қўярда-қўймай чироқлари порииллаб ёниб турган ҳовлига олиб киришди. Ўчоқда овқат пишяпти. Бурчакдаги хонага тўкин дастурхон ёзишди. Бир вақт қарасам, кимдир «Москвич»имнинг юкхонасини очиб, бир нималарни туширяпти. Қимматбаҳо гиламлар, той-той духобалар. Уларни машинамга ким, қачон солиб қўйган, ақлим бовар қилмайди.

— Энди,—деди шу пайт уй эгаси тиржайиб, — меҳмон кўнглингизга олмайсиз. Ҳали, Андижон вокзалида милициядан қочиб, узоқдан олиб келаётган молларни машинангиз юкхонасига солиб қўйишга мажбур бўлдик...

— Қандай очдинглар уни?— қовоғимни солдим мен.

— Гапнинг ростини айтсам, ака, — деди чайқовчиларнинг бошлиғи, — бизнинг калит тушмайдиган қулфлар камдан-кам топилади.

Хайр-маъзурни ҳам насия қилиб, ўрнимдан турдим. Уй эгаси қўлимга бир даста пул тутқазмоқчи бўлди. Нопок йўл билан топилган пулни айвонга отиб юбордим.

— Машинам ёнида ўн беш ёшлар чамасидаги бола турарди.

— Тоға, мен сизни танийман, — деб қолди у тўсатдан, — сиз машҳур механизатор Ҳафиз Полвонов бўласиз. Кечқурун ҳам телевизордан гапирдингиз-а?

Бошимдан бир челак совуқ сув қуйилгандай бўлди.

— Мени бировга ўхшатибсан, жиян, — дедим сир бой бермай.

— Қўйсангиз-чи,—деди бола ўжарлик билан,—беш юз тонна тердим дедингиз-ку! Сизни телевизорда кўп кўраман.

— Уйларингда катта бувинг касал эмасми?—гапни бошқа ёққа бурмоқчи бўлдим.

— Катта бувимнинг оламдан ўтганларига беш йил бўлган, — деди бола. Дадам сизга ҳам катта бувимни баҳона қилдиларми? Дадамнинг мана шу ишидан уялиб кетаман. Бизга ҳеч қачон ёлғон гапирма, дейдилару, ўзлари ҳамиша ёлғонни дўндириб юрадилар.

Тонг отарда Марҳаматга етиб келдим. Чайқовчиларнинг фирибгарлигидан дарғазаб бўлган бўлсам, ўша оилада ўсаётган ёш болада озми-кўпми бўлса ҳам орият борлигини эслаб, дилимга ёруғлик тушди...

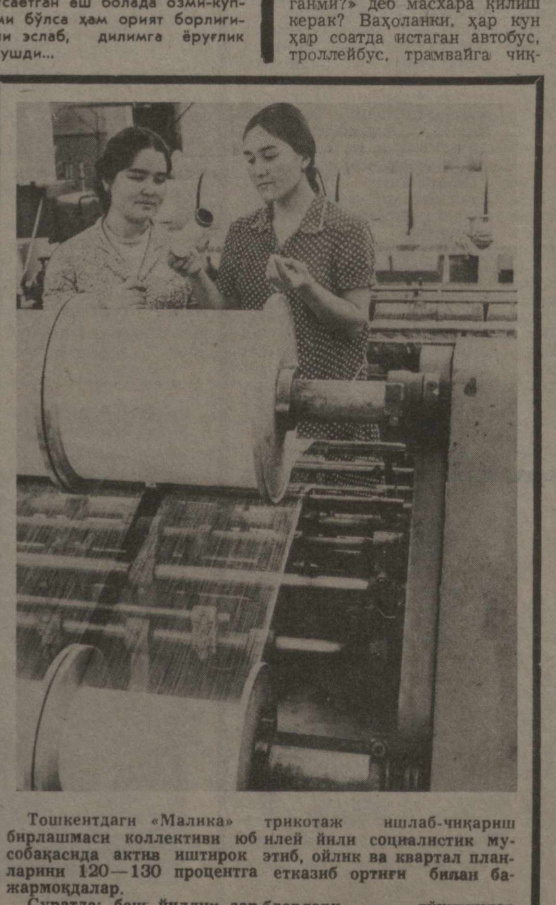

Тошкентдаги «Малика» трикотаж ишлаб-чиқариш бирлашмаси коллективи юбилей йили социалистик мусобақасида актив иштирок этиб, ойлик ва квартал планларини 120—130 процентга етказиб ортиғи билан бажармоқдалар.

Суратда: беш йиллик зарбдорлари — тўқувчилар Адиба Абзалова ва Маҳфуза Усмонова.

М. НУРИДДИНОВ фотоси

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

Автобусдаги кулги ● Таксичининг саломи ● Нега ажабланиб қолдингиз? ● Газетадан бехабар мудир ● Лоқайдлик кўникма экан ● Лекин унга кўникиб бўлмайди.

КЎНИКИБ ҚОЛМАЙЛИК

Ҳар қандай янгилик тезда оммалашиб кетавермайди, уни ҳамма бир хил қабул қилиб, кўникма ҳосил қила олмайди. Бироқ ёмон одатларчи?..

Бир куни қизиқ воқеага дуч келдим. Эрталаб ишга кетаётиб 58-автобусга чиқдим. Кондуктор:

— Салом, ҳурматли пассажирлар. Бугун душанба — 12 март. Автобусимиз Сергели — Инқилоб хиёбони маршрути бўйича юради. Охирги бекатга 45 минутдан сўнг етамиз, — деди. Кейин автобус ҳайдовчисининг ва ўзининг исми-шарифини айтди.

Ҳамма ажабланиб унга қаради. Кимдир овозининг борича ҳахолаб кулди. Яна кимдир:

— Ие, автобусга чиқдикми ё адашиб самолётгами? — деди масхара оҳангда.

Кондуктор бу гапларга эътибор бермади. Ҳар бир бекатга яқинлашганда бекатнинг номини, бу ердан қайси автобус, троллейбус ёхуд трамвайга чиқиш, бу бекатдан шаҳарнинг қайси томонларига бориш мумкинлигини батафсил, эринмай, дона-дона, тушунарли қилиб айтиб борди. Ҳамма бекатни шу тартибда эълон қилди. Табиийки, ҳар бекатдан янги йўловчилар чиқишади. Улар ҳам кондукторнинг бу гўё фавқулодда ишидан ё ҳайратланиб кулишади, ё киноя билан гап ташлашади. Бу ҳам етмагандек, кимдир баланд овозда: «Эрталабдан ичиб олганми, нима бало?!» — деди.

Мен қизиқиш билан маршрутнинг охиригача бордим. Лекин кондукторнинг бирон марта: «Билет олинглар! Билет олиш эсингиздан чиқмасин!» деганини эшитмадим.

Бу воқеа мени жуда ўйлантириб қўйди. Хўш, одамлар бу кондуктор қилаётган ишнинг нимасига кулади? Нега энди уни «Ичиб олганми?» деб масхара қилиш керак? Ваҳоланки, ҳар кун ҳар соатда истаган автобус, троллейбус, трамвайга чиқсангиз, на кондуктор, на ҳайдовчи бекатларнинг номини эълон қилади. Бу бекатда қайси транспортларга алмашиш мумкинлиги ҳақида гапирмай ҳам қўя қолайлик. Аксинча, «Билет олиш ёдингиздан чиқмасин! Нега билетга узатмайсан? Беш тийин тўлаш оғирлик қиладими?» қабилидаги «эслатма-ю» дашномларни эшитамиз. Бу ҳам камлик қилгандек, ҳар бекатда орқа эшикни очмай, олдинги эшикдан битта-битта «санаб» туширади. Улар орасида кексалар, ёш болаликлар, оғир юк кўтарганлар бор. Ўша ҳайдовчи-ю кондукторлар учун буларнинг ҳаммаси бир пул. Уларнинг назарида фақат ўзлари ишлайди, бошқалар бекорчиликдан автобус ёки трамвайда сайр қилиб юради...

Мана бундай гапларга ҳеч ким кулмайди, ажабланмайди, жаҳли чиқмайди. Ҳолбуки, худди шундай ҳайдовчи ва кондукторлар эрталабдан ҳамманинг асабини бузади, ҳақорат қилади. Лекин биз индамаймиз, гўё шундай бўлиши кеpакдай лом-мим демай кетаверамиз. Ҳар бир бекатни эълон қилувчи кондуктор кўзимизга ғалати кўринади.

Нега шундай? Ахир кондукторнинг вазифаси фақат одамлардан йўлкира йиғишдан иборат эмаску. Ёки ҳайдовчини олинг. Унга микрофон нима учун берилган? Йўловчиларга билет ол, деб дўқ уриши учунми? Йўқ, асло ундай эмас! Микрофон бекатларнинг номини эълон қилиш учун ўрнатилган. Биз ҳайдовчи билан кондукторнинг бақиришларига ўрганиб, кўникиб қолганмиз...

Эътибор берганмисиз, такси ҳайдовчилар йўловчиларга деярли салом бермайди. Чунки такси ҳайдовчиси салом берса юқоридаги кондуктор ҳолига тушиши мумкин. Ҳолбуки, бир оғиз салом замирида қанча одамийлик яширинган. Биз салом берган таксичига ҳайрон бўлиб қараймиз, аммо уларнинг энсасини қотириб, хушламай гапиришига, у ёққа бормайман, вақтим йўқ, деб терс ўгирилишига эътибор бермаймиз. Такси счётчиги етмиш тийинни кўрсатди дейлик, бир сўм бериб, раҳмат айтиб тушиб кетамиз. Борди-ю, нима ҳам бўлиб, таксичи ўттиз тийин қайтарса ё бойваччалик қилиб олмаймиз, ёки «ҳали янги шекилли», деб ажабланамиз. Аслида эса бунинг тескариси бўлиши керак.

Болалигимизда отам кўп пул беравермасдилар. «Болани пулга ўргатмаслик керак. Пул одамни бузади», дердилар. Мен ўша пайтларда: «Пул одамни қанақа қилиб бузар экан?», — деб ҳайрон бўлар эдим. Кейинчалик тушуниб етдимки, пул, ҳақиқатан ҳам, одамни бузар экан.

Бир ўртоғимиз бор. Жуда қадрдон эдик. Йилдан йил унинг «иши юришиб», чўнтагига пул кирди. Аста-секин муомиласи ўзгарди, кейинчалик босар-тусарини билмай қолди. Охири шу даражага бориб етдики, атиги икки-уч йил олдин қадрдон бўлган дўстлари билан сўрашгиси ҳам келмай қолди. Аввалига ҳайрон бўлдик, кейинчалик: «Э, бунақалар камми, одамлар ўзи шунақа, сал пул топса кўзини шира босиб қолади», деб парво қилмай қўйдик.

Дейлик, ўша ўртоғимизни пул бузди, у босар-тусарини билмай қолди. Нега энди биз — унинг яқин дўстлари индамай юрамиз, ҳатто ундан ўзимизни олиб қочамиз? Эҳтимол, у адашганини, нотўғри йўл тутаётганини билмас, чиндан ҳам «кўзини шира қоплаб олгандир». Нима учун биз вақтида унга маслаҳат бериб, тўғри йўлга солмаймиз? Шу ҳақиқий дўстликми? Тўғри, ундай одамлар ҳеч кимнинг, дўстлари у ёқда турсин, ўзининг ота-онаси, ака-укаларининг ҳам гапига қулоқ солмайди. Насиҳат қилсангиз, «Насиҳатингга муҳтож эмасман!» — деб қайириб ташлайди. Чунки ундай пайтда одам ўзини ҳаммадан ақлли, доно ҳисоблайди. Лекин бундан жаҳл қилиб кетиш яхшими? Ҳақиқий дўст бундай ҳолларда янглишган кишига тўғри йўлни кўрсатишдан, хато қилаётганини тушунтиришдан тортинмаслик, эринмаслиги лозим. Ваҳоланки, биз кўпинча: «Э, менга нима, ўзи билади-да, «хоҳлаганини қилмайдими», деб қўл силтаймиз-да, дўстимизнинг ёмон одатларига, ноўрин қилиқларига кўника бошлаймиз...

Шулар ҳақида ўйлар эканман, жуда муросасоз бўлиб кетмаяпмизми, ўзимизнинг хотиржамлигимизни ўйлаб қолмаяпмизми, деган хаёлга бораман. Масалан, телевизоримизни устага топширамиз. Фалон куни келинг, дейди. Борамиз. Лекин телевизор ҳали тузатилмаганлигини айтишади. Қачон келай, деб индамай кетаверамиз.

Бунақа ҳодиса кийимларни кимёвий усул билан тозалаш идорасида ҳам, ательеда ҳам — хуллас, жуда кўп ташкилот, корхона ва идораларда учраши мумкин. Аммо биз аксарият ҳолларда индамай изимизга қайтамиз. Нега? Нега шундай, деб сўраш ё хаёлимизга келмайди, ё андиша қиламиз, ёхуд асабимизни бузишни истамаймиз. Оч қорним—тинч қулоғим, сен менга тепма, мен—сенга, қабилида иш тутамиз. Аслида катта-кичик — барча иллатларнинг манбаи ана шу индамасликда, хотиржамликда эмасми?! Қаердаки, нотўғри фикрни эшитсак, ноўрин ишни кўрсак: «Нега? Хўш, нега шундай бўлиши керак?» — деб сўрасак бўлади-ку. Бироқ сўрамаймиз. Ортиқча ғалванинг нима кераги бор?..

Ўтган йил кузда хизмат юзасидан Самарқанд областининг бир неча районларини айландик. Сафаримизга «Совет Ўзбекистони» газетасининг область мухбири, ёзувчи Асад Дилмуродов ҳамроҳ бўлди. Областдаги шаҳарлардан бирининг нуфузли идорасига бордик. Пахта йиғим-терим мавсуми бўлгани учун ҳамма далада. Идорада фақат бир кишини — бўлим мудирини учратдик. У ўттиз ёшлар атрофидаги келишган бир йигит экан. Биз кириб борганимизда хонада ёлғиз ўзи ўтирарди. Саломимизга ўтирган жойидан базўр алик олди. Ғоят қисқа, қовушмаган ҳол-аҳвол сўрашишдан кейин бошлиқни кўрмоқчи эканлигимизни айтдик.

— Далага чиқиб кетган. Қачон келишини билмайман, — деди ҳафсаласизлик билан.

— У кишига бизнинг келганимизни айтиб қўйсангиз, илтимос. Иложи бўлса кечга томон яна кириб ўтармиз, — дедик.

Мудир бир парча қоғоз олди-да, исми-фамилиямизни, қаердан келганимизни ёзмоқчи бўлиб сўради:

— Қайси журналдан дедингиз?

— Журнал эмас, газета.

У нимадир ёзди-да, яна сўради. Биз газетанинг номини яна қайтардик. Ишонасизми, тўрт марта сўради, тўрт марта айтдик. Бари бир тўғри ёзолмади. Бундан менинг кулгим қистади, ўзимни тиёлмадим. Менинг кулишим сабабини мудир сезди шекилли, ўзини оқламоқчи бўлиб:

— Мен умумий бўлим мудириман, газета-журналлар билан шуғулланмайман, — деди. У бу гапни шу қадар бемалол айтдики, лоақал хижолат ҳам бўлмади.

Биз мармар зиналардан тушар эканмиз, икковимиз ҳам ўз хаёлимиз билан банд эдик. Мудирнинг бу аҳволидан дўстим хижолат бўлар, айни вақтда мен ҳам ўзимни тиёлмай кулиб юборганимдан қаттиқ пушаймон қилар эдим. Лекин бир нарса менга тинчлик бермас, миямда ғувиллар эди: Хўш, умумий бўлим мудири бўлса нима бўпти? Бу бўлимдагилар газета-журнал ўқимаслиги керакми? Яна ким, шаҳар миқёсидаги масъул ходим-а! У газета ва журналлар билан фақат идеологлар шуғулланади деб ўйласа керак.

Жуда кўплаб шаҳар, район, область ташкилотларида бўлганман, умумий бўлим эмас, саноат, қишлоқ хўжалиги бўлимларининг мудирлари билан суҳбатлашганман. Улар республикамизда чиқадиган газета ва журналларнинг номини билишгина эмас, деярли ҳар бир сонида эълон қилинган материалларни ўқиб борадилар. Эсимда бор: бундан бир неча йиллар илгари Қарши чўлини ўзлаштираётганлар ҳузурига борган эдик. Ўшанда Ульянов райони партия комитетининг секретари билан бир ёзувчи дўстимиз баҳслашиб қолди. Баҳс бир асарнинг «Шарқ юлдузи» журналининг қайси сонида босилгани ҳақида эди. Суриштириб кўрилганда шу нарса маълум бўлдики, баҳсда ёзувчи дўстимиз мағлуб бўлиб чиқди... Бошқа бир партия ходимини ҳам биламан. У кишининг суҳбатига тўймайсиз. Ҳар бир гапида халқ мақолларидан, турли шоирларнинг шеърларидан парчалар келтиради, бирон ишчи ёки колхозчи ҳақида гапирса, уни қайсидир асарнинг қаҳрамони билан қиёслайди, таққослайди. Бўлмаса у кишининг иши бояги мудирнинг ишидан ўн чандон кўп. Лекин газета ва журналларни, янги асарларни ўқишга ҳам, радиони тинглаб, телевизорни кўришга ҳам вақт топади.

Яна ўша мудирга қайтайлик. Унинг олдидан ҳафсаламиз пир бўлиб чиққач, қўшни районга ўтдик. Райоининг бир неча раҳбарлари билан суҳбатлашдик. Гап орасида ҳалиги мудир ҳақида куюниб гапириб бердик. Улар бўлса бепарволик билан: «Э, унақаларни ўйлаб, бош қотириб юрманглар. Ҳозир бунақалар кўпайиб кетяпти», дейишди.

Мана сизга хулоса. Биз куйиб-пишиб дардимизни айтганимиз нима бўлди-ю, уларнинг жавоби нима бўлди?! Ахир нима учун парво қилмаслик керак? Нега бош қотирмаслик керак? Ўшанақа дидсиз, савиясиз одамлар, яна бунинг устига масъул лавозимларда ўтирганларнинг орасида, кўпайиб кетаётган бўлса, нима учун индамай юраверишимиз керак? Бундай қилиш уларга кенг йўл очиб бериш билан баробар-ку! Лоқайдлик, ўз тинчини кўзлаш ҳам шунчалик бўладими? Партиямиз бизни шунга ўргатяптими?! Йўқ, партия биздан ҳамиша ҳушёр, сезгир, ноҳақликка муросасиз бўлишни талаб қилади.

Ҳаётимизда мана шуларга ўхшаган биз кўникиб қолган, аслида нотўғри, ёмон одатлар озми? Баъзи касб эгалари ўз бурчини бажаргани учун одамлардан раҳмат, миннатдорчилик, ташаккурнома, ҳаттоки совға-саломлар кутишади. Биз эса уларнинг истакларини бажо қилишга ўрганиб қолганмиз.

Бир танишим кўричак билан оғриб шифохонага тушди. Тузалиб чиққач, операция қилган врачни оғзидан бол томиб мақтади, қаердаки тўртта одам тўпланса ўша врачни мақташга тушади: «Жуда ажойиб врач, одамгарчилиги ҳам зўр. Ҳар кун хабар олиб турди».

Аввало, ҳар кун хабар олиш врачнинг вазифаси, бунинг учун у маош олади, яхши муомилада бўлиш одамгарчилик юзасидан бурчи-ку. Тўғри, бировнинг меҳнатини қадрлай билиш лозим. Аммо меҳнат ҳалол, беғараз бўлса-да. Кейин эшитишимча, танишим операция қилгани учун уни «хурсанд қилган» экан.

Ахир бу нима деган гап?! Бундай врачлар, минг афсуски, битта-иккита эмас. Очиғини айтганда, бундай пайтда фақат врачларнинг ўзини айблаш ҳам инсофдан эмас. Аввало ўзимиз айбдормиз, шунақа ишларни кўриб, индамаймиз, гўё шундай бўлиши керакдай қабул қиламиз. Тўғри, дард билан курашиб, баъзан ўлим тўшагида ётган одамга ҳеч нарса — на молу давлат, на пул кўзига кўринади. Аммо шундай аҳволда ётган одамдан бирон нарса таъма қилишга ўша оқ халатли врачнинг қандай тили борар экан? Гиппократ қасамини шу мақсадда ичадими?

Мен бу билан бутун врачларни қораламоқчи эмасман. Бироқ врач, шифокор деган юксак номга доғ тушираётганлар ҳам бор. Уларни кўриб, индамаслигимиз, аксинча ўзимизнинг совға-саломларимиз билан уларнинг қўлтиғига сув пуркашимиз менга алам қилади...

Янгилик тез сингмайди, уни қабул қилиш, кўникма ҳосил қилиш осон кўчмайди. Аммо ёмон одатлар, иллатлар тез илдиз отади, уларга тез ва осонгина кўникма ҳосил қиламиз. Кўп ўтмай одатий нарсага айланиб қолади, аслида шундай бўлиши нотўғри эканлигини ҳамма билади, билиб туриб унга хайрихоҳлик билдиради, имконият яратади. Бинобарин, бир томчи сиёҳ бир челак тоза сувни булғаши мумкин, лекин ўша бир томчи сиёҳнинг доғини ювиш учун гоҳида бир челак сув камлик қилиб қолади... Шу бир томчи сиёҳ доғ қолдиришига йўл бермайлик. Кўпинча бир томчи сиёҳ нўхатдек доғ қолдирса: «Ҳа, энди, битта кичкина доғ экан-да, кетади ўзи», деб парво қилмаймиз. Оқибатда, иккинчиси, учинчиси тушганини сезмай қоламиз.

Ёмон одатлар ҳам шундай. Иллатнинг катта-кичиги бўлмайди, ҳаммаси бир хил иллат. Бу майда-чуйда, арзимас нарса, деб бепарво бўлмайлик. Акс ҳолда кўникиб, ўрганиб қолишимиз ҳеч гап эмас. Агар бу нарсаларга вақтида жиддий эътибор берганимизда, ҳар бир нарсадан ҳушёр туриб хулоса чиқарганимизда ўша кондуктор шўрлик бир автобус одамнинг кулгисига учрамас эди; такси ҳайдовчилар машинага ўтирган йўловчига салом бериб, яхши муомила қилиб, қайтимини виждонан берган бўларди; қандайдир йўллар билан пулдор бўлганларнинг кўзларини шира қопламас эди; ташкилотларда матбуот органларининг лоақал номини билмайдиган одамлар ўтирмас эди; ўзининг граждандик бурчини, хизмат вазифасини бажаргани учун беморнинг қўлига қарамас эди... Яна кўп одамлар жуда кўп ножўя ишларни қилмас эдилар. Шунинг учун, ҳурматли газетхон, лоқайд бўлмайлик, ёмон одатларга, жамиятимиз учун ёт нарсаларга бўйин бермайлик, кўникиб қолмайлик. Уларни вақтида фош этиб, эзгулик, одамийлик, олижаноблик, яхшилик, адолат, ҳақиқат уруғини кўпроқ сепайлик. Шундагина тўғри гапни айтган, ўз вазифасини сидқидилдан, ҳалол бажарган олижаноб, хушмуомила одамлар устидан кулмайдиган бўламиз.

Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ

Н. В. ГОГОЛНИНГ 175 ЙИЛЛИГИ

БАШАРИЯТГА МАНСУБ ҚАЛБ

Иззат СУЛТОН,
Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси

ҲАР БИР улкан ёзувчи ижодида икки томон — ўтмишга мансуб ва келажакка мансуб томонлар бўлади. Ҳаммага маълум бу ҳақиқат Гоголь муносабати билан ўз-ўзидан эсга келар экан, унинг ижоди қимматини таъйинламоқчи бўлган ҳар бир маданий киши мушкул вазифа олдида қолади: буюк ёзувчининг ижодидаги бу икки томонни аниқ ажратиб олиш осон эмас. Бунинг сабаби — Гоголнинг қалби, унинг кўпқиррали ижодининг манбаи, ижодкорнинг дастлабки онгли қадамларидан бошлаб бутун башариятга мансублигидир. Албатта, буюк ёзувчининг умри охирида, диний-мистик йўлга тушганида яратган асарларининг ва айтган фикрларининг келажакка мансуб эмаслиги ўз-ўзидан аниқ. Аммо рус адабиётида «Гоголь даври» деб ном олмиш бутун бир ижодий оқимга асос солган ва жаҳон адабиётининг энг ёрқин намояндаларидан бири бўлиб қолган ёзувчининг, бизнинг кунларимиз тили билан айтганда, хатолари ҳам унинг самимий изланишлари билан боғлиқ эканини рад этувчи киши дунёда топилмаса керак.

Ҳа, Николай Васильевичнинг ҳаётий ва ижодий йўли илк қадамлариданоқ онгли равишда бутун инсониятга мансублиги билан бугун ҳам бизни мафтун этади. Ёш Гоголь мустақил фаолият бошлар экан, унинг ўз сўзлари билан айтганда, «инсониятга ҳақиқий фойда келтириш» йўлларини излаган эди. Ёзувчининг дастлабки ижодий машқларидан — жаҳон миқёсида шуҳрат қозонган буюк асарларигача ана шу бутун инсониятга мансуб қалб қонидан ҳаёт олди.

Шу сабабли Гоголь жаҳон адабиёти тарихига буюк гуманистлардан бири бўлиб кирди.

Гоголь ижоди орқали (Пушкин ижодида гуллаган гуманистик интилишларнинг давоми ўлароқ) адабиётга «кичик одам», оддий киши образи кирди. Шу билан адабиётга бутун Россия ҳам кирди, чунки «кичик одам» тақдири билан буюк мамлакат ва буюк халқ тақдири бир-бирларига чамбарчас боғлиқ эди.

Гоголь гуманизми унинг жаҳон миқёсидаги мавқеини ҳам таъмин этади: жаҳоннинг ҳамма «кичик одам»лари ва уларнинг ҳимоячиси бўлмиш прогрессив санъаткорлар рус генийсининг ижодидан мадад ва илҳом олдилар. Европадагина эмас, бутун мазлум Шарқда ҳам Гоголь тараққийпарвар адабиёт вакилларининг устоди бўлиб қолди, қисман XIX асрдаёқ араб ва Шарқнинг бошқа халқлари орасида шуҳрат топди. Совет Шарқи ўзининг янги маданиятини қуришга қадам қўйиши ҳамоно Гоголь асарлари ўзбек, озарбойжон, тожик, туркман ва бошқа халқлар адабиёти, санъатининг суянчиғи, ижодий дарслигига айланди.

Гоголь сатирасининг аҳамиятини пастга урмаган ҳолда, «Шинель», «Ревизор» ва «Ўлик жонлар»нинг реализмга асос солувчилик ролини тан олган ҳолда, совет даврининг ўз гоголлари ва шведринлари бўлиши лозимлигини рад этмаган ҳолда, бугунги кунларимиз учун энг катта сабоқлар — Гоголь ижодининг ажралмас қисми бўлмиш романтизмда эканини тушунмоқнинг биз учун алоҳида қиммати бор. «Тарас Бульба» ва шу каби асарларнинг аҳамияти «Ревизор», «Ўлик жонлар» шуҳратининг соясида қолиб кетмаса яхши бўлар эди. Ўзидан аввал рус адабиётида ҳукм сурган ясама «ижобий қаҳрамонлар»ни гўрга кўмган, аммо «Ревизор»да муаллифнинг ўзи ижобий қаҳрамон эканини эълон этган, «Ўлик жонлар»да эса Россияни порлоқ истиқбол томон учиб бораётган тройка шаклида доҳиёна ифода этган Гоголь сиймоси доимо кўз ўнгимизда тақлид намунаси бўлиб турсагина — биз буюк реалист ва сатирик меросининг қадрига ҳақиқатан етган бўламиз.

АДИБ САБОҚЛАРИ

Бир миллатнинг ҳар бир соҳада тутган мавқеи маданиятдаги даражасига, яъни савиясига қараб ҳукм қилинса ҳам, аммо ҳажвиётдаги даражаси бунга қарамайдн. Миллатнинг кулгулик даҳоси аксар ўша қавмнинг интибоҳ тарихининг қалдирғочи бўлиб кўринади. Масалан, Италияда Данте, Испанияда Сервантес ва Россияда Гоголлар каби.

Абдулла ҚОДИРИЙ

●

Мен Гоголнинг ҳаётнинг ўзи бўлган асарларини севиб ўқидим. Гоголь ҳаётни бутун илдизи билан чуқур билади. Унинг асарларидаги воқеалар, картиналар жуда жонли, табиат лавҳалари зўр маҳорат билан кўрсатилган.

ОЙБЕК

●

...Гоголь томонидан яратилиб қолдирилган ёмон одамларнинг образлари, бизнинг жамиятимизда ҳозир ҳам тамом бўлиб етмаган муттаҳамлар, бюрократлар ва умуман ёмон, алдоқчи, бачкана, паст одамларнинг ота-болалари, қавм-қариндошлари экани аниқ англашилади. Натижада улуғ Гоголь бизга ёрдамга келади.

Ҳамид ОЛИМЖОН

●

Мен биринчи сабоқни Гоголдан олган эдим.

Абдулла ҚАҲҲОР

«ШУНДОҚ ҚОЛУРМУ?!»

ҲАМЗАНИНГ бир асари асосида ҳам улуғ санъаткор эканлигини аниқлаш мумкин. Бу жиҳатдан шоирнинг «Шундоқ қолурму?!» шеъри характерлидир. Бу асар Ҳамзанинг социалистик революция арафасидаги қиёфасини тўла аниқлашга хизмат эта олади. Унда шоирнинг дунёқараши, сиёсий-ғоявий позицияси, тарихий вазиятни таҳлил қилиш санъати, бадиий маҳорати ёрқин намоён бўлган.

Маълумки, Ҳамза «Шундоқ қолурму?!» шеърида Февраль буржуа-демократик революцияси билан социалистик революция ўртасидаги тарихий муҳитни анализ қилиб, Вақтли ҳукуматнинг туб моҳиятини очиб беради. Шеърда санъаткор Февраль буржуа-демократик революцияси ғалабасини, қўш ҳокимиятчиликнинг характерини яхши англагани кўриниб турибди.

Асарнинг бунёдга келиши тўғрисида олимларимиз ўртасида турлича фикрлар мавжуд. Баъзи адабиётшуносларимиз «Шундоқ қолурму?!» асарининг апрель ойида қоғозга тушганлигини тахмин қилсалар, айримлари Улуғ Октябрь кунларида пайдо бўлганлигини таъкидламоқдалар. Бу асарни 1917 йилнинг декабрида яратилган деб мулоҳаза юритганлар ҳам йўқ эмас. Биз бу мулоҳазаларга қўшила олмаймиз. «Шундоқ қолурму?!» апрель ойида ёзилиши мумкин эмас эди. Чунки у вақтда Ҳамза Февраль буржуа-демократик революциясини ёқлаб юрган эди. Асар мазмуни эса Вақтли ҳукуматга қарши қаратилган. Шеър 1917 йилнинг охирларида яратилган, деб ҳам айта олмаймиз. Зотан, бу вақтга келиб социалистик революция ғалаба қозонган эди. Шундай бўлгандан кейин шоирнинг нолиб гапириши мумкин эмас. Хуллас, бу машҳур шеър қачон бунёдга келган экан, деган қонуний савол туғилади. Бизнингча, Ҳамзанинг юқоридаги шеъри 1917 йил 3 июль фожиали воқеасидан кейинроқ ёзилган. Буни «Шундоқ қолурму?!» асарининг мазмуни, моҳияти, характери аниқ кўрсатиб турибди. Хўш, бу нималарда кўринади, ўша давр пафоси, руҳи, воқеалари шеърда қандай акс эттирилган?

Маълумки, Ҳамза Февраль буржуа-демократик революциясини қувонч билан кутиб олади. Шу сабабдан ҳам, у «Яшасин янги давлат!», «Яшасин ҳуррият!» деб бонг уради. Баъзи адабиётшуносларимиз Ҳамзанинг бу фикрларига асосланиб, шоир Вақтли ҳукуматнинг моҳиятини аввалига тушуниб етмаган, деган мулоҳазалар билдирганлар. Бизнингча, Ҳамза янги ҳокимиятнинг характерини яхши тушунган, унинг прогрессив томонларини пухта англаб фикр юритган. Ҳамзанинг юқоридаги фикрлари иккинчи рус революциясининг бошланғич даврига тўғри келади. Бу революция ўз оқибати билан ижобий томонларга ҳам эга эди. Чоризмнинг емирилиши, қўшҳокимиятнинг тузилиши, сиёсий маҳбусларнинг қамоқдан озод этилиши, большевиклар партиясининг подпольедан чиқиши, у омма орасида эркин иш олиб бориш имкониятига эга бўлиши, советлар фаолиятининг кучайиши — 1917 йил Февраль революциясининг самаралари эди. В. И. Ленин буржуа-демократик революциясини пролетариатнинг биринчи ғалабаси, социалистик революциянинг биринчи босқичи, унга ўтишни тезлаштирадиган катта воқеа сифатида таърифлади.

Замон руҳини, кураш характерини тушунган зийрак Ҳамза инсоният тарихида юз берган бу воқеаларнинг моҳиятини билмаслиги, уларни ҳаққоний таърифламаслиги мумкин эмас эди. Иккинчи рус революциясининг юқоридаги ижобий томонларидан келиб чиқиб, Ҳамза ундан жуда кўп нарсани кутди. Ҳамза даставвал Февраль революцияси меҳнаткашларни озодликка чиқарган, эркинликни таъминлаган воқеа деб билди. Шу сабабдан ҳам, у «Шундоқ қолурму?!» шеърида образли шаклда инсонни «қафасдан бўшалган ҳар қуш» деб мадҳ этади. Аммо унинг умидлари саробга айланиб боради. Ҳамза тарихий жараённи ҳушёрлик билан кузатиб, янгилик зулм, асорат бошланганлигига аста-секин ишонч ҳосил қилади.

ФЕВРАЛЬ революциясидан кейин Туркистонда жиддий ўзгаришлар, социал бурилишлар юз бермаганлигини, ҳокимият тепасида буржуазия, бойлар қолиб келаётганлигини, «Шўройи ислом», «Шўройи уламо»лар ҳукмронлик қилаётганлигини ўз кўзи билан кўради. Шу боисдан улардан ихлоси бутунлай қайтади. Янги ҳокимият халққа озодлик бера олмаслигига узил-кесил тушуниб етади. Шунга ўхшаш ҳодисалар Россияда ҳам давом этаётганлиги, Советлардаги эсер ва меньшевиклар Вақтли ҳукумат томонига ўтиб кетиб, меҳнаткашларга хиёнат қилганлиги ҳам Ҳамзага

БИР АСАР ТАРИХИ

аён эди. Бу ҳодисалар, айниқса 1917 йил 3 июлдаги даҳшатли қон тўкиш воқеаси улуғ шоиримизга жуда қаттиқ таъсир этганлиги, золимларга, хоинларга қаҳр-ғазаби қайнаб тошганлигини «Шундоқ қолурму?!» шеърининг мазмунидан билиб олиш қийин эмас.

Филҳақиқат, даррандалар
Ўз касбидан уялурму?!

Ҳамза халқ оммасини сотган ва эзган кимсаларни назарда тутиб, уларни кескин қоралайди. Тарихдан маълумки, Вақтли ҳукуматнинг адолатсизлигини, ҳокимиятдаги эсер-меньшевикларнинг хоинлигини сезган пролетариат бош кўтариб, ҳокимиятни Советлар қўлига топширишни талаб этиб жуда катта намойиш ўтказади. Петрограддаги намойишнинг ўзидаёқ ярим миллиондан кўпроқ киши қатнашади. Адолатли, қонуний талаб билан чиққан меҳнаткашлар ўққа тутилади. 3 июлда содир бўлган бу қонли воқеадан кейин мамлакатда вазият бутунлай ўзгариб кетади, қўшҳокимиятчилик тугатилади, бутун ҳокимият контрреволюция қўлига, большевиклар партияси эса яна подпольега ўтади. Бундай даҳшатли ҳодисаларнинг акс-садолари Туркистонда ҳам яққол кўринади. Бу воқеалар Ҳамзанинг онгида кескин бурилиш ясайди. Ҳамза «Шундоқ қолурму?!» шеърида қаҳр-ғазабини эзувчиларга, хоинларга, муттаҳамларга тўкиб-сочади.

Ҳамза, гарчи революцион ҳаракатга қаттиқ зарба берилган, юз минглаб меҳнаткашлар қонга бўялган бўлса ҳам, озодлик ҳаракатини бўғиб бўлмайди, деган бирдан-бир тўғри хулосага келади.

Гул баргини тўкканинг-ла,
Илдиз қолса, йўқолурму?!

Устод шеъридан келиб чиқадиган маъно шундан иборатки, илдиз чуқур томир ёйиши, гул қийғос очилиши — ғалаба қозониш учун уч муҳим вазифани ўташ лозим. Биринчидан:

Филҳақиқат, шабнам кўрмай
Гул япроқлаша олурму?!

Гулнинг япроқ очиши учун шабнам қанчалик керак бўлса, эркинликка чиқиш учун илғор ғояни эгаллаш шунчалик зарур, дейди шоир.

Иккинчидан, санъаткор меҳнаткашларни ёппасига билим олишга чорлайди.

Маорифсиз ҳеч бир халқ
Дунёда яшай олурму?!

«Маориф» сўзини тор тушунмасдан, кенг маънода англашимиз лозим. Бу ўринда гап хат-саводни чиқариш устидагина эмас, балки барча илмларни эгаллаш, булар ёрдамида озодликка чиқиш борасида кетаётир. Муаллиф ўзининг зарур фикрини янада яққолроқ ифода этишга, унга социал тус беришга жиддий уринади: «Сиз (хоинлар, золимлар, — **Ҳ. А.**) боғлаган элнинг кўзи Маорифсиз очилурму?!».

Шоир бу ўринда халқ кўзини ҳам маънавий, ҳам сиёсий томондан очиш, яъни уни революцион балоғатга етказиш масаласини назарда тутган.

Ҳамза, учинчидан, бирлашишга, дўстликка, биродарликка чақириш масаласини қўяди:

Ихват ҳисси кўз очмасдан
Чин ўртоқлаша олурму?!

Ҳамза: камбағал меҳнаткашлар зулмга қарши бир ёқадан бош чиқариб курашмагунча уни йўқотиш, тенгсизликка чек қўйиш мумкин эмас, дейди.

«Шундоқ қолурму?!» шеърида қўйилган муҳим масалалардан бири — Туркистоннинг тақдири. Шоир бу муаммони ҳам революцион нуқтаи назардан туриб ҳал қилади, унга жуда тўғри муносабат билдиради. Юртнинг тақдири келажакда қайси кучнинг қўлида бўлиши лозим» Бойлар, золимлар, феодаллар Туркистонга хўжайинлик қилиши керакми ёки бошқа кучми?

Ҳамзанинг ҳукмронларга берган баҳоси ва уларга муносабати қандай бўлганлигини кузатайлик!

Нафс, шаҳват қурбонлари,
Сизга ишониб бўлурму?!
Туркистоннинг истиқболи
Сиз хоинларга қолурму?!
Қонхўр золимлар,
ўйлайсиз,
Мазлумлар сизга
қолурму?!

Ҳамзанинг улкан хизмати, катта бадиий маҳорати шундаки, у 1917 йилнинг ўрталаридаги оғир, мураккаб, кескин тарихий муҳитнинг диалектикасини, зиддиятларини, Туркистоннинг истиқболини бадиий шаклда, чиройли, пухта, оддий мисраларда акс эттиришга сазовор бўлган. Шеърда ифодаланган ҳаёт диалектикаси келажакда ҳокимият кимнинг қўлида бўлишини бадиий таҳлил қилиб бера олишида, пировардида, ишчилар синфининг ғалаба қозона олишига ишончидадир.

ДАДИЛ айтишимиз керакки, устоднинг «Шундоқ қолурму?!» шеъри тўла маънодаги социалистик реализм асаридир .Бу шеърда ўша вақтдаги ҳаёт тўғри акс эттирилгани билан социалистик реализм намоён бўлган. Иккинчидан, оғир, мураккаб, зиддиятли тарихий муҳит, сиёсий вазият ҳаққоний бадиий таҳлил қилинган. Учинчидан эса, муҳими, бу асар порлоқ истиқболга ишонч уйғотади.

Бу нарса шуни кўрсатдики, улуғ Ҳамза Октябрь революциясидан олдин ҳам социалистик реализм асосида бадиий асарлар ярата олган ва ўзбек адабиётида биринчи бўлиб бу юксак методга асос солган.

Ҳамзанинг буюклиги ва мангулиги ҳам мана шундадир.

Ҳафиз АБДУСАМАТОВ,
филология фанлари доктори

Ҳамзашунос олим, профессор Лазиз Қаюмов, Ҳамзанинг шогирди, «Ҳамза» романининг муаллифи, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Комил Яшин, Ўзбекистон ССР халқ шоири Уйғун.

С. МАҲКАМОВ фотоси

УЛУҒ ИНСОН МАКТУБЛАРИДАН

ГОГОЛЬ—В. Г. БЕЛИНСКИЙга
Остенде, 10 август, 1847

Сизнинг хатингизга дарров жавоб беролмадим. Юрагим беҳол тўкилди, бор вужудим ларзага тушди, сизнинг хатингизни ҳали олмасимданоқ юрагимнинг зарб емаган биронта ҳам сезгир қиллари қолмаганди. Сизнинг хатингизни шуурсиз бир алфозда ўқидим десам ҳам бўлади, шунга қарамай, унга жавоб қилишга ўзимда мажол топмадим. Нима деб ҳам жавоб берай? Худо шоҳид, балки сизнинг сўзларингизда ҳам андак ҳақиқат бўлса керак. Сизга фақат шуни айтишим мумкинки, ўзимнинг китобим ҳақида элликтага яқин турли-туман хатлар олдим: уларнинг биронтаси ҳам бошқасига ўхшамайди, айни бир нарса хусусида фикри бир жойдан чиққан иккита одамни учратмайсиз, бириси инкор қилган нарсани бошқаси ёқлайди. Ҳолбуки, ҳар иккала томонда ҳам баробар олижаноб ҳамда оқил одамлар бор. Ҳозирча менга маълум бўлган шак-шубҳалардан ҳоли ҳақиқат шуким, мен Россияни бутунлай билмас эканман, мен у ерда бўлмаганимдан буён жуда кўп нарсалар ўзгариб кетибди, унда ҳозир нимаики мавжуд бўлса ҳаммасини бошқатдан билишим, ўрганишим керак экан. Буларнинг баридан ўзимга шундай хулоса чиқардимки, мен Россияга бориб ҳаммасини ўз кўзларим билан кўрмагунимча ва ўз қўлларим билан ушлаб билмагунимча тирик образлар у ёқда турсин, икки қатор ёзувимни ҳам ёруғ дунёга чиқармаслигим керак бўлади. Яна шуни ҳам кўриб турибманки, мени кўп нарсаларни билмайди, кўп томонларни ўйламайди деб айблаб таъна тоши отганларнинг ўзлари ҳам менинг кўз ўнгимда ўзларининг кўп нарсаларни билмасликлари ва кўп томонларни ўйламасликларини ошкора қилиб қўйдилар. Қулоқларга етиб бормаган фарёдлар ҳам кўп, мағзи моҳиятига етилмаган дарду азоблар ҳам кўп. Ҳатто, менинг назаримда, бизнинг ичимизда ҳозирги замонни тушунадиган одам жуда кам, унда тўла қурилиш руҳи равшан намоён бўлмоқда, илгари ҳеч қачон бундай бўлмаган эди. Қандай бўлмасин, ҳамма нарса ҳозир ташқарига чиқиб ўзини кўрсатмоқда, ҳар бир нарса уни ҳам ҳисобга олишни сўрамоқда, эскилик ва янгилик курашга чиқмоқда, бир томонда ҳаддан ошиб-тошиб кетсалар, унга жавобан иккинчи томонда ҳам дарҳол ҳаддан ташқари ошиб-тошадилар. Кириб келаётган давр оқил онг давридир; у қизишмасдан барча томонларни ҳисобга олган ҳолда бир тўхтамга келади, шусиз нарсаларнинг оқилона меъёрини топиб бўлмайди. У бизда ҳар томонни кўрадиган мўйсафид нигоҳ бўлмоғини амр этади, ўтган замонларда яшаган рицарлар каби қизишмаслик ва шошқалоқлик қилмасликни буюради; биз бу даврнинг олдида ёш болалар кабидурмиз. Менга ишонинг, сиз ҳам, мен ҳам унинг олдида баробар айбдормиз. Сиз ҳам, мен ҳам ошириб юбордик. Ҳар ҳолда мен буни тан оламан, лекин сиз ҳам тан олармикинсиз? Худди мен ўйлаб кўрилиши керак бўлган замонавий ишлар ва бошқа кўп нарсаларни назардан қочирганим каби худди сиз ҳам уларни назарингиздан қочиргансиз; мен ҳаддан ташқари ўз-ўзим билан овора бўлиб қолганимдек, сиз ҳам ҳаддан ташқари ўзингизни ҳар томонга урмоқдасиз. Сиз биладиган, мен эса билмай қолган нарсалар қанчалар кўп бўлса, сиз ҳам мен биладиган нарсаларнинг жилла қурса бир қисмини билишингиз керак эди, сиз бунга бекорга менсимай қарамоқдасиз.

Ҳозирча ҳаммадан бурун ўз соғлигингизни ўйланг. Вақтинча бўлса ҳам, замонавий масалаларни қўя туринг. Кейинчалик сиз уларга янги бир назар билан қайтасиз, бундан ўзингизга ҳам, бошқаларга ҳам катта фойда етади.

Сизга чин юракдан хотиржамлик, фароғат тилайман, бу шундай неъматдирки, усиз ҳеч бир соҳаларда оқилона ҳаракат қилиш ва иш юритиш мумкин эмас.

Н. ГОГОЛЬ.

Бу хатни Гоголь Белинскийнинг унга Залцбрундан ёзган машҳур хатига жавобан ёзган. Гап Гоголнинг «Дўстлар билан ёзишмалардан сайланмалар» асари устида бормоқда.

* * *

ГОГОЛЬ—В. А. ЖУКОВСКИЙга
Неаполь, 10 январь 1848

Азизим, сенинг олдингда гуноҳкорман. Ҳар куни ёзишга ўтираман — лекин ақл бовар қилмаслик даражада **рағбатсизлик** қўлимни тутади. Яна кўз ўнгимда Неаполь, Везувий ва денгиз! Вақт машғулотлар ичра ғувиллаб ўтиб боради, ортиқча бирон соат вақт тополмайсан. Мактабда менсимай ўрганмаган нарсаларимни энди мактаб боласидай бўлиб ўрганяпман. Нимасини айтасан бунинг! Фақат сен билан дилдан гаплашиш мумкин бўлган нарса ҳақида: санъат ҳақида сўзлашсам дейман, мен шу азиз санъатни деб яшаб юрибман ва уни деб тинимсиз ўқийман, ўрганаман худди мактаб боласидай. Мен Иерусалимга зиёрат қилмоқчиман ва ундан олдин сенга юрагимдаги бор гапларни роз айтмоқчиман: сенга айтмасам, кимга айтаман? Ахир, адабиёт менинг бутун ҳаётимни банд қилиб олди, менинг асосий гуноҳларим ҳам—унда...

...Мен қай даражада шоирман, буни ҳал қилиш менинг ишим эмас. Шуни яхши биламанки, санъатнинг моҳияти ва мақсадини англашдан илгари мен бутун вужудим билан унинг муқаддас эканлигини ҳис қилганман. Биз илк бор кўришган чоғимиздаёқ бу нарса менинг ҳаётимда **энг биринчи** ва **энг муҳим** нарсага айланди, бошқа ҳаммаси иккинчи даражали бўлиб қолди. Мен жаҳонда шундан бошқа ҳеч нарса билан ўзимни боғламаслигим, на оилавий ва на гражданлик ҳаётидаги вазифадорликлар билан ўзимни боғламаслигим кераклигини, сўз соҳаси ҳам хизмат эканлигини англадим... Мисол учун, мен ҳеч қачон сатирик ёзувчи бўламан ва ўз ўқувчиларимни кулдириб юраман деб ўйлаган эмасдим. Тўғри, мактабда ўқиб юрган пайтларимда мен жуда ҳам шўхлик қилгим келар, ўринли-ўринсиз ҳазиллар билан ўртоқларимнинг жонига тегардим. Лекин шўхликларим узоққа бормасди, умуман олганда эса, мен хаёлчан, ўйчан бола эдим. Кейинчалик буларга касаллик ва маъюслик келиб қўшилди. Мана шу касаллик ва маъюслик кейинчалик менинг асарларимда кўзга ташланган қувноқликка сабабчи бўлди. Ўзимни ўзим овутиш учун мен ҳеч қандай мақсадсиз ва режасиз тарзда турли қаҳрамонларни ўйлаб топар, уларни кулгили аҳволларга солиб қўярдим — менинг қиссаларим мана шундай дунёга келган. Мен болаликдан одамларни кузатишни яхши кўрардим, бу қиссаларим табиий чиқишига маълум даражада таъсир қилди; уларни ҳаётдан кўчирмалар деб атайдиган бўлишди. Яна бир ҳолат: менинг кулгим бошда жуда оқкўнгил эди; мен бировни бир мақсад билан кулги қилишни сира ўйламасдим, шунинг учун ҳам, жамиятнинг бутун бир табақалари ва синфлари мендан хафа бўлишаётгани ва ҳатто жаҳллари чиқаётганлигини айтишса, жуда ҳайрон бўлардим, ниҳоят, мен қаттиқ ўйланиб қолдим. «Кулгининг кучи шунчалар улуғ экан, ундан қўрқишаркан, шундай экан, уни бекорга исроф қилмаслик керак». Мен ўзим билган барча бемаза нарсаларнинг ҳаммасини бир ерга йиғмоқчи ва ҳаммасининг устидан бирваракайига боплаб кулмоқчи бўлдим — «Ревизор» мана шундай дунёга келди! Бу менинг жамиятга яхши таъсир кўрсатиш ниятида ёзилган биринчи асарим эди, лекин буни қарангки, бу қўлимдан келмади... «Ревизор»нинг қўйилиши менда оғир таассурот қолдирди. Мени тушунмаган томошабинлардан ҳам ва уларга гап тушунтиролмаган ўзимдан ҳам хафа бўлиб кетдим. Ҳаммасини ташлаб қочгим келди. Юрагим ёлғизликни, барчасини жиддий мулоҳаза қилиб кўрмоқликни тилаб қолди. Мени анчадан бери катта бир асар фикри банд қилиб келарди, унда рус кишисида мавжуд барча яхши ва ёмон хусусиятлар ўз ифодасини топиши, кўз ўнгимизда рус кишиси табиатининг хосияти тўла намоён бўлмоғи лозим эди. Мен жуда кўп бирбири билан боғланмаган нарсаларни ўлда-жўлда тасаввур қилар, уларни бирлаштирмоқчи бўлардим, лекин тўла аниқлаб, равшан тасаввур қилиб олмаганлигим учун ёзгани ўтиролмасдим. Ҳар қадамда менга жуда кўп нарсалар етишмаётганлигини, воқеаларни боғлаб, ечолмаётганлигимни, уқувим етишмаётганлигини сезардим. Катта асарлар қурилишини улуғ мастерлардан ўрганишим кераклигини ҳис қилардим. Мен уларни ўқий бошладим, ишни қадрдон Гомердан бошладим. Назаримда уларнинг усуллари ва усталикларини тушунаётгандай ва улардан бир нарсаларни ўрганаётгандай бўлдим. Лекин яратиш қобилияти менда ҳамон уйғонмас эди. Зўриқиб кетганимдан бошим лўқиллаб оғрирди. Жуда ҳам қаттиқ уриниб амал-тақал қилиб, «Ўлик жонлар»нинг биринчи қисмини чиқардим; чиқардиму шу заҳоти мен ўзим интилган нарсалардан қанчалар йироқ эканлигимни кўрдим. Шундан кейин яна қутсиз, фароғатсиз кунларим бошланди. Қаламларимни ғажиб ташладим, асабларим ўйнаб кетди, жонимда жон қолмади — ҳеч нарса чиқмади мендан. Энди ҳеч қачон ёзолмасам керак деб ўйладим. Бирдан касаллигим ва оғир руҳий изтироблар мени ҳамма нарсадан ва ҳатто санъат фикридан ҳам чалғитди-да, ҳали ёзувчи бўлмасимдан илгари ўйлаб юрган нарсаларимга қаратди: мен яна инсонга **ички томондан** қарай бошладим, **инсон юрагини** кузатдим. Агар буни ўз юрагингдан бошласанг, сенинг кўз ўнгингда қанчалар теранликлар очилади, о!..

Н. ГОГОЛЬ

Н. В. Гоголь асарларига ишланган суратлар

СОВЕТ АДАБИЁТИ... БУ — УМУМИТТИФОҚ АДАБИЁТИДИР.

М. ГОРЬКИЙ

1984 йил — шонли юбилейлар йили. Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Коммунистик партияси ташкил топганининг 60 йиллиги, СССР Ёзувчилар союзи тузилганининг 50 йиллигини кенг нишонлаймиз. Ана шу қутлуғ байрамлар муносабати билан «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ўз саҳифаларида ўзбек совет адабиёти босиб ўтган мураккаб ва шарафли йўлнинг турли босқичларига доир муҳим адабий ҳодисалар, кўпмиллатли совет адабиётимизга мансуб қардош халқлар адабиётлари билан ўзаро дўстона алоқаларимиз ҳақида ҳикоя қилувчи материалларни «Совет адабиёти... бу — умумиттифоқ адабиётидир» рубрикаси остида изчил равишда эълон қилиб боради.

Совет адабиётининг асосчиси Алексей Максимович Горький 1934 йил 17 августда СССР Ёзувчиларининг Биринчи умумиттифоқ съездида қилган докладида жумладан шундай деган эди: «Мен совет адабиёти фақатгина рус тилидаги адабиёт эмас, балки, бу — умумиттифоқ адабиёти эканини таъкидлаб ўтиш зарур деб ҳисоблайман. Негаки, бизга қардош республикаларнинг адиблари, фақат тил жиҳатидан фарқ қилганлари ҳолда, капитализм томонидан парчалаб ташланган бутун меҳнаткашлар дунёсини бирлаштирувчи айни ўша ғоянинг нури ва ҳаётбахш таъсири остида яшамоқдалар ҳамда ишламоқдалар; равшанки, кичик миллатларнинг адабий ижодини фақат биз кўпчилик бўлганимиз учунгина эътибордан соқит қилишга ҳаққимиз йўқ. Санъатнинг қиммати сонига кўра эмас, савиясига кўра белгиланади». Улуғ устознинг бу васиятига унинг содиқ шогирдлари — кўпмиллатли совет адабиётининг истеъдодли вакиллари оғишмай амал қилмоқдалар.

Биз бу сонда қардош адиблардан бир нечасининг Ўзбекистон, ўзбек халқи, адабиёти ва ёзувчилари ҳақидаги дил сўзларини эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз.

Шерхон МУРТАЗОЕВ, Абай номидаги Қозоғистон ССР давлат мукофотининг лауреати

ТОШКЕНТГА БОРГИМ КЕЛАДИ

ТОШКЕНТГА боргим келади. Айниқса савр ойларида. Бу маҳалда кун унчалик исимайди, шафтоли қийғос гуллайди. Чаманзорга айланган шаҳар ҳавосида анвойи гулларнинг муаттар бўйи кезади. Шаҳарнинг шарқидаги Чимён, Ўгам, Олой тоғларидан кавсар шаббодаси эсади.

Ҳар борганимда Тошкентнинг қойилмақом марказини томоша қилиб тонг қоламан: ажойиб қурилишлар, муҳташам бинолар... Сўнгги йигирма йил ичида бунёд бўлган бу ўзгаришлар дўстларни суюнтириб, душманларни куйдиргудай.

Ҳа, шаҳарда кейинги йилларда барпо бўлган ўзгаришларни айтиб адо қилолмайсан. Мени, айниқса, тошкентликлар мафтун этади. Ўзбек ва қозоқ адабиётларининг таниқли элчиси, дўстимиз Носир Фозиловнинг хонадонига қандай қилиб ташриф буюрмаслик мумкин? Унинг Чилонзордаги торгина уйи дўстлар учун ҳамиша хон саройидай кенг ва файзли. Борганимда унинг хаста ва кекса отаси худди узоқдан бир қариндоши келиб қолгандай қўлларимни силаб тавоф қилади. Қувондиқ деган ўғилчаси пилдираб, чулдираб пешвоз чиқади. Кекса онаси билан умр йўлдоши Муборакхон Шарқ аёлларига хос меҳрибонлик билан ҳол-аҳвол сўрашиб, дарров дастурхон тузашга тушиб кетишади...

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг биринчи котиби, таниқли жамоат арбоби, донишманд оғамиз Сарвар Олимжонович менинг Тошкентга келганимдан хабар топиб, шахсий иш билан юрганимга қарамай, ҳузурларига чақиртирадилар. Биламиз, у кишининг вақтлари ниҳоятда зиқ. Шундай бўлса ҳам вақт топиб, мен билан шошилмай суҳбатлашадилар. Икки қардош республика ёзувчиларининг янада дўстлашуви, адабий алоқаларимизни янада ривожлантириш борасида гапирадилар. «Илгарилари, — дейдилар у киши, — Мухтор Авезов билан Ойбек, Ғафур Ғулом билан Собит Муқонов бир-бирлари билан қандай дўст эди. Ҳозир ҳам ўша удумни, ўша анъанани давом эттиришимиз керак... Икки қардош адибларимизнинг энг яхши асарларини баҳамжиҳат келишиб, маслаҳатлашиб таржима қилишимиз зарур...» Бу суҳбатда халқлар дўстлиги ҳақида ажойиб, бебаҳо гаплар ўртага ташланади. Бу мавзудаги суҳбат Ўзбекистон ёзувчиларининг Дўрмондаги жаннатмакон боғида ҳам давом этади...

Энди мен Ҳабиб оға Турсуновнинг олдиларига бориб суҳбатимни давом эттираман. Ажойиб одам. У киши партия тарихи институтини бошқариб турган улкан одамлигига қарамай, ҳамма ишларини йиғиштириб, мени ўз машинасида шифохонада муолажа олаётган Лазиз оға Азиззоданинг олдиларига олиб борадилар...

Ҳа, Тошкентга боргим келади... Аллақачонлар сўнган юлдузларнинг ҳамон сўнмаган шуълаларини излагим келади. Тошкентда ўша ташвишли, суронли ўн саккизинчи, ўн тўққизинчи, йигирманчи йилларда яшаган одамлардан қандай из қолиши мумкин дейсиз? Замона зайли билан бу суронли йиллардаги тирикчилик излари худди қумга тушгандай ўчган, ҳатто бирон белги қолдирмай ғойиб бўлган... Аммо ўчмайдиган излар ҳам бўлади. Мен ўша ўчмас изларни соғиниб-соғиниб излайман. Ҳозир кўп нарса ўзгариб кетган. Ўша йилларни биладиган тирик гувоҳ борми? Ҳа бор. Аммо бармоқ билан санарли, холос. Ўшаларнинг бири — Лазиз Азиззода.

— Жонли энциклопедия, — деб таърифлайди уни Ҳабиб оға.

Таъриф қилганича бор. Тўқсондан ошиб кетган бу одам арабчани, форсчани яхши билади. У Турар Рисқулов, Файзулла Хўжаев, Саъдулла Турсунхўжаев, Низомиддин Хўжаев, Назир Тўрақулов, Акмал Икромовни яхши билади, улар билан бирга юрган, бирга ишлашган.

Мен эсам, инқилобнинг мана шундай фидойилари ҳақида «Қизил жебе» («Қизил ўқ») деган роман ёзиб юрибман. Бу асаримнинг бош қаҳрамони — Турар Рисқулов ўша кезлари Совет Туркистонининг раҳбари бўлган. Мен бу одам ҳақида архивларда ойлаб ўтириб йиққан материалларим бир талай, аммо жонли энциклопедия — Лазиз оға Азиззодадан эшитган, ундирган материалларим ҳам ундан қолишмайди.

Суронли Туркистон ва унинг марказий шаҳри Тошкент — талай-талай тарихий воқеаларнинг шоҳиди. Бу қутлуғ шаҳарда ёш Мухтор Авезов билан буюк Мухтор Авезовнинг излари бор. Йигирманчи йилларнинг бошларида у шу ерда ўқиган. Кейин ҳам у бу ерга кўп марта келган.

Тошкентга боргим келади... Борганим сайин ўзбек ва қозоқ халқларининг аждоди бир эканлигига ишончим ортади. Шу икки қардошни қадимда Абулхайр, Жонибек деган хонлар бир-бирлари билан муроса қилишолмай айириб юборган бўлса, бунга халқ айбдор эмас-ку. Ахир, «Ўзбек — ўз оғам» деган гапни қозоқлар бекорга айтиб юрмагандир-ов.

Хуллас, бу йил ўзининг олтмиш баҳорини нишонлаётган Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасига, унинг икки минг йил умр кўрган гўзал пойтахти — Тошкентга, юксак юлдузинг яна ҳам чарақласин, иқболинг яна ҳам порлоқ бўлсин, деб тилак билдиргим келади.

Максим ГЕТТУЕВ, Қабарда—Болқор халқ шоири

ДЎСТЛИКДАН ТАРАЛГАН НУР

ИНСОНДА ҳар гал эслаб қувонадиган хотиралар бўлади. Ўзбекистон — менинг шундай хотирам. Ўзбек дўстларим билан ҳаёт муаммолари ҳақида суҳбатларимиз, қуёш, гуллаган тупроқ ёдимга шундай нақшланиб қолган. Менинг ҳамиша Ўзбекистон қуёшига ҳавасим келади. Унинг аллақандай сирли бир қудрати бордек туюлади менга. Одамларнинг қалбидаги меҳр, тупроғидаги барака ҳам кўзга кўринмас иплар билан шу қайноқ офтобига туташдай, назаримда...

Мен бу ўлкада янги учрашувларга, янги дўстлар орттиришга ошиқаман. Шунда йўлимдаги виқорли тоғлар, улкан саҳролар: «Қайга шошасан?» деб сўрагандай бўлади. Юрагимнинг туб-тубидан уларга жавобим шеър бўлиб келади:

Балки
Қойил қилиб айта олмасман
ва лекин болалик чоғимдан буён
қувончга ё ғамга ботган дамларда
дилимда уйғонар бир гўзал орзу:
бургут кўзидаги ўтга менгзар у,
Менгзайди оп-оппоқ мўъжаз булутга.

Совет халқларининг қардошлик оиласида ўзбекнинг кўз етмас кенгликлари эса менинг орзуларимни қўллаб-қувватлагандай бўлади:

«Ўс, иним,
Орзунгга садоқатли бўл,
Оёғинг етмаган чўққи қолмасин».
Қалбимни чироқдай ёритди бу сўз,
Қаддим тиклашимга мадад бўлди у,
Муҳаббат, куч берди,
Дадил ўтиб заҳмат сарҳадларидан
Баландлаб боряпман поэма-поя.

Китобхонлар мендан кўпинча: «Инсоннинг қайси фазилатларини кўпроқ қадрлайсиз?»—деб сўрашади. «Яхшиликни. Кўнглида яхшилиги бор одам кўпайган сайин дунёда ёмонлик кичраяди,» — дейман. Тақдир мени дуч қилган ўзбек биродарларимдан эса ҳамиша битмас-туганмас яхшилик кўрдим: мислсиз яхшилик.

Оташин носир Шароф Рашидов мен билан қўл қисишиб сўрашаётганда айтган гаплари қулоғимда шеър мисол қолган:

«Ҳаёт фақат омадлар силсиласидан иборат эмас, унда қайғунинг ҳам, бахтнинг ҳам ўрни бор. Аммо, энг муҳими, одам ўзини майдалаштириб юбормаслиги керак». Кейин эса самимий табассум билан: «Сизга бирорта ёрдамим керак эмасми-а?» — деб сўраган эди.

Зулфия, ўзбекларнинг юксак шоираси Зулфия мендан: «Аҳволларингиз қалай?» деб сўради. Мен хаёлимга дафъатан келган мисралар билан жавоб бераман:

Қайғу тушганида бошимга сал-пал
Алам сўзларини қаторлаштириб,
Тақдирга таъналар ёғдирдик ҳар гал.
Аммо югураркан чопағон йиллар,
Қай бир муюлишда кутар экан қиш,
«Қайғу-кулфат эмас» деб
жилмаймоққа,
Ташвишли ҳаётга кўникяпмиз биз.
Нолиб ўтирмайман тақдирдан бекор,
Теграмга қарайман бахтиёр, хушнуд:
Қайғуси, қувончи,
Тоғ устидаги
Беминнат нур сочар офтоби учун
Тақдирга шукрона айтаман такрор.

Бундан уч йил муқаддам буюк мамлакатимизнинг турли бурчакларидан Волгоградга ёзувчилар йиғилишди.

«Келинглар, уруш мавзуини яхшироқ ёритайлик», — деган таклиф бўлди. Ахир яқиндагина бу тупроқда қирғинлар, очликлар бўлган эди. Ер юзида шундай урушлар бўлмасин десак, тинчлик учун чинакам курашмоғимиз керак. Бизнинг Армиямиз тинчлик постида мустаҳкам турибди. Улар ҳақида энг яхши, энг баланд асарлар ёзмоғимиз керак.

Мен ёнимдаги шеригим билан ўзбек ва болқор тилларида таржимонсиз суҳбатлашиб ўтирдик. У енгил тин олиб:

— Биз эзгулик уруғини сочамиз, империалистлар эса буни ёмонлик қилиб қайтаришади. Биз, совет кишилари, яхшиликпарвар эканимизни яна бир бор исботлаймиз, — деди.

Кечқурун сайрдан қайтаётиб, ўша дўстим:

— Менга қаранг, хонамга кириб бир пиёла чой устида суҳбатлашайлик, — деб таклиф қилди.

Эҳ-ҳе, гапираверсам гапим тугармиди, қай бирини айтай? Жуда кўп одамлар ҳақида тўлиб-тошиб айтгим келади, аммо бунга газетада жой қайда дейсиз? Гапимнинг лўндаси шу: ўзбек диёри дўстлик, биродарлик нурини ичган сайин қуёшланиб боряпти. Унга олқишларим!

КПСС XXVI съезди ва партия Марказий Комитети Пленумларининг ҳаққоний қарорлари билан қуролланган Ўзбекистон Компартияси ўз халқининг эзгу ишларига бош бўлмоқда. Унга олқишларим!

Умумхалқ байрамингиз яқинлашиб келаётган ушбу қутлуғ айёмда Сизларни қутлаб, маҳкам бағримга босаман, ўзбек қардошларим!

САЙЁР

ЭНДИ...

Ёшим эллик энди...
Бариси ўтди;
Қушларим жанубга қараб йўл тутди.
Қушларим —
чопоғон кунларим, йилим.
Бошимда ой қолди энди бир тилим!
Гоҳда тутқич бермас,
Гоҳ тутқун ўйим:
Адашган садодай таралар куйим.
Гоҳ сўниб қоламан,
Гоҳ ортар шаштим,
Қайда ноҳақ эдим,
қайда адашдим?
Садо кўчиб келди қалбим қаъридан,
Тоғдай чўчиб кетдим гумбур қаҳридан.
Кўзимда ёш эмас,
тош юмалади,
Тош эмас,
бошимда бош юмалади!
Нисбий тушунчалар ёшликда ростдир,
Инсон кексайганда бундан халосдир.
Ҳавасим келади девоналарга,
Ақлдан озмаган бегоналарга.
Ҳаётдан топмайин нуқсон ё мушкул,
Барига сабр ила этади шукур.
Осмонда—юлдуз кўп,
Ерда — одамлар!
Бариси ўзим, деб қўяр қадамлар.
Дўст, деган тушунча—бир сифат экан,
Гоҳида беқадр,
гоҳ қиммат экан.
Орзуим кўп эди қуш галасидай,
Энди қалб бўшади қиш даласидай.
Ҳеч битта кимсадан йўқ аммо арзим,
Менга тегмасалар,
ёлғиз шу орзум?!
Ким боқса ўткинчи ҳаётга жиддий,
Тегирмон тош юрар бошида худди.
Буни истамайман ҳеч кимга раво,
Ўзим ҳам донишлик этмайман даъво.
Баъзилар дўстим бор, дея айтса роз,
Анқайиб қоламан рост сўзига, рост!
Ишончи синмасин,
синмай яшасин,
Шундайлар яшасин,
тинмай яшасин.
Дуо қилгим келар,
ахир кексайдим,
Шу туйғум оламга мен ҳам эксайдим!
Ишончим синса гар,
заҳардир тузим,
Ёлғиздай сезаман ўзимни ўзим?!
Тухумдек тушмасин қўлдан бу ишонч,
Адашиб кетмасин йўлдан бу ишонч!
Ёлғиз эмас бу Дунё!
Ер — ўзи ёлғиз!..
Буларни ўйласам, қалб урар ҳолсиз?!
Ёлғизман, деса у, мен ҳам сергакман.
Ғафлатда қолмай, деб урган юракман!
Қай томон боқмайин, туюлар якка:
Ёлғиз қўлда қалам келиб кўмакка,
Ёлғиз шеър ёзмоққа менга қарашар,
Ёлғизлик ёлғиз шу чоқда ярашар!
Мисралар тўкилар меҳру қаҳримдан,
Дўстларим товуши кўчар бағримдан:
— Нега ўзни қийнаб асабни бураш,
Бир дам ҳам тинмасдан кураш қил,
кураш!
Курашдан тоймадим,
Яна тоймайман,
Инсонга ишончни қалбга жойлайман.
Елкамда тутганча ҳаёт юкини
Жўш уриб куйлайман
шонли бу кунни!

Исо АБДУРАҲМОНОВ

ОРЗУЛАРИМ

Орзуларим!
Қанотимсиз,
Сиз — иккинчи
Ҳаётимсиз.
Қоронғуда —
Сиз узоқда
Ёнган чироқ,
Иссиқ кунда —
Тақир чўлда
Қудуқ, булоқ.
Ёлғиз қолсам
Ё йиқилсам,
Берарсиз куч.
Мени агар
Эзса кадар
Сиз — бир севинч!
Эй, қанотли,
Болдай тотли
Орзуларим!
Беғуборсиз.
Сизки борсиз —
Борман доим!
Бир кун келар —
Мен бўлмасман,
Сиз қоласиз,
Неча минглаб
Соф қалблардан
Жой оласиз.
Сиз яшайсиз!

„ОЙНАИ ЖАҲОН»ДА бу раққоса тез-тез кўринадиган бўлиб қолди. Сезиб турибман: «юрагингиздан урибди-да» демоқчисиз. Ҳа, у билан (омади гап) танишмоқчиман! Бу бежиз эмас: тенгқурларимнинг олди икки-уч болалик бўлса ҳам камина ҳамон бўйдоқ. Сабаби маълум: нозик дид ва нафис табиатли йигитлардан-миз, десак ҳам бўлаверади. Менинг хаёлимда (яъни, юракдаги муқаддас орзуим) келинингиз у дунёнинг бўлмаса ҳам, ҳар қалай, бу дунёнинг париси бўлмоғи, луқмаи ҳалол тановвул қилаётганларида оппоқ томоқларида шундоққина кўриниб туриши, одобда ҳамма қизлардан аъло бўлиши керак...

Телевизорда у рақс тушадиган кун Ҳиротдан бўлса ҳам етиб келардим. Ҳатто у бир неча бор тушларимга кириб, тинчимни бузди, ҳаловатимни йўқотди!

Бир куни денг, терлаб-пишиб, тирикчиликда, бозордан картошка-пиёз қилиб, тўрва халтани қора терга тушиб кўтариб келаётсам, лоп этиб, Ҳизир йўқлайдими, қаршимдан ўша раққоса чиқиб қолса бўладими! Худо бераман деса ҳеч гап эмас экан. Бу раққосанинг нафис, худди ўзига ўхшаш жозибадор ўйинини бир кўрсангиз эди! Хаёлни қаранг, уйингизда телевизор бор-у, айтгандек, кўрган бўлсангиз керак. Унда мен сизга бу ҳуриликонинг тасвирини чизиб, қимматли вақтингизни олиб ўтирмайман. Фақат унинг ўйинлари бирам нафис, бирам назокатли, худди саҳнада капалакдай ўйнашини ё камалакдек товланишини айтмоқчиман. Товусдек товланиб, деган ўхшатиш бу ерда камлик қилади. Чунки товуснинг капалакдек гир айланганини ҳали кўрган эмасман.

Тушимми ўзи ё ўнгимми дедиму дадилланиб, гапга тутдим.

— Юлдузхон, ассаломалайкум! Кечирасиз, телевизорда ҳар куни кўраману ўзингизни... биринчи кўришим...

Жавоб (табассум билан, албатта):

— Сизга ёқадими рақсларим? (Ё тавба, ҳар куни мафтуни бўлганим ўша раққоса сўзлаяптими?)

Унинг нафис оқ кўйлаги, сочларининг ўришлари, оёқларини бир-бирига чиройли уришлари ва саҳнада у ёқ—бу ёққа оққушдек елишлари кўз олдимга келди. Буни фақат кўз билан кўриб, бутун вужудингиз билан ҳис этишингиз лозим.

— Ёққанда қандоқ! Сиз рақсга тушмайсиз, саҳнада учиб юрасиз.

Жавоб (беғубор ва жарангдор кулиб):

— Сизга ёқадими учишларим?

Раққоса худди шундай учишлари билан тезда эл оғзига тушганди! Қизиғи шундаки, мен унинг рақс маҳорати сири нимада эканi ҳақида бош қотириб ўтирганим йўқ, фақат «Гўзал ва чаққон ўйнайди, бунақа майин, ҳам чаққон ўйнайдигани оламда йўқ», деб ўйлардим. Ҳолбуки, бошқа ундан чаққон ўйнайдиган раққосалар ҳам бор. (Бундан кўз юммаслик керак!) Аммо уларда майинликми, нафосатми, ишқилиб, нимадир етишмай туради.

Яна каминадан калима:

— Ҳозир ҳам қайси бўстондан учиб келяпсиз, деб ўйлаб турибман! — Раққоса бу мақтовларимни шунчаки оддий хушомад деб билаётгани юз-кўзларидан сезилиб турарди.

Яна калима айтишга журъат этдим:

— Мени ўткинчи деб ўйламанг, илтимос, — унинг хипча бели, нозик қомати, табассум ва нур барқ уриб турган чеҳрасидан кўз узолмасдим.

— Мени ким... ким деб ўйлаяпсиз! — унинг чеҳрасида яшин чақнагандек бўлди. Гапни мухтасар қилмоқчи шекилли.

— Сизми? — дудуқланиб қолдим, — сиз... машҳур раққоса Юлдузхон... оламда танҳо қиз...

— Сиз режиссёр Суръат Қаландаровни танийсизми?... — раққоса бурилиб, йўлингиздан қолманг, дегандай шахдам қадам ташлаётган эди, рўпарасига ўтиб ғоздай тўхтадим.

— Шошманг, Суръат, Суръат... Ие, ҳалиги маданият бошқармасида ишларди. Сочлари катта («саватдек» деёлмадим). «Нима жин урди, унга тегдингиз!» — деб юборишимга сал қолди.

— Мен у кишининг шофёри бўлиб ишлаганман. («Жуда бойвачча», демоқчи эдим) олижаноб йигит, деб юбордим.

— Қалблари тоза! — гул чангини пуфлагандек нозиклик билан деди у.

— Қалби... Ҳа... тоза, тоза. Лекин бойвачча йигит, — Юлдузхон буни «ёмон йигит» деган маънода уқмаганини кўзларини юқорига бирров олайтирганидан сездим.

— Таниш экансиз, жудаям яхши! Юринг, ҳозир репетицияга кетяпман. Келалла улар ҳам! — Аллақандай яқинлик сезгиси пайдо бўлди. Шаҳло кўзларида қандайдир илиқ нурлар кўринди.

Мен бажонидил рози бўлиб, йўл-йўлакай тўйлари қачон, қаерда бўлгани ва қанақа данғиллама бўлгани ҳақида сўзлашиб бордим. Мен бу ҳуриликота бирон ножўя сўз айтиб ранжитиб қўйишдан, сертабассум чеҳрасига, озгина бўлса-да, ғамгин ифода туширишдан чўчир эдим. «Бойвачча йигит» деганим ҳам унга қандайдир ёқиб қолганди. Йўқ, репетиция залигача суҳбатимиздаги ўша назокат, кўтаринки кайфият бузилмади. Шунисига шукур!

— Ҳозир, чақириб юбораман! — Раққосанинг овози, хатти-ҳаракатлари шундай нафис, шундай ёқимли эдики, суҳбатимиз қани энди кечгача тугамаса дердим. Лекин у репетиция залига югуриб бораётганда гўё қанот пайдо қилди: узоқдаги бир тўп раққоса — қушларга бориб қўшилди!

Бу орада елкамга тушган оғир муштдан ўзимга келдим! Қарасам, Суръат! Бақувват, менга иккита келадиган, кенг келбатли азамат йигит! Бургут чангалли йигит, десам арзийди.

— Ҳалиям шофёрмисан, оғайни? Оббо, Машраб-ей!

Мен тасдиқ оҳангида бош қимирлатдим: шу

РАҚҚОСА

Ҳамид ИКРОМОВ

ҲИКОЯ

сонияда уни бошдан-оёқ кузатиб чиқдим. Эгнида жинси шим, Пеле расми туширилган майка, қўнғиз мўйлов, соч ҳурпайган, (аммо ўзига ярашиқли), юзи қип-қизил (худди юз грамм ичиб олгандек!).

— Юлдузхон... Рафиқангизми, ростдан?

— Ҳа, рақслари ёқадими, сенга?

— Ёққанда қандоқ?

— Бунақа талант республикада битта! — деб ҳақли ғururланарди Суръат, — лекин камтар!

— Суръат, уларга рақс ўргатасизми? — деб жиддий сўрадим.

— Ҳа, шубҳанг борми? Ҳозир кўрасан. Вақтинг борми? Ҳув анови скамейкада ўтир. Кейин бир отамлашамиз, хўпми?..

— Диққат! Диққат! — Бироздан кейин қўлларини кўтариб чапак чалди у. Шу пайт ердан чиқдими, осмондан тушдими, яна бир тўп раққоса қизлар оёқ учида югуриб чиқишди. Ғуж бўлиб олишди.

— Так, Диля! Бошладик.

Нозиккина, хиёл бўйни узунроқ қиз (ғалати туюларкан) нурли саҳнада аллақандай доиралар ясаб айлана кетди.

— Люба! Наргиз! Назий!

Бирин-кетин қизлар худди биринчи раққоса нима қилган бўлса, шуни айнан такрорладилар.

— Юлдуз!

Юлдуз қора водолазкада ва нафис қора пайпоқда чиққан. Суръатнинг рафиқасидан ҳам кўра унинг қизига ўхшаб кетарди. Буйруғига ҳозиру нозир турарди. У саҳнани гир айланиб чиқди. Менга телевизордагидан ҳам нафосатли туюлиб кетди!

— Диққат, қизлар! Ҳозир «Маъшуқалар» рақсини такрорлаймиз. Тушунарлими?

Қизлар чурқ этишмас, узоқда бир тўп кабутарлар каби бир-бирларига қулишиб, суйкаланишар, Суръат бирон буйруқ берса, дарҳол бир ипга тизилгандек жой-жойларига бориб туришарди.

— Диля! Бошладик. Люба, Наргис... Шошманглар. Так, йўқ, чепуха! Севги чиқмаяпти! — Бошини сарак-сарак қилиб, қошларини чимирди Суръат. — Так, бошқатдан бошладик. Қани... — Унинг ҳурпайган сочлари юзини тўсар, жаҳл билан сочларини орқага силкирди. Қизлар иккинчи марта яна бир бошдан рақсга туша бошлашди.

— Тўхтанглар, тўхтанглар! Эй, умрингда севганмисан ўзи, Диля? — Ёшгина раққоса ялт этиб, норози қиёфада унга қаради. — Севган қиз ролига кир, бир минут!

Бу қиз худди мендан уялаётгандек ғалати қараб қўйди-да, ер чизиб турди. Мен бир бурчакка қисилиб, стул ичига кириб кетаётгандек бўлардим.

— Наргис, Люба. Ролга, ролга! Қани, дадил, дадилроқ. Юлдуз! Сенга нима бўлди?

Юлдуз шу заҳоти ялт этиб, эрига қаради! Унинг кўзлари ёниб турарди.

— Чиқмаяпти, жоним! — у қўлларини бўйнига осилган қилиб кўрсатди. — Қани, шу ҳолатни бер. Ҳа, қани, ролга, ролга! Юлдуз, нима бўлди сенга? Оббо, Назийга қара: худди эри олдига учиб бораётганга ўхшайди (илжайди у). Уч, сен ҳам! Юлдуз, мана бундай. — Суръат турган жойида тез югураётган қилиб кўрсатди. Кулгидан ўзимни аранг тутиб, лабларимни тишладим.

— Юлдуз, водолазка ичидан бирон нарса кийганмисан? — Юлдуз қўллари билан юзини тўсиб, ўзини қизлар ичига урди. — Сакрамасдан, айлансанг-чи. Диляни қара! Юлдуз, бу ёққа чиқ. Статично ўйнайсан. Мана, бундай, — Суръат турган жойида бир неча муқомларни кўрсатди. Менинг кулиб юборишимга оз қолди. Қизлар уни ўта жиддийлик билан кузатиб туришарди. Суръат қизларнинг ўйинини қилмоқда эди.

— Яна бошидан, қани! — Шу тариқа Суръат ўн мартача «Маъшуқалар» рақсини ўргатди. Борган сайин унинг жаҳли чиқар, негадир тутоқар, оғзидан боди кириб-шоди чиқар, худди катта холасининг боғида ўтиргандек ўзини эркин тутар, раққоса қизлар ҳам: «Бетинг қурсин, сендақа балетмейстрни!» деб тақдирларига тан бериб қўйишган туюларди менга.

Боя, бундан икки соатча олдин мен кўрган мафтункор, нафосат ва назокатга тўла Юлдузхондан асар ҳам қолмаган, у худди аёвсиз қамчиланганга ўхшар, тўғрироғи, уни рақс машқи эмас, Суръатнинг совуқдан-совуқ сўзлари, бепарда луқмалари, яъни бойваччалиги бутун вужудини қақшатиб юборган эди.

Репетиция залидан қандай хайрлашиб чиққанимни ҳам, умуман, бу ерга нима жин уриб кириб қолганимни ҳам билмайман. Аммо бир нарсани аниқ биламан: у ердан чиққанимда гўё тўр қовоқдан гўзал ва чароғон оламга чиққандай, тоза ҳавода тўйиб-тўйиб нафас олдим!

БИР КУН телевизорни шундоқ бурасам, «Маъшуқалар» рақси берилаётган экан. Кўзларимдан ўт чиқиб кетди. Мижжа қоқмай томоша қилдим.

Юлдузхон саҳнада эмас, гўё самода учаётгандек, қанот пайдо қилгандай, фақат қанотгина эмас, сеҳрли бир руҳ пайдо қилгандай туюлди. Ажабо, бу руҳни қаердан олди, у? Унга қанот бахш этган нима, ўзи? Наҳотки Суръат бўлса! «Йўқ, йўқ, санъатнинг сеҳрли олами, унга эътиқоддан бўлса керак. Бу нур ўша оламдан таралипти. Суръат унинг соясига ҳам арзимайди, арзимайди!» дерди қалбим садоси!

Расмни О. АСОМОВ чизган.

УЛУҒБЕКНИНГ 590 ЙИЛЛИГИ

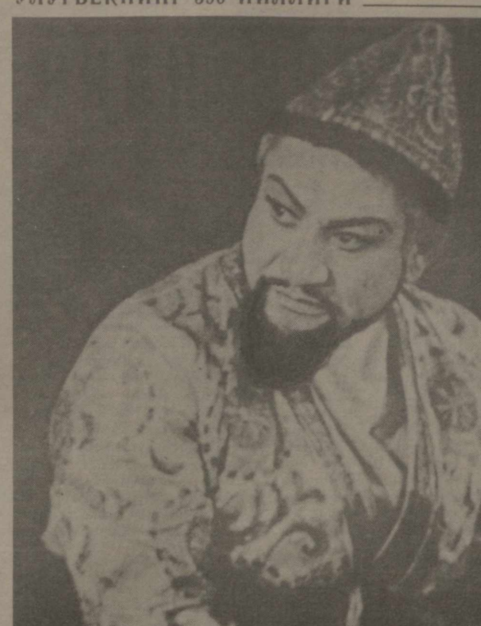

СССР халқ артисти Шукур Бурҳонов Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрида намойиш қилинган «Мирзо Улуғбек» спектаклидаги Улуғбек ролида.

УНИНГ ЮЛДУЗИ МАНГУ ПОРЛАЙДИ

XIV — XV аср тарихи, маданияти ривожини гениал олим ва мутафаккир, Ўрта Осиёда дунёвий фанларнинг тараққиётига улкан ҳисса қўшган аллома Мирзо Улуғбек номи билан довруғ таратган Муҳаммад Тарағайсиз тасаввур этиб бўлмайди.

Мирзо Улуғбекнинг болалиги, ёшлиги бобоси Амир Темурнинг жаҳонгирлик юришлари даврида кечди. Манбаларда таъкидланишича, Улуғбекнинг туғилиши бобоси Амир Темур ва отаси Шоҳрух Ироқдаги Мордин қалъасини қамал қилган пайтга тўғри келади. Улуғбекнинг туғилганлиги ҳақидаги қувончли хабар минг-минглаб кишилар ҳаётини сақлаб қолади: Амир Темур умумий авф эълон қилади.

Ёш Улуғбек дунёвий фанлар: математика, тарих ва адабиёт илмини, шеърият қонуниятларини, музика назариясини чанқоқлик билан ўрганади. Унинг мураббийлари бу фанларни мукаммал эгаллаган ўз даврининг буюк донишмандлари бўлган... Улуғбек ҳеч қачон ўзига таълим берган устозларини унутмаган, уларга марҳаматлар кўрсатиб кўнгилларини кўтарган. Ишончли тарихий манбаларда ёзилишича, замонасининг машҳур шоири ва олими шайх Ориф Озарий Улуғбекка ёшликда устозлик қилган экан. Ориф Озарий шогирдига ўша замонларда кенг тарқалган барча аниқ фанлардан таълим берган. Ўз навбатида бўлғуси ҳукмдор ҳам устозини жон-дилидан севган. Кейинчалик, ниҳоятда қариган устозининг моддий жиҳатдан ночор аҳволга тушиб қолганидан хабар топганда унга кўп эҳтиромлар кўрсатган.

Улуғбек 15 ёшида Самарқандга ҳоким бўлади. Унинг давлатни бошқариш сиёсати бошқа ҳукмдорларникидан фарқ қиларди. Улуғбек бевосита ўзи бош бўлиб Шарқнинг энг йирик иқтисодий-маданий марказлари ҳисобланган Самарқандда, Бухорода мадрасалар қурдиради. Мадрасаларда кўпроқ математика, астрономия, география ўқитиларди. Бу даврда айниқса йирик маданий марказга айланган Самарқанднинг қиёфаси янада гўзаллашади. Улуғбек пойтахтда бир неча мадрасалар, расадхона, хонақоҳ ва ҳаммом қурдиради. Бу бинолар улуғворлиги, гўзаллиги билан Шарқ меъморлигининг барча ютуқларини ўзида мужассам этган эди. Бир қанча вақт Самарқандда ҳукмронлик қилган улуғ ўзбек мутафаккири, шоири ва давлат арбоби Заҳириддин Муҳаммад Бобур бу биноларни кўриб ҳайратга тушади ва алоҳида муҳаббат, меҳр билан шундай ёзади: «Улуғбек мирзонинг иморатларидин Самарқанд қалъасининг ичида мадраса ва хонақоҳдир. Хонақоҳнинг гунбази бисёр улуғ гунбаздур, оламда онча улуғ гунбаз йўқ деб нишон берурлар. Яна ушбу мадраса ва хонақоҳга ёвуқ бир яхши ҳаммом солибтур, Мирзо ҳаммомиға машҳур, ҳар навъ тошлардин фаршлар қилибтур. Хуросон ва Самарқандта онча ҳаммом маълум эмаским бўлғай». Шу ўринда Бобур Улуғбекнинг Самарқандда қурдирган машҳур расадхонаси «уч ошёнлиқ» бўлганини алоҳида таъкидлайди. Улуғбек расадхонада эртаю-кеч кузатишлар олиб борган, шу ерда сайёралар сирларини очган, 1018 юлдузнинг ҳолат ва ҳаракатларини кузатган.

Улуғбекнинг илм-фан соҳасидаги ишлари тескаричи гуруҳларга ёқмайди. Улар алломани турли баҳоналар билан обрўсизлантиришга интиладилар, туҳматлар уюштирадилар. Айниқса, руҳонийларнинг хуружи авж олади. Масалан, Сайид Ошиқ Улуғбек кичик ўғли Абдулазизнинг суннат тўйида шароф истеъмол қилгани учун унга: «Сен Муҳаммад динини барбод этдинг, кофирларнинг урф-одатини жорий қилдинг», деб шовқин кўтарган. Бироқ аллома душманларнинг кирдикорларига муносиб жавоб беради. Улуғбек айни пайтда етук шоир, муаррих, музикашунос бўлган. Шоир Улуғбекнинг ижодидан намуна Алишер Навоийнинг «Мажолис ун-нафоис» асарида берилган. Аммо, афсуски, адиб шеърлари тўлалигича бизга етиб келмаган.

Улуғбек амалга оширган ишлар ўз давридаёқ юксак баҳоланди. Замонасининг донишманд тарихчиси Абдураззоқ Самарқандий Улуғбек ҳақида ифтихор билан шундай ёзади:

Чун Улуғбек мирзо дар илми ҳандаса,
Натавон ёфт дар ҳазорон мадраса.

(Мазмуни: «Геометрия илмида мингларча мадрасалардан Улуғбекдек олимни тополмайсан».)

Шоир ва мутафаккир Алишер Навоий эса «Фарҳод ва Ширин» достонида Улуғбек ҳақида:

Темурхон наслидин Султон Улуғбек,
Ки олам кўрмади султон анингдек.
Анинг абнои жинси бўлди барбод,
Ки давр аҳли биридин айламас ёд.
Валек ул илм сори топти чун даст,
Кўзи олинда бўлди осмон паст.
Расадким боғламиш зеби жаҳондур,
Жаҳон ичра яна бир осмондур.
Билиб бу навъ илми осмоний,
Ки андин ёзди «Зичи Кўрагоний».
Қиёматқа дегинча аҳли айём,
Ёзарлар онинг аҳкомидин аҳком, —

деган бўлса, Бобур унга суиқасд уюштирган падаркуш Абдуллатифнинг мудҳиш қилмишини қоралаб, дейди: «Бу беш кунлик ўтар дунё учун андоқ донишманд ва қари отасини шаҳид қилди... Агарчи ўзи ҳам беш-олти ой беш салтанат қилмади, бу байт машҳурдирким:

Падаркуш подшоҳиро нашояд,
Агар шояд ба шаш моҳаш напояд».

(Мазмуни: «Отасини ўлдирган падаркуш подшо бўлолмайди, агар бўлса ҳам олти ойга етмайди».)

Улуғбекнинг номи, иши, орзулари асрлар оша бизга етиб келди. Бу орзулар бизнинг давримиздагина амалга ошди, рўёбга чиқди. Улуғбек номидаги Китоб обсерваториясида Улуғбекнинг авлодлари само сирларини очмоқда.

Бугунги кунда Улуғбек сиймоси адабиёт ва санъатда маҳорат билан яратилди. Ёзувчи Сергей Бородин «Самарқанд осмонида юлдузлар» романини, шоир ва олим Мақсуд Шайхзода «Мирзо Улуғбек» фожеасини яратган бўлса, О. Ёқубовнинг «Улуғбек хазинаси» романи ва шу асосда ишланган видеофильм, «Улуғбек юлдузи» бадиий фильми аллома Улуғбекни бизга янада яқинлаштирди.

Жаҳон фанининг гениал намояндаси Мирзо Улуғбек туғилган куннинг 600 йиллиги яқинлашмоқда. Ишончимиз комилки, бу улкан байрам муносабати билан аллома ижоди янада кенг ва теран ўрганилади, янги-янги салмоқли тадқиқотлар, бадиий асарлар яратилади.

Бухор МАМЕДОВ,
филология фанлари кандидати

Жамол ШАРОПОВ

ЖАНР МАШАҚҚАТЛАРИ

БАҲС

Очеркка бадиий адабиётнинг мустақил жанри сифатида ёндашсак, бу жанр давр талабидан орқада қолаётганига, фақат газета-журналларда эълон қилинаётганларигина эмас, ҳатто алоҳида тўпламларда нашр этилаётганларининг ҳам аксарияти талабга жавоб бермаслигига амин бўламиз.

Очеркларимиз савиясини кўтариш — шакл ва мазмун яхлитлигини таъминлаш, реал қаҳрамонлар образларини яратиш, воқеаларнинг типиклиги ва умумлашма характерга эга бўлишига эришиш, бадиийлиги ва тилига эътиборни кучайтириш, яъни ўқишли, таъсирчан ёзиш учун жиддий ижодий изланмоқ керак.

Агар Норқул Ҳайитқуловнинг фикрига қўшилиб, «очеркка эътибор берилмай қўйди, унга ўгай кўз билан қаралаяпти», дейдиган бўлсак, очерк жанрининг масъулиятини ҳис этиб, қалам тебратаётган ижодкорлар меҳнатини камситган бўламиз. Аслида хизматлари таҳсинга лойиқ қаламкашларимиз анчагина. Саид Аҳмад ва Одил Ёқубовнинг Марказий Фарғона, Оролбўйи муаммолари, қишлоқларни қайта қуриш ва кишиларимиз психологиясидаги ўсиш-ўзгаришлар, Суннатулла Анорбоев ва Намоз Саъдуллаевнинг чўпон ва яйлов муаммолари, Ўткир Ҳошимов, Эмин Усмонов ва Нурали Қобулнинг табиат, инсон ва инсонийлик туйғулари ҳақидаги очерклари ва публицистик мақолалари, Нусрат Раҳматов ва Шокирали Нуралиевнинг хўжаликни юритиш, экономикани бошқаришдаги чалкашликлар, раҳбарлик фазилати, муомала маданияти каби масалаларга бағишланган чиқишларидан наҳотки Н. Ҳайитқулов бехабар бўлса?!

Очеркни ҳеч ким ўқимай қўйди, деган фикр ҳам эътирозли. Вақтли матбуотда эълон қилинаётган публицистик асарларга ўқувчилар ўз муносабатларини билдираётирлар, муайян мавзулар борасида мунозарага киришаётирлар. Кўринадики, очерк ва мақолаларнинг таъсир кучи ва тарбиявий аҳамияти пасаймаган. Афсуски, айрим редакция ва нашриётлардаги ўртоқлар ҳам очеркка нисбатан нотўғри муносабатда бўлиб, баъзи бадиий заиф очеркларни дастак қилиб, юзаки хулоса чиқармоқдалар. Бундай муносабат, бизнингча, хато. Очеркчи ва публицистларга нисбатан талабчанликни ошириш, очерклар савиясини кўтаришга интилиш бошқа гап. С. Умиров, С. Сиёев, М. Мансуров мақолаларида масаланинг ана шу томонларига бир қадар тўғри ёндашилган.

Нусрат Раҳматов «Сўнгги пайтларда газета-журналларимизда оддий одамлар — колхозчилар, ишчилардан кўра, хўжалик раҳбарлари, райком секретарлари ҳақида кўпроқ ёзиладиган бўлди», дея ташвишланади. Ҳатто «менингча, бу тўғри эмас», дейди. Гап ким ҳақида ёзиш устида эмас, қойил қилиб ёзиш, долзарб муаммоларни ўртага қўйиб, ҳаёт ҳақиқатини публицист назари билан чуқур таҳлил қилиш устида бормоқда. Тўғри, оддий кишилар ҳақида ёзишимиз керак. Лекин экономикани ривожлантириш, социал-иқтисодий тараққиёт планларининг бажарилиши, ҳаёт кўндаланг қўяётган муаммоларни даҳлдор министрлик ва идоралар билан келишган ҳолда ҳал этиш хўжалик раҳбарлари, райком секретарларининг ташкилотчилик ва ташаббускорлигига кўп жиҳатдан боғлиқ эканини ҳам унутмаслигимиз зарур.

Ҳақиқатан ҳам, айрим қаламкашлар қаҳрамонларни ўзлари кашф этмай, тайёрига югуришади. Айтайлик, қишлоқ хўжалик илғорларидан бир гуруҳи қаҳрамон бўлди ёки номзоди депутатликка кўрсатилди. Шунда тезкор қаламкаш рўйхатга қараб, бўлажак қаҳрамонини танлайди, икки-уч кунлик сафарга чиқиб, қишлоқдан «очерк» билан қайтади.

Етмишинчи йилларда Сирдарё областидан бир механизатор қиз тилга тушди. Фақат газета-журнал, радио, телевидение ходимларигина эмас, таниқли қаламкашлардан бири ҳам унинг шаънига ҳамду сано ўқиб, бирваракайига икки очерк битди. Бир йил ўтмай ҳужжатли фильм суратга олинди. Бироқ ўша чиройли қизнинг тақдири нима билан тугаганини мирзачўлликлар яхши билишади. Хуллас, айрим ижодкорлар хўжалик раҳбарларининг тавсияси, дастурхон устидаги гапларга ишониб, «қаҳрамон яратадилар». Ижодга бундай масъулиятсизлик билан муносабат ҳам очеркчилигимиз йўлидаги ғовлардандир.

Кейинги йилларда Саодат Мўйдинова, Холбуви Рустамова, Дилбар Қулматова, Раҳима Султонова, Собиржон Сиддиқов, Абдуфаттоҳ Солиев ҳақида ёзилган очерклар тўпланадиган бўлса, уч-тўрт китобга сиғмайди. Тўғри, улар замонамиз қаҳрамонлари. Лекин улардан кам ишламаётган, фақат бирор сабаб билан биз — очеркчиларнинг назарига тушмай қолаётган қанча-қанча беш йиллик қаҳрамонлари бор. Уларни рўйхатлардан эмас, қайноқ ҳаёт қучоғидан излашимиз, уларнинг ҳузурига икки-уч кунга эмас, тез-тез бориб, чуқурроқ танишишимиз керак. Ана шунда «эгизак», бир қолипдаги очерклар сони камаяди, бадиий етук асарлар кўпаяди.

Н. Ҳайитқулов очерклар қаҳрамонларини ҳайкалга айлантириб қўяётганимиз, улар жонсиз робот бўлиб қолаётганидан нолийди-ю, ўзи ҳам амалда шу қолипдан чиқиб кетолмайди. Унинг «Янги қўшиқ» очеркида ўн саккиз ёшли Эшмамат акаси билан Бешқўтон даштига отланади. Бепоён чўлни айланиб кўришгач, сувга яқин жойдан ер танлайдилар ва директор ҳузурига кириб бориб, дилларидагини айтадилар. Узоқ суҳбатдан сўнг директор йигитнинг аҳди қатъийлигига ишониб, совхозга қабул қилишга рози бўлади. Бироқ биргаликда айланишганда директор унга сувга яқин жойдан эмас, Чўққажарни тавсия этади. Очеркчининг таъбири билан айтганда, ака-ука Бўриевлар «Янгиобод» совхозида беш йилда уч жойга кўчиб, ҳар гал 60 гектардан ерни эл қилиб, бошқа ҳамкасбларига қолдиради. Кейинчалик «Советобод» совхозида ҳосилдорликни 16 центнердан 52 центнерга етказиб, «Пограничник» совхозига ўтишади. Мана, қаҳрамоннинг жасоратли йўли! Эшмамат Бўриев шу йилларда бирор марта адашмайди, биров билан тўқнашмайди, ҳатто табиат тўсиқларига ҳам дуч келмайди. Наҳотки, йигирма йилдан бери чўлма-чўл юриб, шунча довруғ солган Эшмамат Бўриевнинг «рақиби», ҳеч бўлмаса унга тенглашиш, беллашишга интилган мусобақадоши бўлмаса?! Нега, оилавий бригадага бўлиниб, совхоздан совхозга кўчиб юради? Ўзидаги яхши фазилатларни бирор кишига ўргатдими? Шундай яхши чўлқуварларни қўлдан чиқаришга хўжалик раҳбарлари наҳотки бефарқ қараган бўлсалар? Очеркда далилланиши лозим бўлган, лекин жавобсиз қолган бу каби ўринлар жуда кўп.

«Очеркнинг ўгай жанр бўлиб қолишига сабаб, — дейди Норқул Ҳайитқулов, — унинг тақдири газетачилар, келгусида ёзувчи бўлиш умидида қалам тебратаётган ҳаваскор ёшлар қўлига топшириб қўйилганида». Бу фикрга унчалик қўшилиб бўлмайди. Назир Сафаров, Йўлдош Шамшаров, Иброҳим Раҳим, Асқад Мухтор, Ҳаким Назир, Ҳамид Ғулом, Суннатулла Анорбоев ва бошқа ёзувчиларимизнинг тилга тушган, даврнинг долзарб проблемаларига бағишланган очерклари ҳам улар газетада ишлаб юрган чоғларда ёзилган. Ўткир Ҳошимов, Эмин Усмонов, Тоҳир Малик, Нусрат Раҳматов, Шароф Убайдуллаев, Намоз Саъдуллаев каби газета-журналларда хизмат қилаётган қаламкашларнинг маҳорати ва изланишларини инобатга олишимиз керак. Тўғри, бой ҳаётий тажрибага эга бўлган ёзувчиларимиз жуда катта миқёсдаги ишлар бажарилаётган улкан қурилишларга, социал-иқтисодий ўзгаришлар юз бераётган қишлоқларимизга борсалар, Озиқ-овқат программасини бажариш учун кураш бораётган жабҳаларда замонамиз қаҳрамонлари билан учрашсалар, адабиётимиз бадиий очерклар, жанговар публицистик мақолалар билан янада бойиган бўларди. Хўш, баъзи сабабларга кўра, улар бажаришга имкон топа олмаётган ишга ёшлар қўл уришаётган эканлар, бунинг нимаси ёмон?

Менингча, йирик бадиий асарлар ёзишга киришиб кетган ижодкорларнинг, ҳатто айрим истеъдодли ёш ёзувчиларнинг очеркка шунчаки қўл уришмаётганининг бошқа сабаблари бор. Аввало, бизда газета, журнал очерки, бадиий очерк, деб нотўғри аталади. Газетада босилган очеркми, демак, бадиий очерк эмас! Шундай экан, уни китоб ёки тўпламга киритиб бўлмайди. Журнал учун албатта проблематик очерк ёзиш керак. Бундай хато қараш барҳам топиши лозим!

Норқул Ҳайитқуловнинг яна бир фикрига тўхталмоқчиман. Гап очеркнинг ҳажми масаласида. Ҳақиқатан ҳам газеталарда «шунча саҳифадан ошмасин», дейишади. Афсусланадиган жойи шундаки, баъзи муҳаррир ёки масъул котибнинг ўзи бу жанрнинг машаққатини татиб кўрмаган бўлади. Ахир, журналист чеккан заҳматнинг қадрига етишимиз керак-ку!

Шундай ҳоллар бўладики, ҳадик билан очеркни редакторга узатган очеркчи ҳаяжонланаётганини сездирмасликка уринади. Редактор қўлёзмани варақлаб, аввал имзосига, кейин ҳажмига нигоҳ ташлайди. «Бундай катта ҳажмдаги очеркни босолмаймиз. Камида ярмига қисқартириб берасиз», дейди қўлёзмани авторга қайтараётиб. Автор «Аввал ўқиб чиқинг, бу проблематик очерк, одамларнинг тақдири, ижтимоий масалалар қўйилган», дейиши табиий. Норқул Ҳайитқулов айтган редакторларга ўхшагани авторга таъна ҳам қилади: «Фалончиларнинг энг зўр очерклари олти-саккиз саҳифадан ошмаган. Демак, сизда маҳорат етишмайди. Бадиий тасвир ўрнига баёнчиликка зўр бериб, ҳажмни ошириб юборгансиз. Тўрт саҳифали очерк ҳам бўлади», дейди.

Автор нима қилиши мумкин. «Келар эшигингни қаттиқ ёпма», деган гап бор. Бояги редактор билан айтишиб, фикри нотўғрилигини исботласа, қайтиб бу даргоҳга қадам босмаслиги керак. «Маслаҳатингиз учун раҳмат», деб чиқиб кетишга яна виждони йўл бермайди. Эрнст Генри таъбири билан айтганда, ҳар қандай шароитда ҳам редакторнинг ҳузурида эгилиб, таклифига рози бўлган киши ҳақиқий публицист эмас. Демак, редакторнинг таклифига кўнмаган очеркчи шундай тўхтамга келади. «Битта очеркни ёзиш учун қанча идораларга учрашдим, одамлар билан суҳбатлашдим, даъволаримни асослаш учун тегишли адабиётларни варақладим. Мана, оқибати! Бунинг ўрнига ҳикоями, қиссами ёзсам бўлмасмиди?».

Мана, қўлидан ёзиш келадиган кишиларнинг очеркдан юз ўгириб, ёзувчиликка ўтиб кетишаётганининг сабабларидан бири!

ТАҚРИЗ

МЕҲР ВА ТАҲЛИЛ

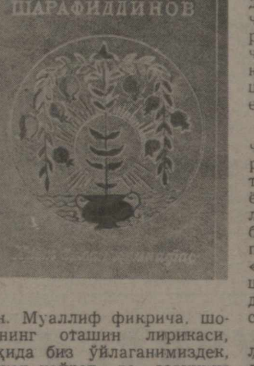

«Бир жамиятда яшаб туриб, айни чоғда ундан ташқарида туриш мумкин эмас». Бу сўзлар В. И. Лениннинг «Партия ташкилоти ва партиявий адабиёт» асаридан. Истеъдодли олим, танқидчи Озод Шарафиддиновнинг 1983 йили «Ёш гвардия» нашриётида чоп этилган «Ҳаёт билан ҳамнафас» китобига жамланган мақолалар, назаримизда, доҳий фикрининг ҳаётийлигини турли авлодга мансуб ўзбек адибларининг ижоди мисолида яна бир бор тасдиқлашга қаратилгандек таассурот қолдиради. Тўпламдаги мақолаларда давр, бадиий ижод ва санъаткор шахсига доир муҳим масалалар қаламга олинган. Китоб адабий ўйлар деб номланган бўлса-да, уни ўзбек шоир ва ёзувчиларининг ижодий портретларига янги, оригинал, бетакрор чизгилар деб аташ мумкин. Мажмуага киритилган мақолалар учун муштарак бўлган биринчи хислат, бизнингча, уларнинг барчасида давр, бадиий ижод ва санъаткор муносабати асосий мавзу сифатида қаламга олинганидадир. Иккинчидан, уларда Озод Шарафиддиновга хос теран таҳлил, топқирлик, ҳозирги адабий жараённинг долзарб масалаларини атрофлича ва кенг ҳис этиш фазилати етакчилик қилади.

Олимнинг бошқа асарларида ҳам яққол кўзга ташланиб турувчи жиҳат — ижодкор шахсига, бадиий адабиётга нисбатан меҳр бу тўпламда ҳам ёрқин ифодасини топган. Биз бошқа адабиётшунос олимларга бундай хислат бегона, демоқчи эмасмиз. Аксинча, фақат О. Шарафиддинов таҳлилларидаги меҳрнинг ўзига хослигини таъкидламоқчимиз, холос. Ҳатто кескин танқидий чиқишларида ҳам («Шеър кўпу шоир-чи?» мақоласини эсланг) танқидчи шу меҳрни ўқувчига етказишга муваффақ бўлади.

«Умрлар бўладики...» бўлимида О. Шарафиддиновнинг Ойбек, Ҳамид Олимжон, Абдулла Қаҳҳор, Мақсуд Шайхзода, Миртемир, Султон Жўра, Ҳасан Пўлат ҳақидаги кузатишлари ўрин олган. Бу сўз санъаткорлари ҳақида кўплаб китоблар, мақолалар эълон қилинганига қарамай, олим янгича таҳлил йўлидан боради, ўзгаларни такрорламайди, ижодкорлар меросига томон янги сўқмоқлар очади. Унинг адабий ўйлари мазкур сўз санъаткорларининг адабиётимиз тараққиётига қўшган улушларини шунчаки қайд этишдан иборат эмас. Ҳар бир санъаткор ҳақидаги кузатиш ҳозирги адабий жараён учун зарур бўлган муайян мавзуни, муҳим проблемани ўртага ташлаши билан ҳам ўзига хослик касб этган. Дейлик, шунчаки оддий суҳбат баёнидан бошланган Ойбек ҳақидаги олим кузатишлари аста-секин «Ойбеклар авлоди» ҳақидаги мулоҳазаларга, унинг шеърияти, илмий тафаккур олами таҳлилига, шоир ижодига баракали таъсир кўрсатган шарқ классик адабиёти (Ҳофиз, Жомий, Навоий), XX аср турк адабиёти (Яҳё Камол, Тавфиқ Фикрат, Ризо Тавфиқ ва бошқалар), энг қудратли «куч берган» рус адабиёти (А. Пушкин, М. Лермонтов, А. Блок, В. Брюсов) омилларига доир фикрлар билан боғланиб кетади.

Олимнинг адабий ўйлари узоқ вақт давом этган мушоҳада ва мулоҳазаларнинг маҳсули бўлгани учун ҳам, уларда бевосита ҳозирги адабий жараёнга, унинг нурли ва сояли томонларига оид ана шундай умумлашмалар анчагина.

Ҳамид Олимжон ҳақидаги ўйлар ҳам таъсирчан ёзилган. Муаллиф фикрича, шоирнинг оташин лирикаси, гоҳида биз ўйлаганимиздек, фақат ҳайрат ва завқнинг самараси, маҳсулигина эмас. Унда, энг аввало, даврнинг улкан ҳақиқатлари умумлаштирилган, шоир яшаган даврнинг беором тўлқинлари — бутун шиддатию мураккабликлари билан ҳаракатланиб турибди, унда даврнинг ўчмас муҳри бор. Унинг туйғулар олами ҳам камалакранг, турфа хил.

Шоир лирикасида «муайян ҳазинлик, бирор ҳодиса туфайли, кўнглида туғилган мунг ҳам» ўзининг бетакрор ифодасини топган. У ўз даврининг ҳассос, оташнафас шоири эди, у ўз замонининг нафасини содиқ ва собит фарзанди каби шеърга, адабиётга олиб кирди.

Абдулла Қаҳҳор тўғрисидаги «Элга манзур адиб эди...» деб номланган ўйларда О. Шарафиддинов адиб ижодининг шаклланиши, устозлари, ҳикоя, драма ва романлари борасидаги мулоҳазалари билан китобхонни ошна этгач, тил адабиётнинг биринчи унсури эканлиги хусусида тўхталади. Юзаки қараганда, бу ҳаммага тушунарли, исбот талаб қилмайдиган аксиома. Мақолада бу фикрни таъкидлаб ўтишнинг ҳожати йўқдек туюлади. Бироқ, аслида бу фикрнинг А. Қаҳҳор ҳақидаги ўйлар билан боғлиқ ҳолда такрорланиши боиси нимада? «Бунинг боиси шуки, — деб ёзади муаллиф, — сўнгги пайтларда кўпгина ёзувчиларимизнинг, ҳатто тажрибали ёзувчиларимизнинг асарларида ҳам сўзга эътибор берилмаяпти. Жумлалар пала-партиш тузилади, сўзлар танлаб ишлатилмайди, уларнинг оҳангига, ички мусиқасига, жилоларига эътибор берилмайди, бирда ўта жўн ва ғализ жумлаларга дуч келсанг, бирда ўта дабдабадор, чучмал, баландпарвоз жумлаларга дуч келасан».

О. Шарафиддиновнинг бадиий асар тили ҳақидаги мулоҳазалари заминида ҳозирги адабий жараён учун долзарб масалалар ётганлиги ҳам шу билан изоҳланади. Олим А. Қаҳҳорнинг устози, «бўйи баробар китоб ёзган» Л. Толстойни, унга «муборак кўзойнак» тақдим этган А. Чеховни шунчаки эслаётгани йўқ. Бадиий асар тили устида, оддий сўзнинг имконият чегаралари ҳақида ўйлаб кўрилса яхши бўларди, демоқчи у. Мақсуд Шайхзода ҳақидаги мулоҳазаларда ҳам шундай сабоқ бериш руҳи етакчидир.

Султон Жўра ҳақидаги чизгиларда мунаққид ўйлари шоирнинг «Мен умримда тилга олмадим бирор оғиз ёлғон ибора» жумласига келиб тақалади. С. Жўранинг бу дил сўзлари «Бруно» поэмаси, «Қалдирғоч», «Жаннат» балладалари, шеърларининг умумий руҳидан мусаффо булоқ сувидек сизиб чиққан.

«Камалак жилолари» бўлимига кирган адабий ўйларда муаллиф яна давр ва ижодкор муаммосининг айрим қирраларини кашф этади. У «фақат инсонни сева олган ва унинг куч-қудратига ишонган» Зулфия, зукко ва топқир санъаткор Асқад Мухтор («Бухоронинг жин кўчалари») ижодларига оид кузатишларини ўқувчиларга тақдим қилади. Шукруллонинг «Суянчиқ» тўплами ҳақидаги ўйларда асосан шоир услубига хос бўлган — инсон баркамоллиги учун қайғуриш туйғусининг талқини атрофлича таҳлил қилинган.

П. Мўмин ижоди қирраларини очишда ҳам олим ўзига хос йўлдан боради. Асосий эътиборни шоир шахсияти — камтар, камсуқумлигига қаратади.

Олим ва драматург Иззат Султон, шоирлар — Ҳ. Пўлат, Э. Воҳидов, А. Орипов, О. Матжон ҳақидаги мулоҳаза ва ўйларда ҳам биз О. Шарафиддиновга хос меҳр билан ёндашишга гувоҳ бўламиз.

«Шеърият муаммолари» бўлимида У. Азим, С. Раҳмон, М. Солиҳ, М. Раҳмон ва Ш. Раҳмоннинг ижодий изланишлари таҳлили берилган. Уларга хос курашчанлик, бедорлик, бадиий сўзнинг ифодавий уфқларини кенгайтиришга интилиш, оригинал фикрлаш борасидаги ибратли томонлар, устозлар ўгитига ҳамоҳанг поэтик талқинлар ранг-баранглиги ҳақида мулоҳаза юритилган.

Асқарали ШАРОПОВ,
филология фанлари кандидати

Баҳор элчилари — С. МАҲКАМОВ фотолари

ТАБИАТГА МЕҲР — ИНСОНГА МЕҲР

ЙИҒЛАЁТГАН ОТЛАР

Жиззах от заводининг собиқ директори Баҳрилло Носировга (у киши ҳозир Самарқанд район Киров номидаги колхоз раиси) от ҳақида сўз очсангиз бас: бу жониворнинг ҳар бир ҳаракатини заковатга йўнайверади.

Ўшанда у отларнинг ҳам худди одамларга ўхшаб йиғлашини айтиб қолди. Мен индамадим. Аммо суҳбатдошим ишонқирамаганимни, сохта илтифот қилаётганимни дарҳол сезди.

— Юринг, — деди у, — ўз кўзингиз билан кўрасиз.

Биз тоза наслли қорабайирлар боқилаётган отхонага кирдик. Баҳрилло акани кўрган отлар бирдан безовталаниб, болаларга ўхшаб беихтиёр у томон талпинаверди. Директор бир лаҳза тўхтаб, уларга бирма-бир кўз югуртириб чиқдию тўғрисидаги отнинг ёлларини силаб, пешанасига уриб-уриб қўйди. Отга шунинг ўзи кифоя эди. Жуда ҳузур қилгандай бошини ҳам қилиб тураверди. Кейин Баҳрилло ака иккинчи отни атайин қолдириб, учинчисига ўтди. Хўжайиннинг марҳаматини интиқлик билан кутаётган иккинчи от бошини қуйи солди. Унинг қорачиқларини ёш қоплади. Киприкларини қисган эди, кўз ёшлари шашқатор бўлиб кетди. Унга раҳмим келди. Баҳрилло ака ҳам буни ҳис қилди, шекилли, изига қайтиб, жониворнинг ёлларини силади, пешанасидан ўпиб қўйди.

— Насиб бўлса, — деди у ташқарига чиққанимиздан кейин кенг яланглкни кўрсатиб, — шу ерда отларга ҳайкал ўрнатиш ниятидаман.

— Яхши ният, — қўшилдим, — уфқларни кўзлаб учиб кетаётган дулдуллар акс этса...

— Йўқ, ундай эмас, бошини эгиб, йиғлаб турган отлар акс этиши керак.

— Нега, — ҳайратландим.

— Негаки, минглаб навқирон отлар фронтга кетиб, қайтиб келишмади. Лоақал ярадор бўлиб ҳам қайтишмади. Ўшалар хотирасига...

Лекин ният амалга ошмай қолди. Баҳрилло акани бошқа колхозга раис қилиб юбордилар.

Мен шундай ҳайкални қўмсайман.

Гоҳи-гоҳида тушларимга йиғлаётган дулдуллар киради.

ҚАЛДИРҒОЧНИНГ КУЛБАСИ

Балки қалдирғоч ҳақидаги афсонани эшитгандирсиз. У илонни алдагани, яъни унга дунёда энг танқис таом инсоннингмас, қурбақанинг гўшти эканлигини айтгани учун таъқибга учраган эмиш. Қалдирғоч илондан қочиб, одамларнинг уйлари, айвонларига ин қурармиш.

Сиз бу ширинзабон паранданинг инини кўргансиз, албатта. Шаҳар қалдирғочлари ўз уйларини анча мураккаб қилиб қуришади. Иннинг ичи анча кенг, йўлаклар эса торгина. Қишлоқ қалдирғочлариники эса жўн: эшиксиз, ярми очиқ.

Шаҳар қалдирғочининг ин қуриш жараёнини ўзим ҳам кузатганман. Нар ва урғочи узоқ чуғурлашиб олгач ин қуриш учун мен ётган санатория балконини танлашди. Бу ерга илон ўрмалаб келолмаслиги, мушук ҳамла қилолмаслиги, болаларнинг бўйи етмаслиги, ёпилиб қоладиган эшик йўқлигига ишонч ҳосил қилгандан кейингина ишга киришишди. Улар икки ҳафта давомида эрта тонгдан — қоронғу тушгунга қадар лой ташишди. Лой бетонга ёпишиши, қуригач, ёрилмаслиги учун уни обдон пишитишарди. Деворлар бирор томонга қийшайиб кетмас, улар аниқ симметрияга эга эди. Гўёки қандайдир кўзга кўринмас лойиҳа бору, ҳамма иш шу асосда қурилаётгандай. Кечга бориб, улар батамом ҳолдан тойишар, аммо навқирон рўзғор учун, зурриёт учун бу азобларга бардош беришарди. Гоҳида уларга раҳмим келар, аммо ёрдам беришдан ожиз эдим. Кейин улар ўзларининг қадрдон гўшаларида кундалик турмуш ташвишларидан иборат бўлган ҳаётларини бошлаб юборишди.

Шундан бери қалдирғоч инини бузиш — инсон кулбасини бузишга, унинг ўзини ўлдириш инсонни ўлдиришга тенг, деган хулосага келганман!

Негадир қалдирғоч ин қўйган даргоҳларга ҳавасим келади. Менинг ҳам айвонимга қалдирғоч ин қўйишини орзу қиламан!

ИТ ВА БОЛА

Самарқанддаги қилчўтка фабрикаси ҳовлисида биргаликда ўйнаётган бола билан катта овчарка ит диққатимни тортди. Бола тахминан беш-олти ёшларда, қошлари, киприклари қоп-қора, кулишлари ёқимли эди. Овчарканинг кўкраклари кенг, оёқлари оқ, усти қоратоб. Улар бир-бирларини қувишар, умбалоқ ошишар, ит беозор ўйнар, боланинг кулгисидан ўзи ҳам завқ олаётгандай эди.

Бир неча кундан кейин кечқурун йўлим тағин ўша томонга тушди. Фабрика дарвозаси олдида таниш болани учратиб қолдим. У кўзи ожиз отаси билан онасини етаклаганича йўлкадан кетиб борарди. Шу пайт дарвозадан ҳалиги овчарка ҳам чиқиб қолди. Унинг ҳам хўжайини кўролмасди. Итининг бўйнидаги тасмадан енгилгина ушлаганича унинг орқасидан эргашиб кетарди.

Кейин менга ана шу бола билан ит ўз одамларини ҳар кун ишга олиб келиб, олиб кетишини айтишди. Кўп вақтгача кўзи ожиз одамлар суяниб қолган шу бола билан итга бирор кори ҳол бўлмасин, деган хавотирда юрдим.

Нусрат РАҲМАТОВ

МАТБУОТ МАРКАЗИ ХАБАР ҚИЛАДИ

Шу кунларда республикамиз жамоатчилиги май ойининг охирида бўлиб ўтадиган навбатдаги VIII Халқаро Тошкент кино анжуманига катта ҳозирлик кўрмоқда. Фестиваль Бош дирекциясига куррамизнинг турли нуқталаридан хушхабарлар келиб турибди.

Ҳозиргача Ҳиндистон, Япония, Миср, Тунис, Куба, Мексика, Боливия, Аргентина, Қувайт, Марокаш, Сенегал каби миллий кино санъати шаклланган мамлакатлар билан бир қаторда кинематографияси 70-80 йилларда тараққий эта бошлаган Афғонистон, Ангола, Кампучия, Камерун, Бенин, Зоир, Нигерия, Жазоир, Коста-Рика, Эквадор, Судан, Мали, Яман Араб Республикаси сингари 49 мамлакат Тошкент кино анжуманида қатнашиш истагини билдирди. Бу мамлакатларнинг аксарияти Халқаро Тошкент кино фестивалларининг фаол қатнашчиси эканлиги маданий ҳаётимизда улкан воқеадир.

Шуни ҳам таъкидлаб ўтиш кераки, мазкур анжуманда Ўрта Осиё, Закавказье республикалари ва Қозоғистон кино санъати усталари ҳам фаол иштирок этадилар. Жумладан, тожикистонлик кино санъаткорлар фестивалда «Гаровдаги тутқин» (режиссёр Ю. Юнусов) бадиий фильми, «Ғалла» (режиссёр М. Юсупова) ва «Бизнинг Малика» (режиссёр Е. Кимёгарова) ҳужжатли фильмлари билан қатнашадилар.

Ўзбек кино актрисаси Дилором Қамбарова (ўртада) бангладешлик санъаткорлар даврасида. 1982 йил.

МИСР КИНОСИ ВА ЁШЛАР

Кинематографиянинг оммага, айниқса, ёшларга таъсири ниҳоятда катта. Шу жиҳатдан, ривожланаётган мамлакатлар ёшларига кинонинг таъсирини ўрганиш ва таҳлил этищ кўпчиликда қизиқиш уйғотиши турган гап. Биз бу мақолада асосан Миср кинематографияси ва унинг ёшларга муносабати масаласига тўхталмоқчимиз.

Миср киноси бой тарихга ва яхши шаклланган анъаналарга эга. Бу ерда «Лайло» номли биринчи миллий бадиий фильм Осиё ва Африканинг бошқа мамлакатларига қараганда илгарироқ дунёга келди. У 1927 йили Азиза Амир ва Истефан Русти томонидан яратилди. Шу санадан бошлаб Миср кинематографияси маҳаллий бойлар, чет эл капиталистларига ва буржуа идеологияси хизматига бўйсундирилди. Буржуа киноси бир неча ўн йиллар давомида шунчаки кўнгилхуши учун ишланган фильмлар билан томошабинларни чалғитиб келди.

Бугунги Миср томошабини асосан шаҳарлик ёшлардан иборат. Мамлакатда ёшлар проблемаси жамиятнинг ташвишли масалаларидан биридир. Шунингдек, ижтимоий фойдали меҳнат билан шуғулланмайдиган, деярли ишсиз бўлганлар, қишлоқдаги аҳволи оғир деҳқонлар, ҳуқуқсиз ва хўрланган аёллар, жиноятчилар проблемаси, илғор мисрлик ёшларни қизиқтираётган ва безовта қилаётган, ўз ечимини кутиб ётган яна кўпгина муаммолар кун тартибида турибди. Бироқ оммавий буржуа ахборот воситалари ва қисман кинематография ҳозирги Миср жамияти учун муҳим бўлган масалаларни ҳал этишга эмас, балки барча баҳсли, зиддиятли вазиятларни ҳаспўшлаб, ёмонликка қаршилик кўрсатмаслик, тақдирга тан беришга даъват қилишга қаратилган. Юзаки қараганда, Миср кинематографияси йўналишида томошабинларга салбий таъсир кўрсатишга интилиш сезилмайди. Бироқ масалага диққат билан ёндашадиган бўлсак, унинг реакцион моҳияти яққол кўзга ташланади. Яратилаётган фильмларни жанр ва йўналишига кўра таҳлил қиладиган бўлсак, кўп нарса ойдинлашади. Кўпчилик киношуносларнинг фикрича, миср фильмлари қуйидаги категорияларга бўлинади: мелодраматик, комик, музикали, ижтимоий, ижтимоий-маиший, сиёсий, саргузашт, детектив фильмлар.

Йил бўйи ишлаб чиқарилаётган кино маҳсулотларининг кўпчилик қисмини дастлабки икки категорияда ишланган фильмлар ташкил этади. Лекин ҳозирги кунда бу фильмлар сиёсий фильмлар тусини олмоқда. Уларда ҳозирги Миср жамиятининг баъзи иллатлари, ўзаро синфий зиддиятлар тез-тез ўз аксини топмоқда. Бироқ барибир булар муаммоли фильм сифатида таассурот қолдириш учун ишлангандек туюлади (масалан «Севги ва сокинлик» бадиий фильми). Мелодрамалар ҳам, комедиялар ҳам кўпинча ўйлаб топилган сюжет ва вазиятларга, савияси паст комизм ва фикрларга асосланган бўлади. Муаммолар доираси аёл ва эркакнинг ўзаро шахсий муносабатларини аниқлаштириш атрофида ўралашиб қолади. Масалан, «Истаклар ёстиғи» фильмини олайлик. Биз ўқувчиларда тўлароқ тасаввур ҳосил қилиш учун мана шу бир фильм атрофида кўпроқ тўхталишни лозим топдик. Картина қаҳрамони Салоҳ Самихани севади ва ундан турмушга чиқишни сўрайди. Муҳаббат белгиси сифатида ўзаро узук алмашадилар. Бироқ отасининг хоҳиш-иродасига бўйсунган Самиха бошқа кишига турмушга чиқади. Салоҳ айриликдан изтироб чекади ва севгилисидан хотира сифатида у совға қилган узукни ҳамиша тақиб юради. Тез орада институтни тугатган Салоҳ бадавлат хонадон қизига уйланиб, яхши ҳаёт кечира бошлайди. Бу ўринда шуни таъкидлаш лозимки, Миср мелодрамаларида бундай воқеа, яъни камбағалнинг бой қизига уйланиши ёки қизнинг бадавлат йигитга турмушга чиқиши факти тез-тез учраб туради. Бу билан ёш томошабинни буржуа оламида иложсиз ҳеч нарса йўқ, бу жамиятда ҳамма тенг ва жиддий меҳнатгина истаган натижага олиб келиши мумкин, деб ишонтирмоқчи бўладилар. Энди фильмга қайтадиган бўлсак, тез кунда Салоҳ ва Самиханинг оилалари дўстлашиб кетадилар. Охири шундай бўладики, Салоҳ икки хил севги — йигит ва эрнинг севгиси борлигини тушунади. Албатта, барча мелодрамаларда бўлгани каби фильм бахтли хотима билан якунланади. Салоҳ узукни қўлидан олиб ташлайди ва шу билан ўтмиш ортда қолганини билдиради.

Кўриб турибсизки, бу ерда «классик учбурчак» бор. Бу каби фильмлар аввало шуниси билан зарарлики, улар ёшларни асосий ҳаётий муаммолардан четга тортиб, бўш ҳаёлот оламига етаклайди...

Музикали картиналар мелодраматик ва комик фильмларнинг асосий рақобатчисидир. Уларнинг кўпчилиги, қоидага кўра, қўшиқчи ёки раққосага бағишланган бўлиб, бахтсиз, жавобсиз севгидан фарёд чекишни акс эттиради. Бундай фильмларда қатнашадиган санъат юлдузлари олдинданоқ картинанинг савдо муваффақиятини таъминлайдилар.

Кино экраннинг ёшларга таъсирини уларнинг кийимларида, юриш-туришларида, ҳатти-ҳаракатларида яққол кўриш мумкин. Таниқли Миср киношуноси Абдул Монейм Сааднинг ёш томошабинлар ўртасида ўтказган социологик тадқиқоти натижасида баъзи қизиқарли деталлар маълум бўлди. Масалан, Муна исмли ўрта мактаб ўқувчиси «Қизлар» фильмини кўриб, катталарга тақлид қила бошлаган. Ҳозир эса у турли жиноятлари учун қамалган. Ўзининг айтишича, «қора курси»га у бевосита кино таъсирида ўтирган. Унинг энг сўнгги кўрган фильмлари «Жиноятчи қиз» ва «Студент қизлар уйи». 18 ёшли Мустафо, 24 ёшли Аҳмад ҳам «Мени жиноятчига айлантиринг», «Ниукнинг саргузаштлари», «Биз ўқувчилармиз» фильмлари таъсирида жиноят қилиб, қамалганлар.

Мана шу ва бошқа шундай кўпгина мисоллар кинематографиянинг ёшлар онгини тарбиялашдаги муҳим ролини унутмасликка чақиради. Худди шунинг учун ҳам ҳозирги кунда илғор фикрли Миср кинематографчилари ёшларни инсонпарварлик руҳида тарбиялашга катта аҳамият бермоқдалар. Шундай илғор фикрли ижодкорлар Миср воқелиги ҳақида ҳаққоний ленталар яратиб, оммавий коммерсия учун ишланаётган фильмларга қарши чиқишга журъат қилмоқдалар. Албатта, фильм кўриш жараёнида фикрлашга ўрганмаган томошабин жиддий асарларни дарҳол «ҳазм» қилолмайди. Зотан, бу бир кунлик иш ҳам эмас. Бироқ Мисрнинг илғор санъаткорлари ҳозир мамлакат олдида турган кўпгина долзарб масалаларга ўз асарлари билан тўғри жавоб беришлари керак ва шундай бўляпти ҳам. Албатта, бунда бошқа прогрессив анжуманлар қатори Халқаро Тошкент фестиваллари катта роль ўйнамоқда. Мисрлик илғор кинематография вакиллари пойтахтимизда ўтаётган кино фестивалларда мунтазам қатнашиб келадилар. Бу ерда улар турли мамлакатлардан йиғилган ҳамкасблари билан фикр алмашиш, кўпгина ижодий масалаларда ўзаро тажриба ўрганиш имкониятига эга бўлмоқдалар. Зеро, Салоҳ Абу Сейф, Юсуф Шоҳин, Камол ал-Шайх, Саид Марзук ва бошқа режиссёрларнинг ҳаққоний, Миср кинематографиясининг энг яхши анъаналари асосида яратаётган фильмлари шундан далолат бериб турибди.

Музаффар ЗОҲИДОВ

Рустам АБДУЛЛАЕВ,
санъатшунослик кандидати

БОЙ МАЪНО ВА ТАЪСИРЧАНЛИК

ЁШ КОМПОЗИТОРЛАР ИЖОДИ ҲАҚИДА ЎЙЛАР

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда музика санъати анча равнақ топиб, кўпмиллатли совет музика маданияти ривожига муносиб ҳисса бўлиб қўшилмоқда. Кейинги ўн йил ичида Ўзбекистон композиторлари яратган асарлар кўпгина чет эл ва қардош халқлар санъаткорлари ижросида намойиш этиб келинмоқда. С. Юдаковнинг «Майсаранинг иши» операси ПХРнинг Лодзь музикали комедия театрида, У. Мусаевнинг «Ҳинд достони» балети СССР Большой театрида намойиш қилинди. Яқинда эса У. Мусаевнинг «Тўмарис» балети А. Молдабоев номидаги Қирғиз давлат опера ва балет театрида саҳнага қўйилди. Ўзбекистон композиторларининг симфоник, хор ва камер асарлари Болгария, Югославия, Чехословакия, Польша ва бошқа мамлакатларда ҳам муваффақият билан ижро этиб келинмоқда.

Композиторларимизнинг кейинги йилларда яратган музика асарлари Ўзбекистон музика санъати катта ютуқларни қўлга киритганидан далолат бериб турибди. И. Акбаров, Н. Зокиров, У. Мусаев, Р. Абдуллаевнинг опералари, С. Бобоев, М. Левиев, С. Жалилнинг музикали драма ва комедиялари, М. Тожиев, М. Маҳмудовнинг симфониялари, М. Бурҳоновнинг хор ва камер асарлари, Э. Солиҳов, Э. Қаландаров, Н. Норхўжаевнинг эстрада қўшиқлари, Г. Мушель, Б. Гиенконинг фортепиано ва симфоник асарлари музика мухлислари орасида зўр қизиқиш уйғотди. Шуни ҳам айтиб ўтиш кераки, Ўзбекистон музика санъати жанрларининг ранг-баранглиги, бой маънолиги ва таъсирчанлиги, характери, ҳозирги замон руҳи ва миллий маданият билан чамбарчас боғлиқлиги билан ажралиб туради. Устоз композиторларимиз билан бир сафда кўпгина истеъдодли ёш композиторлар — М. Тожиев, Р. Абдуллаев, М. Маҳмудов, У. Мусаев, М. Бафоев, Н. Норхўжаев ва бошқалар ҳам катта ижодий ютуқларга эришмоқдалар. Ёш композиторлар кичик фортепиано асари ва қўшиқлардан тортиб симфония, музикали драма ва операларга қадар барча жанрларда ижод қилмоқдалар.

Маълумки, бир неча йиллардан буён Москва ҳамда Ленинград шаҳарларида ўтказилган ёш композиторларнинг музика кўриги ва конкурсларида Ўзбекистон ССР Композиторлар союзи вакилларидан М. Тожиев, У. Мусаев, Р. Абдуллаев, М. Маҳмудов, М. Бафоев, А. Мансуровнинг асарлари диплом ва яхши баҳоларга сазовор бўлиб келмоқда.

Ҳозирги пайтда композиторларимиз ижодида симфоник музика асосий ўрин эгаллаб келмоқда. Симфония, симфоник сюита, поэма, оркестр учун прелюдия ва фуга каби йирик симфоник асарлар ёш композиторлар ижодиётида ҳам кенг кўзга ташланмоқда. Симфоник музиканинг ҳар бир жанрига хос хусусиятларни ўзбек музика мероси ва ижрочилик анъаналари билан узвий боғлаш ва шу билан замонавий техника воситаларини симфоник партитураларда қўлланиши ёш композиторлар ижоди учун хос белги бўлиб қолмоқда. Музика меросимиз анъаналарини софлигича сақлаб қолиш, мақом, катта ашула каби оғзаки анъанадаги профессионал музика жанрларининг характери ва ривожи, куй тузилиши қонун-қоидалари ва миллий колоритини симфоник оркестр воситасида моҳирона ифодалай олиш ҳозирги кунда давр талабига жавоб беради. Халқ ҳаётини ва характерини ифода этиш ва уларни чуқур ижтимоий ғоя ҳамда замонавий руҳ билан чамбарчас боғлаш Бутуниттифоқ Ленин комсомоли мукофоти лауреати Мирхалил Маҳмудов асарларида яққол сезилади. Унинг камер симфонияси тингловчилар диққатини жалб этди. Чунки бу асарда композитор замонавий таъсир воситаларини миллий ўзбек анъаналарига сингдириб юборган. Ўзбек музикасига хос чолғу ижрочилик хусусиятлари бадиҳагўйлик воситалари билан узвий боғланган ҳолда асарнинг ҳар бир қисмида ўзига яраша образ яратади (симфония уч қисмдан иборат). М. Маҳмудов иккинчи қисмда Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг «Биз ишчимиз» қўшиғини моҳирлик билан қўллар экан, асосий образга замонавий, инқилобий руҳ киритади. Камер оркестри ижро этган ушбу асар тингловчиларда катта таассурот қолдиради. Надим Норхўжаевнинг симфониеттаси ҳам халқ музика оҳанглари билан боғлиқ бўлиб (классик музика анъаналарига бўйсунган ҳолда), ўзининг янгилиги ва ёрқин музика тили билан ажралиб туради.

Аваз Мансуровнинг уч қисмли симфонияси симфоник оркестр ва болалар хори ижросида тингловчиларга манзур эканлигини алоҳида қайд этиш керак. Бу асарда А. Мансуров композиторлик техникасини маҳорат билан эгаллаганлиги, симфония жанрига хос шакллардан унумли фойдаланиш хусусиятларини сезамиз. Болалар хори (Ўзбекистон радио ва телевидениеси қошидаги болалар хори. Бадиий раҳбари ва бош дирижёри Ш. Ерматов) жуда кўтаринки руҳ ва маҳорат билан ўз партиясини ижро этди. Ёш композитор А. Мансуров мустақил ижодий йўлнинг бошида. Шунинг учун ҳам унинг олдида маҳоратни такомиллик услубини излаб топиш мақсади турибди. Нуриддин Ғиёсов ўзининг «Ибн Сино хотирасига» бағишланган симфоник поэмасини намойиш этди. Асар замонавий воситалардан етарлича фойдаланганлиги, сербўёқ товуш оҳанглари ва партитуранинг оригиналлиги билан характерлидир.

Замонавийлик ёш композиторлар ижодида етакчи мавқега эга бўлмоқда. Ҳозирги ҳаёт таассуротлари ва шу кунда бўлаётган воқеалар композиторларнинг музика асарларида ўз ифодасини топмоқда. Бу замонавий ифода воситалари ёрқин миллий колорит ва ижрочилик анъаналари билан жуда муваффақиятли уйғунлашиб кетган асарлар яратилади демакдир. Бизнинг ёш композиторларимиз учун умумсовет музикасидаги янгиликларни ижодий ўзлаштириб олиш умумий фазилат бўлиб қолди. Чунки бусиз олға силжиш, ижодий чўққиларни эгаллашни тасаввур қилиб бўлмайди. Хуллас, ҳозирги кунда композиторларимиз замонавий мавзуларни акс эттирувчи музика санъатининг энг мураккаб жанрлари бўлмиш симфония, поэма, вокал-симфоник асарлар яратганлигини кўрамиз. Шулар орасида А. Вареласнинг Биринчи симфонияси, С. Абсаломовнинг «Ленин ҳақида» ораторияси, Ф. Янов-Яновскийнинг «Устозлар» монокантатаси ва бошқалар бор. Р. Абдуллаев ўзининг йирик саҳна асари — «Садоқат» операсидан айрим парчаларни намойиш этди. Операнинг асосий қаҳрамонлари замонамизнинг йирик ва оташин шоирлари — Ҳамид Олимжон ва Зулфия образларидир. Уларнинг ҳаёти ва ижоди, ички дунёси ва характерларини тасвирлаш композиторлардан катта масъулият талаб қилди. Операда асосий қаҳрамонлар билан реал образлар — Ғафур Ғулом, Ойбек ва бошқалар ҳам иштирок этадилар. Опера Самарқанд опера ва балет театри саҳнасида муваффақият билан ўйналмоқда.

Ёш композиторлар ижодида қўшиқ жанри ҳам асосий ўрин эгаллаб келмоқда. Аммо бу соҳада бир қанча жиддий камчиликлар мавжуд. Гап шундаки, ватанпарварлик, меҳнатга бағишланган ва ҳозирги воқеаларни акс эттирувчи қўшиқлар жуда кам; айрим қўшиқларнинг образлар доираси бирмунча тор; сўз маънолари бадиий жиҳатдан етарли даражада очилмайди; миллий усул ва шаклларга заиф таянилади; кейинги пайтларда енгил лирик қўшиқлар кўпайиб бормоқда, бу қўшиқчилик санъати ривожига бирмунча путур етказмоқда. Замонавий эстрада қўшиқларимиз ҳам кам. Айрим қўшиқларда ижодий изланишлар сезилмайди, қуруқ замонавий композиторлик техника воситалари ёрқин ва нафис куйга зарар бермоқда. Айни вақтда ёш композиторлардан Надим Норхўжаевнинг «Ҳаккалар», «Чамандаги гуллар», «Дарахтлар суҳбати», Аваз Мансуровнинг «Куёш билан суҳбат», «Дангаса», «Бол арилар», «Бахтли болалик қўшиғи», Г. Бурҳоновнинг «Каклигим» каби қўшиқлари болалар хори, «Ғунча» болалар вокал-чолғу ансамбли томонидан ижро этилганини алоҳида таъкидлаш керак.

Айниқса, Н. Норхўжаевнинг ижоди эстрада ва болалар музикасида сермазмунлиги, ранг-баранглиги билан ажралиб туради. Композиторнинг ижодига мансуб «Бу ёшлик қўшиғи», «Икки чевар» ва бошқа эстрада қўшиқларида ёшлик, соф меҳнат ва унинг мадҳи тараннум этилса, «Яхши бола», «Олтин пахтам», «Опоғим», «Ҳаккалар» каби қўшиқлари эса ёш авлодни тарбиялаш ишида муҳим аҳамиятга эга. Тўрт қисмдан иборат «Дарахтлар суҳбати» Надим Норхўжаевнинг хор миниатюраси санъатига қўшган ҳиссадир. Ҳар бир қисмда (Қарағай, Терак, Мажнунтол, Арча деб номланган) ўзига хос усул ва интонацион (оҳанглар) тузилиши билан ҳар бир ифодаланган дарахтнинг қиёфаси ва хусусиятни ранг-баранг бўёқларда очиб беради. Камер музикасидан Р. Солиҳовнинг виолончель ва фортепиано учун ёзилган «Тўртта пьеса» ва Э. Немировскийнинг альт ва фортепиано учун ёзилган «Юмореска»си диққатга сазовор.

Ёш композитор А. Набиев ўз ижодида ўзбек халқ музикаси дурдоналарига ҳамиша эътибор бериб келган. Фортепиано учун «Иккита пьеса» асарида «Тановар»ни ҳамда «Наво» мақомидан «Чапандози Баёти»ни киритган. Лекин «Тановар»нинг фортепиано ижросида дутор услубини ифода этишга ҳаракат қилганлиги сезилиб турса (куйи жиҳатдан ўзгариш йўқ), аммо иккинчи асарда «Чапандози Баёт»га хос услуб ўз ифодасини тополмаган. Асарни қайта ишлаш кераклиги маълум бўлиб қолди. Унинг флейта ва фортепиано учун ёзган «Пьеса»сида ҳам лирик характердаги кўчирим ва нолалар флейтада таъсирчан чиқмаган. Изланиш яхши. Лекин маҳоратнинг етишмаслиги, халқ куйидан усталик билан фойдаланмаслик, керакли усуллар ва услубларни ўз ўрнида қўлламаслик, куйларни яхшилаб сараламасдан кўр-кўрона кўчириш ҳар қандай халқ музикасининг руҳини бузиб қўйиши мумкин.

Ҳар бир ижодкор ўз услубини изламоғи керак. Изланиш ҳам ўзига хос услублар, шакллар, янги, замонавий воситалар ривожидир. Композиторлардан Ҳ. Раҳимовнинг симфоник асарларида, чолғу асбоблари ва оркестр учун ёзилган концертларида, М. Бафоевнинг симфоник поэмасида, «Бухорономa» ораториясида, «Дўстлик» кантатаси ҳамда овоз ва симфоник оркестрга мўлжалланган «Ғазал» асарларида ўзига хос ижодий хусусиятларга ва, энг муҳими, халқ музика мероси бўлмиш мақом, катта ашула жанрларига мурожаат қилиб, замонавий етук музика асарлари яратишга интилиш яққол сезилиб туради. Шуни ҳам айтиш кераки, ушбу композиторлар ўзбек халқ чолғу асбоблари оркестрига мўлжалланган музика асарлари (М. Бафоевнинг қашқар рубоби ва оркестр учун «Поэма», Ҳ. Раҳимовнинг оркестр учун ёзилган асарлари, қўшиқлар) яратиш бобида ҳам самарали иш олиб бормоқдалар.

Ёш композиторларнинг асарларида композиторлик техникаси, шакли, услуби ҳақида батафсил тўхталмадик. Аммо шуни қайд этиш керакки, ёш композиторларимиз ижодида йирик музика жанрлари, яъни опера, балет, симфония, кантата, концерт катта ўрин эгаллаб келмоқда, лекин камер музика жанрлари, айниқса, романс ёки айрим чолғу асбобларига мўлжалланган асарлар жуда кам. Борлари ҳам ўзбек халқ чолғу асбоблари оркестрлари учун ёзилган асарлардир. Улар жуда кам ва кўпи увертюра ёки сюита шаклида яратилган асарлардан иборат. Ҳозирги кунда композиторлар ижодида замонавий музикада Совет ва Ғарбий Европа музикасининг хилма-хил таъсир воситаларини сезамиз. Айниқса, машҳур совет композитори Д. Шостаковичнинг ижодига эргашиб, изланиш, бинобарин, симфоник жанрларга оид замонавий композиторлик техникаси ва таъсир воситаларини, замонавий мавзуни ёритиб бериш, классик музика намояндалари ижодидан фойдаланиш ёш композиторларимиз асарларида ўз самарасини топмоқда. Лекин устоз композиторларнинг мероси ёки маълум бир халқ музикасидаги таъсир воситалари ҳар қанча ўрганиб, ўзлаштирилмасин, жуда пухта танлаб олганда ҳам замона руҳи билан суғорилган бадиий, юксак профессионал асар яратиш қийин.

Ўйлаймизки, ёш композиторларимизнинг олдида ҳали маҳоратни такомиллаштириш ва ўз композиторлик услубини излаб топиш, ўзига хос ижодий хусусиятларга эга бўлиш каби машаққатли меҳнат турибди. Келгусида улардан [illegible] асарлар кутамиз.

КОМПОЗИТОРЛАР СОЮЗИДА

Ўзбекистон ССР Композиторлар союзи секретариатининг навбатдаги йиғилиши республикамиз композиторларининг Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишлаб яратаётган тўёна асарлари тўғрисидаги ижодий тадбирларни кўриб чиқди. Ижодий секцияларнинг раислари, таниқли композиторлар ва бастакорлар бу борада амалга оширилаётган ишлар тўғрисида ахборот бердилар.

ЮБИЛЕЙГА БАҒИШЛАНАДИ

Максим Горький номидаги Самарқанд шаҳар марказий маданият ва истироҳат боғи кўргазмалар залида I Бутуниттифоқ ҳаваскорлик ижодиёти фестивалининг лауреати рассом Михаил Вахруддиновнинг асарлари намойиш қилинмоқда.

Кўргазмадан рассомнинг қадимий ва навқирон Самарқанднинг ўтмиши ва бугуни, Зарафшон водийсининг бетакрор табиат манзаралари тасвирланган, ёшлик, дўстлик ва интернационализм мавзуидаги асарлари жой олган.

Самарқандлик рассомнинг кўргазмаси Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишланади.

И. САЛИМОВ

ХАЛҚ ХИЗМАТИДА

Санъаткор учун халқ эътирофига сазовор бўлиш, партия ва ҳукумат ғамхўрлигини ҳис этиб туришдан катта бахт йўқ. Шунинг учун ҳам куни-кеча Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети, Ўзбекистон Касаба союзлари республика Совети ва республика ЛКСМ Марказий Комитетининг кўчма Қизил байроғи учинчи марта топширилиши театримиз коллективига янги куч-ғайрат ва илҳом бахш этди.

Бу йил нишонланадиган Ўзбекистон ССР ва республика Компартиясининг 60 йиллик юбилейига тайёргарлик ишларини ўтган йили бошлаб юборганмиз. Бир қатор янги спектакллар қўйилди. Жумладан, С. Азимовнинг «Юлдузлар жамоли», Ҳ. Ғуломнинг «Мангулик», «Тошкентликлар», «Тошболта ошиқ», Л. Бобохоновнинг «Еттинчи жин» асарлари саҳналаштирилди.

Театримизда социалистик мусобақа яхши йўлга қўйилган. Дирекция ва касаба союз ташкилоти ҳар кварталда бир марта мусобақа якунларини кўриб чиқади. 1983 йилда энг яхши саҳна қурувчиси, электрчи, тикувчи ҳамда коммунистик меҳнат зарбдори номини олиш учун мусобақа эълон қилинди. Ҳар йили энг яхши роль ижрочилари учун конкурс ўтказиш анъанага айланган. Бу конкурс ғолибларига дипломлар ва эсдалик совғалари топширилади. Социалистик мусобақадаги тажрибаларимиз ҳақида Тошкент область маданият ходимлари Касаба союзи махсус брошюра чиқарди.

1983 йил театримизга Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтининг бешта битирувчиси, Тошкент Давлат консерваторияси ва музика билим юртининг бешта ҳамда хореография билим юртининг учта битирувчиси қабул қилинди. Бундан ташқари, театримизда жуда кўп ёшлар ижод қилмоқдалар. Шунинг учун ҳам ижодий ёшларнинг иш ва ўқишлари билан боғлиқ масалалар доимо диққат-марказимизда турибди. Ёшларга бириктирилган 25 мураббий уларга ўз тажрибаларини ўргатиб, спектаклларда асосий ролларни ижро этишга тайёрламоқдалар. Мураббийлар кенгашига Ўзбекистон ССР халқ артисти Машраб Юнусов раислик қилмоқда.

Театр дирекцияси ва жамоат ташкилотлари саноат корхоналари, колхозлар, олий ва ўрта махсус ўқув юртларида оталиқ ишларини янада яхшилашга жиддий эътибор бериб келмоқдалар. «Чевар» тикувчилик бирлашмаси, ТошДУ, Тошкент Халқ хўжалиги институти, Тошкент Тўқимачилик ва енгил саноат институти, республика Давлат автоинспекцияси коллективи, кўр ва соқовлар маданият саройи билан ижодий ҳамкорлик хусусида шартномалар тузилган. Бу ташкилотларнинг кўпчилигида театр ўз филиалларини ташкил этган бўлиб, уларда спектакллар намойиш қилиб туради. «Тўйдан олдин томоша», «Олифта», «Дилафрўзга тўрт ошиқ» каби спектакллар шулар жумласидандир. Театрнинг бош балетмейстери Ш. Аҳмедов ва бош хормейстери К. Саъдуллаев тажрибали балет ва хор артистлари билан биргаликда Халқ хўжалиги ва Политехника институтларининг рақс ва хор коллективларига бошчилик қилмоқдалар. Театримиз ташаббуси билан турли касбдаги кишиларга алоҳида-алоҳида спектакллар намойиш этиш тажрибаси доимий тусга кириб боряпти. Масалан, январь ойида спектаклларимизни соғлиқни сақлаш ходимлари, февралда эса маиший хизмат кўрсатиш ходимлари томоша қилдилар. Бундай намойишдан олдин томошабинлар етакчи актёрлар билан учрашиб, уларнинг режалари билан танишадилар. Албатта, томошабинлар билан бўладиган бундай бевосита мулоқотлар ишимизнинг келгуси муваффақиятларига замин ясамоқда. Айниқса, республика бўйлаб ўтадиган гастроллар коллективимизнинг меҳнаткашлар билан алоқасини мустаҳкамлашда катта роль ўйнамоқда. Ўтган йили ёзги гастролларимиз Навоий ва Самарқанд областларида ўтди. Бу областлар меҳнаткашлари «Мангулик», «Лайли ва Мажнун», «Гулсара», «Тўйдан олдин томоша», «Хотинимнинг эри» каби спектаклларимизни томоша қилдилар.

Ҳозирги кунда театр коллективи «Тоҳир ва Зуҳра» спектаклини саҳналаштириш устида иш олиб бормоқда. Шу билан бирга, оталиқ ташкилотлари ва коллективимиз ўртасидаги алоқани мустаҳкамлашнинг янги йўлларини излаяпмиз.

Театримиз коллективи республика юбилейини янги муваффақиятлар билан кутиб олади.

Анвар РАҲМАТУЛЛАЕВ,
Муқимий номидаги республика музикали театри директори

Композиторлар Мирсодиқ Тожиев, Улуғбек Мусаев, Собир Бобоев, Мирхалил Маҳмудов.
С. МАҲКАМОВ фотолари

ЧАНГ ТАРОНАЛАРИ

Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваториясида Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишланган чангчилар концерти бўлди.

Профессионал кўп овозли музика билан талқин этиладиган мураккаб асарларни чангда ижро этиш катта маҳорат ва ижро техникаси талаб этади. Консерватория доценти Рустам Неъматов ижросидаги Н. Зокировнинг концерт-фантазияси, М. Глинканинг «Руслан ва Людмила» операсига увертюра, Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати Фазилат Шукурова ижросидаги У. Ҳожибековнинг «Кўр ўғли» операсидан рақс, И. Брамснинг бешинчи венгерча рақси яккахон талқин этилишига қарамай томошабинларда яхши таассурот қолдирди.

Концертнинг кейинги қисмида иккала ижрочи Т. Жалиловнинг «Отмагай тонг», А. Хачатуряннинг «Гаянэ» балетидан қиличбозлар, қизлар рақслари ва лезгинка, «Кармен» операсидан тароналар ва бошқа асарларни дуэт бўлиб ижро этдилар. Мазкур концерт музика асарлари талқинида чангнинг жозибадор овози янада кенг имкониятлар очиши мумкинлигидан далолат беради.

Боши биринчи бетда

китоблар, шунингдек, ёзувчиларнинг китобхонлар билан бўлган ёрқин, эсда қо-

ЁЗУВЧИ ВА КИТОБХОН ҲАМКОРЛИГИ

ладиган учрашувлари тарғиб қилинса соз бўларди.

Доклад юзасидан музокараларда Ўзбекистон ССР халқ ёзувчилари Иброҳим Раҳим, Мирмуҳсин, Раҳмат Файзий, профессор Лазиз Қаюмов, ёзувчи Юрий Ковалев, СССР Ёзувчилар союзи бадиий адабиётни пропаганда қилиш бюроси директори А. Н. Владимирский, республика «Билим» жамияти правлениеси раисининг ўринбосари И. Володин, республика Китобсеварлар жамияти правлениеси раисининг биринчи ўринбосари Ғ. Пўлатов, Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Наманган область бўлимининг масъул секретари Ҳабиб Саъдулла, Самарқанд область бўлимининг консультанти Г. Резниковский қатнашдилар.

Шунингдек, пленум кун тартибидаги иккинчи масала — пропаганда бюросининг 1984 йилги тематик ҳамда молиявий планлари юбилей йилида амалга ошириладиган кенг тадбирлар юзасидан бадиий адабиётни пропаганда қилиш бюроси директорининг ўринбосари В. Толибов ахборот берди.

Пленумда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Сарвар Азимов нутқ сўзлади. Ўртоқ С. Азимов ўз нутқида КПСС XXVI съезди, КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил июнь, 1984 йил февраль Пленумлари совет кишилари ва, айниқса, ёшларни марксизм-ленинизм назарияси руҳида тарбиялашдек мафкуравий вазифаларимизнинг асос программасини белгилаб берганлигини айтди. Ривожланган социалистик жамиятимизда идеология иши биринчи планда турганлиги ва бу идеология олдига инсонни тарбиялаш, уни маънавий жиҳатдан бойитиш вазифаси қўйилганлигини таъкидлади. Бу борада пропаганда бюроси амалга оширадиган ишлар кўплигини уқтирди.

Пленум кўтарилган масалалар юзасидан тегишли қарор қабул қилди.

ҲАФТА ЯНГИЛИКЛАРИ

ИЖОДИЙ ҲИСОБОТ

Боши биринчи бетда

сионал жиҳатдан моҳирона яратилган. Мурод Ражабов ижросидаги қаҳрамон биз илгари кўрган саргузашт фильмлардаги образларга ўхшамайди. Унинг қаҳрамони томошабинни ишонтира олади. Маълумки, ўзбек кино усталари тарихий-революцион мавзуда кўпгина фильмлар яратганлар. «Уйғониш» фильми ҳам ана шу мавзуни давом эттиради. Унда анча ҳаётий образлар, яхши суратга олинган эпизодлар бор. Масалан, Гиппиус (И. Смоктуновский) эсда қоладиган образлардан биридир. Актёр ўз қаҳрамонидаги драматизмни яхши очиб бера олган.

Ўзбек киноси замонавий мавзуда картиналар яратишда катта ишлар олиб боряпти. «Сўз — раисга», «Набирамиз милицияда ишлайди» фильмлари шу мавзуга бағишланган.

Менингча, ҳозирги кунда кўпгина киностудияларда учрайдиган бир камчилик ўзбек киносида ҳам бор. Фильмларимизда оддий кишилар, меҳнаткаш одамлар образлари кўринмайди. Улар қандай яшайди, уларни нималар қизиқтиради? Бу саволлар томошабинларни ҳам қизиқтиради. Ўйлайманки, ижодкорлар кейинги ишларида буни ҳисобга оладилар.

Шунингдек, мунозарада санъатшунослик кандидати, музикашунос Н. Янов-Яновская, оператор В. Алисов, ёзувчи П. Қодиров, санъатшунослик доктори Ж. Тешабоев, режиссёр С. Соловьёв, санъатшунослик кандидати Х. Абулқосимова, режиссёрлар А. Акбархўжаев, З. Ройзман, «Звезда Востока» журналининг бўлим мудири Г. Савицкий, кинодраматург Ф. Хўжаев, режиссёр Р. Ботиров сўзга чиқдилар. Улар асосан фильмлардаги музикалар, режиссёр маҳорати, операторнинг асосий вазифалари, матбуотнинг кино маҳсулотларига муносабати масалаларига тўхталдилар ҳамда кўрилган фильмларнинг ютуқ ва камчиликлари ҳақида ўз фикр-мулоҳазалари билан ўртоқлашдилар.

Конференция ишида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Маданият бўлимининг сектор мудири Барот Бойқобилов иштирок этди.

ҚУТЛАЙМИЗ!

ИБРАТЛИ УМР

Тошкентнинг Эски шаҳаридаги гавжум маҳаллалардан бирида табаррук бир онахон истиқомат қилади. Бу аёлни барча бирдек севиб, саҳнада ҳам, ҳаётда ҳам «Манзура ая» деб атайди.

Манзура Ҳамидованинг санъаткорлик фаолияти у Эскижўвадаги босмахонада ишлаган пайтидаёқ бошланган эди. Ўшанда у босмахонада ташкил этилган ҳаваскорлик тўгарагида иштирок этарди. Яхшигина иқтидори бўлган Манзурани 1934 йили ишчи ёшлар театрига таклиф этадилар. У ўзига топширилган ҳар бир ролга муҳаббат билан ёндашиб, катта меҳр билан санъат оламига қадам қўйди. Бу интилиш, изланишлар зое кетмади. Зеро, Манзура Ҳамидованинг бугунги ижодий биографияси, турли-туман образлар галереяси мана шундан далолат беради.

Ҳа, бугунги кунда, айниқса, Ёш томошабинлар театри саҳнасини Манзура Ҳамидова яратган образларсиз тасаввур этиш қийин. Унинг ижросидаги меҳрибон, мунис, оқила, тадбиркор, зукко аёлларнинг қатор образлари томошабинлар қалбидан чуқур ўрин эгаллади. Айниқса, «Оталар сўзи — ақлнинг кўзи» телекўрсатувидаги чиқишлари кўпчилик томонидан катта самимият билан кутиб олинади. Чунки ўзи ҳам эзгулик, инсонийлик фазилатларига эга бўлган бу аёл саҳнада ҳам шу фазилатларни тараннум этишни муқаддас бурчи деб билади. Халқимиз олдидаги хизматлари, саҳнадаги самарали фаолияти учун Ўзбекистон ССР халқ артисти, «Халқ маорифи аълочиси» унвонларига сазовор бўлган, бир неча марта Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фахрий ёрлиғи билан мукофотланган.

Шу кунларда ўзининг 70 йиллик қутлуғ тўйини нишонлаётган Манзура ая ҳамон янги роллар устидаги ишлар билан банд.

ТАНИҚЛИ ШОИР

Қорақалпоғистоннинг таниқли шоирларидан бири Марат Қорабоев эллик ёшга тўлди. У ижодкорлар оиласида униб-ўсиб, камол топди: отаси Қорабой Эрмонов ёзувчи ва маърифатпарвар бўлса, онаси кўплаб шеъру достонларни, қўшиқ ва афсоналарни ёддан биларди. Шу сабабли Марат Қорабоев ёшликдан шеъриятга ихлос қўйди, эрта шеър машқ қилди.

Марат Қорабоев Тарас Шевченко номидаги Қорақалпоқ Давлат педагогика институтини тугатгач, Автоном Республика вақтли матбуотида ишлай бошлади. Бу

эса ёш шоирнинг фикр доираси кенгайишига, қаламининг ўткирлашувига ижобий таъсир кўрсатди. Ўзбекистон ёш ёзувчиларининг 1961 йили Тошкентда бўлиб ўтган семинар-кенгашида қатнашиши унинг ҳаётида муҳим аҳамият касб этди, ижодкорлик масъулиятини кучайтирди. Орадан бир оз вақт ўтгач, унинг илк шеърий тўплами чиқди; уни китобхонлар қизғин кутиб олдилар.

Марат Қорабоев Қорақалпоғистонда лирик шоир ва ва моҳир таржимон сифатида эътибор қозонган. У йигирмага яқин китобнинг автори ва таржимонидир. «Кумуш шабнамлар», «Қилич», «Тўлиной», «Қуёшли апрель», «Олтин остона» шулар жумласидандир. Рудакийнинг ғазал ва рубоийларини, Пабло Неруда ва Мўмин Қаноатнинг шеърларини, Вильям Шекспирнинг сонетларини қорақалпоқ шеърият мухлислари Марат Қорабоев таржимасида ўқимоқдалар.

Шоирнинг кўпгина шеърлари рус, ўзбек, татар ва бошқа тилларга таржима этилган. Марат Қорабоев айни камолот ёшида, ижоди барқ этиб турибди. Уни муборак ёши билан чин юракдан табриклаб, унга янада катта ижодий муваффақиятлар тилаймиз.

ХАЛҚАРО ҲАЁТ

ЭРОН—ИРОҚ: «УНУТИЛМАГАН УРУШ»

1980 йилнинг сентябридан бери давом этаётган Эрон билан Ироқ ўртасидаги қонли можарога мустамлакачилик давридан мерос бўлиб қолган баъзи бир территориал тортишувлар сабаб бўлмоқда.

Шоҳ тузуми даврида Эрон шартномада кўрсатилган территорияни Ироққа қайтарган эмас. Ана шу сабабга кўра ҳам Ироқ шартномани бекор, деб эълон қилди ва Эрон территориясига бостириб кирди.

Бу урушда аввал Ироқ томонининг қўли баланд келди, лекин урушнинг иккинчи йилида Эрон ҳужумларни тўхтатибгина қолмай, Ироқ ичига бостириб киришга муваффақ бўлди. Сўнгги бир ярим йил давомида эса икки мамлакат ўртасидаги уруш асосан чегара районларида давом этмоқда. Бу урушни матбуотда ҳатто «Унутилган уруш» деб ҳам атай бошлашган эди. Шу йилнинг февраль ойида бошланган шиддатли жанглар «унутилган уруш»ни тағин эслата бошлади.

Эрон асосий кучини Ироқнинг йирик порти Басрани ишғол қилишга қаратган. Теҳрондан олинаётган хабарларга қараганда, Эрон томонининг ҳужуми давом этмоқда. Бағдоддан олинган хабарларда эса Эрон қўшинларининг ҳужумини тўхтатишга эришилмоқда.

Уруш ҳар иккала мамлакатнинг ҳам ички муаммоларини кескинлаштириб юборди. Биринчи навбатда Эроннинг ҳам, Ироқнинг ҳам асосий бойлиги бўлган нефтни қазиб олиш ва четга чиқариш кескин камайди. Масалан, Ироқнинг чет мамлакатларга нефть чиқариши 70 процентга камайган. Шу вақт давомида Ироқнинг Форс қўрфази районида жойлашган араб мамлакатларидан олган қарзи 40 миллиард доллардан ошиб кетган. Эроннинг ҳам уруш туфайли кўраётган иқтисодий талофати оз эмас. 1983 йилда Эрон бюджетининг 30 проценти уруш ҳаражатларини қоплашга сарфланди. 1984 йилда ҳам урушга кетадиган маблағ бундан озаймайди.

Ироқ томони БМТ Бош Ассамблеясининг можарони тинч йўл билан ҳал этишга қаратилган чақириқларига содиқ эканлигини ҳам маълум қилиб келмоқда. 1983 йилнинг июнида Ироқ президенти Ҳусайн Эронга Форс кўрфазида барча мамлакатлар кемаларининг ҳаракатига тўсқинлик қилмаслик, урушни тўхтатиш, шаҳар ва қишлоқларга зарар етказмаслик таклифлари билан мурожаат қилди.

Теҳрон Ироқнинг бу таклифлари ва турли халқаро ташкилотлар илтимосларини инкор этиб келмоқда.

Эрон президентининг сўзларига қараганда «Тинчликка эришиш учун Ироқ Эроннинг бир қанча шартларини қабул қилиши, жумладан, Ироқ ўзини агрессор деб тан олиши, Эрон кўрган иқтисодий зарарни қоплаши керак экан. Табиийки, Ироқ бу шартларни қабул қилишдан бош тортиб келмоқда.

Эрон-Ироқ можароси АҚШ учун яна бир районда уруш вазиятини келтириб чиқариш, бу ерга ҳарбий кучларни юбориш учун бир баҳона. Ғарб матбуоти хабарларига қараганда, Қўшма Штатлар учинчи давлатлар орқали Эронга қурол-яроғ ҳам етказиб бермоқда.

Эрон билан Ироқ ўртасидаги тортишувга сабаб бўлаётган муаммолар жанг майдонида эмас, музокара столи атрофида ҳал этилиши керак ва мумкин.

Совет Иттифоқининг позицияси ана шундай.

Т. ҚОРАТОЕВ

Ҳалима КОМИЛОВА

Ўзбекистон ССР халқ артисти Ҳалима Комилова оғир касалликдан сўнг 58 ёшида вафот этди.

Ҳ. Комилова 1926 йилда Марғилон шаҳрида таниқли созанда Уста Олим Комилов оиласида туғилди. У 1951 йилда СССР Большой театри ҳузуридаги хореография билим юртини битирди. Ўз меҳнат фаолиятини 1942 йилда Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон ССР давлат академик Катта театрининг балет артистлигидан бошлади. У бу даргоҳда умрининг охиригача ишлади. Истеъдодли балерина ва раққоса бўлган Ҳалима Комилова республика хореография санъатини ривожлантиришга, жаҳон, рус ва совет классик балетларини тарғиб қилишга салмоқли ҳисса қўшди. У балет спектаклларида йигирмага яқин эсда қоларли образлар яратди. У ўзбек классик ва замонавий халқ рақсларининг истеъдодли ижрочиси ҳам эди.

Ҳ. Комилова педагоглик фаолиятига ҳам кўп куч-ғайрат сарфлади. У Ўзбекистон Хореография билим юртида кўплаб юқори малакали ёш балет артистларини ва раққосаларни тайёрлади. Ўзбекистон Театр жамиятининг аъзоси сифатида жамоат ҳаётида фаол иштирок этди.

Совет хореография санъатини ривожлантиришдаги хизматлари учун Ҳ. Комилова икки марта «Ҳурмат белгиси» ордени, медаллар билан мукофотланган эди. Унга Ўзбекистон ССР халқ артисти фахрий унвони берилган эди.

Истеъдодли балерина ва раққоса, ғамхўр ва камтар инсон Ҳ. Комилованинг ёрқин хотираси уни билган кишиларнинг қалбида ҳамиша сақланиб қолади.

ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН ТЕАТР ЖАМИЯТИ
АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН ССР ДАВЛАТ АКАДЕМИК КАТТА ТЕАТРИ

ҲАМЗАХОНЛИК КУНЛАРИ

Нукусдаги Крупская номидаги 25-мактабда инқилоб ва янги ҳаёт куйчиси Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг 95 йиллигига бағишланган адабий кеча бўлди. Кечада тил ва адабиёт ўқитувчиси Т. Абдурейимова шоирнинг ҳаёти ва серқирра ижоди ҳақида доклад қилди. Ҳамза Хўжайлидаги мактаб-интернатда ишлаган вақтида шу ерда тарбияланган, ҳозир эса Нукус Давлат университетида математика кафедрасининг мудири У. Булешов, СССР халқ артисти О. Шомуротова, Қорақалпоғистон АССР халқ шоири Ж. Оймирзаев ва бошқалар Ҳамза ҳақидаги хотираларини гапирдилар. Қорақалпоғистон АССР халқ шоири Т. Сейтжонов, Бердақ мукофоти лауреати К. Раҳмонов, Қорақалпоғистон АССР Ленин комсомоли мукофоти лауреати Т. Матмуродов, шоир Т. Қобилов Ҳамзага бағишлаб ёзилган шеърларидан ўқидилар.

Т. АБДУРЕЙИМОВА

Эй, Хоразмнинг деҳқон,
ишчиси,
Қулликни бўстон этгувчи
асл меҳнатчиси.
Сен эрдинг аввалла́р
кишн бандаси,
Тазаллум пешаларнинг
сарапкандаси.

Инқилобчи шоир Ҳамза Хоразмни ва ўлка меҳнаткашларини ана шундай куйлаб, уларни озод, бахтли замонда яшашга чақирган эди. Шоир орзулари ушалди... Хоразм областида давом этган анъанавий ҳамзахонлик кунларида оташин шоирнинг жанговар мисралари янграб турди.

В. И. Ленин номидаги Хоразм Давлат педагогика институтида ўтказилган тантанали кечада Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтининг директори М. Қўшжонов, ҳамзашунос олим Ю. Султонов шоир ҳаёти ва ижоди хусусида гапириб бердилар. Шоирлардан О. Матжон, Э. Самандаров, Ф. Зоҳид, Қ. Матризаев ва бошқалар иштирокида ўтган мушоира ҳам шоирга бағишланди. Талабаларнинг Ҳамза асарлари асосида тайёрлаган турли хил чиқишлари кеча иштирокчиларида қизиқарли таассурот қолдирди.

Ҳамзахонлик кунлари музейлар шаҳри Хевада ҳам бўлиб ўтди. Устоз ҳақидаги хотиралар гапирилди, мушоира давом этди. Тантана иштирокчилари улкан адибнинг замондоши, демократ шоир Аваз Ўтар қабрига гулдасталар қўйдилар.

Шовот райони марказидаги Маданият уйида бўлиб ўтган ҳамзахонлик мушоираси чинакам шеърият кечасига айланиб кетди.

Анъанавий ҳамзахонлик тантаналари областнинг бошқа районларида, мактабларида, ишлаб чиқариш корхоналарида, дўстлик шаҳри бўлмиш Туямўйинда ҳам бўлиб ўтди.

Намангандаги Ўзбекистон ССР 50 йиллиги номидаги шойи газламалар, «КПСС XXV съезди» номидаги аврли газламалар комбинатларида, Косонсой районидаги «Косонсой» совхозида, 89-автокорхонада, қишлоқ ҳунар-техника билим юртида, Норингдаги «Госкомсельхозтехника» район бирлашмасида ва Ҳамза номидаги 3-ўрта мактабда, Учқўрғондаги 14-ўрта ҳунар-техника билим юртида, Поп район маданият саройида инқилоб куйчиси Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг 95 йиллигига бағишланган адабий кечалар бўлди. Наманган Давлат педагогика институти ўқитувчилари Н. Бобохўжаев, О. Носиров, М. Зиёвиддинов, А. Маҳмудов ва бошқалар шоирнинг ҳаёти, ижоди янги ҳаёт учун олиб борган курашлари ҳақида сўзладилар.

Наманганлик шоирлар Ҳамзага бағишланган янги шеърларидан ўқидилар.

М. ЖАЛИЛОВ

РЕПЕТИЦИЯ ЗАЛИДАН РЕПОРТАЖ

«КЎЗЛАРИ ЧЎЛПОН»

Шу кунларда Ўзбек давлат «Ёш гвардия» драма театрининг санъаткорлари Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишланган спектакль устида қизғин иш олиб бормоқдалар. Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Сарвар Азимовнинг «Кўзлари чўлпон» асари асосида драматург Ўлмас Умарбеков инсценировка қилган «Кўзлари чўлпон» спектаклининг ишлари ниҳоясига етай деб қолди. Театрнинг бош режиссёри Ҳабибулло Файзиев саҳнага қўяётган мазкур спектаклнинг безакларини рассом А. Батиков ишлади.

Асардаги асосий ролларни театрнинг талантли артистларидан Саида Раметова, Ҳошим Арслонов, Нонла Тошкенбоева, Салоҳиддин Зиямуҳамедов, Тожибой Норматов ва бошқалар ижро этмоқдалар.

Спектакль яқин кунларда томошабинлар эътиборига ҳавола қилинади.

Суратда: Қалдирғоч ролида Саида Раметова, профессор Бектош Отахонович ролида Салоҳиддин Зиямуҳамедов.

С. МАҲКАМОВ фотоси

ҚЎҒИРЧОҚ ПЬЕСА МУҲОКАМАСИ

Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги Театрлар бошқармаси репертуар-редакцион коллегиясида Зоҳир Аъламнинг «Афандининг қирқ бир пашшаси» қўғирчоқ пьесаси муҳокамаси ўтказилди.

Муҳокамада репертуар-редакцион коллегиянинг бош редактори Максим Каримов, коллегия аъзоси Тўра Мирзо, Ўзбекистон Ёзувчилар союзи Драматургия кенгаши раисининг ўринбосари Муҳаммаджон Ҳайруллаев, Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театри драматургия лабораторияси мудири Машраб Бобоев, республика Қўғирчоқ театрининг адабий эмакдоши Ирина Лукьянова, драматург Неъмат Рўзимуҳамедов, театршунослар Мирҳосил Тўрабеков, Ғайбулло Раззоқов ва бошқалар асарнинг ютуқ ва камчиликлари ҳақида фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Репертуар-редакцион коллегиянинг қарорига мувофиқ пьеса республика Қўғирчоқ театри ва Бухоро область қўғирчоқ театрларида саҳналаштириш учун тавсия қилинди.

ПРОЗА КЕНГАШИДА

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Проза кенгашининг навбатдаги йиғилишида Самарқандда яшаб ижод қилаётган адиб Бобомурод Даминовнинг «Сўқмоқлар» номли янги романи муҳокама қилинди. Ёзувчи ва адабиётшунос олимлардан Пиримқул Қодиров, Озод Шарафиддинов, Лола Тожиева, Ўткир Ҳошимов, Тоҳир Қаҳҳор ва бошқалар Улуғ Ватан урушидан кейинги қишлоқларимиз ҳаётини ёритишга бағишланган мазкур асарнинг ютуқ ва камчиликлари ҳақидаги ўз мулоҳазаларини ўртоқлашдилар.

Муаллиф асарни таклиф ва истаклар асосида албатта қайта ишлаяжагини билдирди.

ЯХШИ ҚЎШИҚЛАР ЯРАТАЙЛИК

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Қўшиқ кенгашининг навбатдаги йиғилиши янги қўшиқлар муҳокамасига бағишланди.

Кенгаш раиси шоир Туроб Тўла Ўзбекистон ССР ва Ўзкомпартиянинг 60 йиллигига муносиб қўшиқлар яратиш кераклигини таъкидлади. Шу муносабат билан юбилей плани тузилди. Сўзга чиққан шоирлардан Пўлат Мўмин, Эътибор Охунова, Ҳайдар Муҳаммад, Сафар Барноев, Барот Исроил, радио ва телевидение ходимлари Санъат Рўзиматов, София Бухараева меҳнат, ҳарбий-ватанпарварлик, ёшлик мавзуидаги қўшиқларни кўпайтириш ҳақида фикр билдирдилар.

ИНГЛИЗ АДИБИ ХАЛҚИМИЗ ҲАЁТИ БИЛАН ТАНИШМОҚДА

Бу йилги Наврўз байрамининг илиқ кунларида, таниқли тараққийпарвар инглиз ёзувчиси Джон Саммерс республикамиз меҳмони бўлди. Совет Иттифоқи бўйлаб сафарини давом эттираётган инглиз ёзувчиси ўзининг янги китоби учун материаллар тўплаш мақсадида Ўзбекистонга ташриф буюрган эди.

Джон Саммерс 1928 йили Жанубий Уэльсда туғилган бўлиб, Суонси университетида педагогика коллежини тугатган.

Унинг асарлари Буюк Британия ва АҚШнинг кўпгина газета ва журналларида босилган. У «Санди телеграф» газетаси ходими бўлиб ҳам ишлаган. Дж. Саммерс «Фалокат» ва «Даҳшатли ёз» каби романлар муаллифидир.

Джон Саммерс 1977 йили мамлакатимизда бўлиб, Донбасс, Кузбасс ва Қарағанда каби кўмир конларини бориб кўрган ва кончилар ҳаёти билан яқиндан танишган. «Прогресс» нашриётида босилиб чиққан адибнинг «Қизил ва қора» номли китоби совет кончиларининг ҳаёти ва қилаётган ишларини акс эттиради.

22 март куни Дж. Саммерс Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи меҳмони бўлди.

Ўзбекистон Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари Сарвар Азимов азиз меҳмонга республикамиз ҳақида, унинг узоқ ўтмиши, ўзбек адабиётининг бой тарихи ҳақида, шу кунларда ўлка меҳнаткашларининг серқуёш республикамиз ва Ўзбекистон Коммунистик партиясининг 60 йиллик тўйини муносиб кутиб олиш борасида қилаётган жонбозликлари ҳақида гапириб берди.

Учрашувда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси секретари Ў. Усмонов, «Радуга» нашриётининг Тошкент бўлими директори И. Аҳроров ва бошқалар қатнашдилар.

Меҳмон пойтахтимизда бўлган чоғида «Чимён» қишки спорт ва дам олиш комплексини, Чорвоқ сув омборини бориб кўрди, шунингдек, Ш. Рашидов номидаги Тошкент Тўқимачилик комбинати ишчилари ва Тошкент район Й. Охунбобоев номидаги колхоз меҳнаткашлари ҳузурида меҳмон бўлди.

Тошкент шаҳридан ташқари, ёзувчи кўҳна Самарқандда бўлиб, унинг тарихий ёдгорликлари билан танишди.

29 март куни меҳмон мамлакатимиз бўйлаб қилаётган сафарини давом эттириш учун Самарқанддан Волгоград шаҳрига жўнаб кетди.

Ш. ВАҲОБОВ,
Осиё ва Африка ёзувчилари билан алоқа боғлаш республика Комитетининг масъул секретари

ХУШХАБАРЛАР ОҚИМИДАН

ҚИЗБИБИ АНСАМБЛИ

Археологларимиз Қизилқум бағридан яна бир тарихий манзилгоҳни топдилар. Аслида қум юзасидаги сопол парчалар, қадимий ашёлар ана шу ансамблнинг очилишига сабаб бўлди.

Қизбиби деб аталган бу қадимий манзилгоҳда XVIII асргача ҳаёт бўлган, деган хулосага келиняпти. Кейин эса бу ердаги ариқлар, уйлар ва дўконларни қум босган.

Бухоро археологлари ва реставраторлари шу йил Қизбиби ансамблини тўласича очиш ва тадқиқ этиш ишларини бошлаб юбордилар.

ЮЛИУС ФУЧИККА БАҒИШЛАНАДИ

Республика Киночилар уйида Ўзбекистон илмий-оммабоп ва ҳужжатли фильмлар студияси томонидан суратга олинган янги картина премьераси бўлиб ўтди. «Тарихий репортаж», деб аталган бу фильм чех халқининг жасур фарзанди Юлиус Фучикнинг ҳаётига, аниқроғи унинг Ўрта Осиёда ўтказган кунларига бағишланади.

КАЛЕНДАРНИ ВАРАҚЛАГАНДА

«Политиздат» нашриётида чоп этилган «Гўзаллик оламида» календарида бир неча саҳифалар республикамиз санъатига бағишланган. СССР халқ артисти Шукур Бурҳонов «Ижод қувончи» сарлавҳали мақоласида изланиш жараёнлари ҳақида ҳикоя қилса, Қутлуғ Башаровнинг расмларида доҳий В. И. Ленинга бўлган меҳр-садоқат ўз ифодасини топган.

Календарда Бернора Қориева ва бошқа санъат арбобларининг ижодига ҳам кенг ўрин берилган.

АГИТПОЕЗД САМАРҚАНДДА

Маълумки, ВЛКСМ Марказий Комитетининг ташаббуси билан ташкил этилган агитпоезд бир неча кун давомида Тошкентда бўлиб, жумладан темирйўлчилар маданият саройида, жангчилар ҳузурида учрашувлар ўтказди.

Агитпоезд иштирокчилари яқинда Самарқандга жўнаб кетдилар. Улар учрашувларда Озиқ-овқат программасини амалга оширишнинг аҳамияти ҳақида суҳбатлар уюштириш билан бирга, концертлар ҳам намойиш этадилар.

ЛЕНТАЛАРДАГИ ДАҲШАТЛАР

Ўзининг «даҳшатли фильм»лари билан шуҳрат қозонган америкалик режиссёр Альфред Хичкок вафотидан кейин томошабинлар кўз ўнгида реалистик картиналар ижодкори сифатида ҳам танилди. Унинг яқинда маълум бўлган бу фильмига ўйлаб топилган хаёлий уйдирмалар эмас, ҳақиқий воқелик асос қилиб олинган. Режиссёрнинг кинодаги узоқ йиллик фаолияти мобайнида фашистлар концлагерлари хусусида яратган ҳужжатли картинаси барча «даҳшатли фильмлар»дан ҳам кўра даҳшатлироқ бўлиб чиқди. 1945 йилда суратга олиб тамомланган бу фильм нима сабабдан шу пайтгача экранларга чиқарилмади ёки ҳозирги кунда унинг намойиш этилиши учун қандай тўсиқлар пайдо бўлмоқда? Ғарбий Германиянинг Гамбург шаҳрида чиқадиган «Шпигель» журналида чоп этилган мақолада ана шулар хусусида фикр юритилади.

Америкалик режиссёр Альфред Хичкок ижодий меросига бағишланиб Лондонда «даҳшатли фильмлар» фестивали ўтказилди. Фестиваль программасидан унинг аввал экранларга чиқарилган бешта картинаси — «Ҳовлидаги дераза», «Гарри билан бўлиб ўтган барча бадхоҳликлар», «Жуда кўп нарсани билган одам», қайғули юмор асосида яратилган «Жасад учун коктейль» комедияси ва «Ўликлар дунёсидан» фильмлари ўрин олди.

Аммо унутилган ленталар рўйхатидан унинг ном қўйилмаган, олтинчи фильми тушириб қолдирилган. Бу овозсиз, оқ-қора тасвирли лентадаги даҳшатли воқеалар гўё ёвузлик дунёсидан олингандек таассурот қолдиради: биттасида крематория, бошқасида ерни уфққача тўсиб ётган одамларнинг жасадлари, яна бирида бирордарлик қабрлари тепасида сассиз бош эгган турли қиёфадаги одамлар...

Хичкок бу картинанинг сюжети учун узоқ вақт бош қотирган эмас. Материаллар Освенцим, Майданек, Берген-Бельзен, Бухенвальд ва Дахау концентрация лагерларидаги асирларни озод қилишда иттифоқчилар қўшинлари составида иштирок этган совет, инглиз, америка операторлари томонидан суратга олинган эди. Таниқли режиссёр 12 минг метр плёнкада замонавий тарихимизда энг қўрқинчли бўлган ва ҳозиргача бирор марта ҳам намойиш қилинмаган кинохужжат яратди. Хичкокнинг бу ижодий иши ўнлаб йиллар давомида Лондондаги Империя ҳарбий музейида сақланиб келинди.

Гарчи, бу фильмни музейдан олиб кўриш учун имконият мавжуд бўлса-да, унга ҳеч ким «қизиқмади». Материаллар ишланмаган деган фикрда уни на тарихчилар, на кинематографчилар сўрашмаган. Аммо фильмнинг газ камераларида ўлган одамларнинг кўзойнаклари тахламлари ва крематорийлар акс эттирилган олтинчи қисми ҳозирча топилмаётибди. Фильмнинг бир соат атрофида давом этадиган бошқа қисмларида Хичкокнинг ўзига хос услубини яққол кўриш мумкин. Йирик пландаги кинокадрлар томошабинларни энг қўрқинчли воқеалар билан таништиради.

Фильм 1940 йилда Берлиндаги воқеалар ва бу ерда Адольф Гитлернинг бир тўда фашист жаллодлари билан биргаликда оломон олдидаги учрашувлари акс эттирилган кадрлар билан бошланади. Шундан сўнгги кадрларда урушдан кейинги воқеалар: Берген-Бельзен лагери олдидан ўтаётган инглиз машиналари, лагернинг сим тўсиқлари ортидан иттифоқчилар қўшинларини кутиб олаётган болалар кўзга ташланади.

Кейинги ленталарга эса лагернинг ёғоч бараклари — фақат 1945 йилнинг бошида очлик ва касаллик туфайли 50 минг одамнинг ёстиғи қуриган кулбалар, тепасигача асирларнинг жасадлари қалашиб ётган ҳар хил саройлар муҳрланган...

Немис концлагерларидаги даҳшатларни акс эттирувчи ҳужжатли фильм яратиш фикрини Хичкокнинг дўсти, 1945 йилда Лондон ахборот министрлигининг кино бўлимини бошқарган С. Л. Бернстейн таклиф қилган эди. У урушдан кейин концлагерларни бориб кўрди ва иттифоқдошлар томонидан «Германия учун махсус» лента яратиш ғоясини илгари сурди. Бернстейн, немислар олдига шундай кўзгу қўйиш кераккки, токи улар номидан қилинган барча қабиҳ ишлар ҳамиша кўриниб турсин, унутилиб кетмасин, дея таъкидлаганди.

Бернстейн бу фильмни яратишда Хичкокни ҳам ёрдамга чақирган. Ўша пайтда Голливудда ишлаётган Хичкок ёрдамга келган ва бу ердаги даҳшатли манзараларни кўриб, ҳатто фильмдан ўз ҳиссасига тушадиган маблағдан ҳам кечиб ишлашга розилик билдирган.

Лекин урушдан кейин иттифоқдошларнинг Германияга нисбатан «муносабат»лари ҳам ўзгариб кетди. Натижада, концлагерлар ҳақидаги фикрлар ҳам ўзгарди. Кўпгина ленталар «қўзғалмас» архивлардан жой олди.

«За рубежом» ҳафталигидан

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси, СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси Муҳаммад Алига отаси

Аҳмадқул БЕКНАЗАРОВ

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи, Қорақалпоғистон АССР Ёзувчилар союзи правлениелари ва СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси

Тўлепберган МАТМУРОДОВ

вафот этганлигини чуқур қайғу билан билдириб, марҳумнинг оила аъзоларига таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси, СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси

Нурмат МАҚСУДИЙ

вафот этганлигини чуқур қайғу билан билдириб, марҳумнинг оила аъзоларига таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси, СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими машҳур ўзбек ёзувчиси Ойбекнинг рафиқаси, профессор Зарифа Саидносироваға фарзанди

Суюн Мусаевич ТОШМУҲАМЕДОВ

бевақт вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

АСАРТАРОШЛИК

Саид АҲМАД

СУПАКОР

ОДИНАЕВНИНГ архитекторлик дипломи сариқ чақага ҳам арзимай, ўзи бошқа тирикчилик пайига тушиб, бошини (гарчи кичкинагина бўлса ҳам) қашлаб турган пайтда бир ҳодиса жонига оро кирдию шундоқ шаҳри азимнинг супакорига айланди қолди.

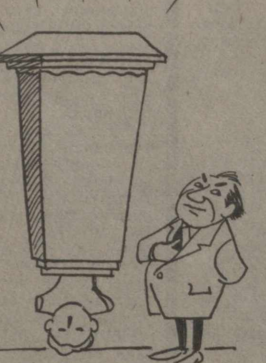

Супакорлик қадим-қадимдан алоҳида бир касб бўлмаган. Ким қандоқ хоҳласа — лойданми, тупроқданми, ғишту тошданми, истаган ҳажмда ўзига супа ясаб олаверарди. Бундан ташқари, у супалар устига тирик одамлар палос-малос солиб ўтиришарди. Чой-пой ичишарди.

Аммо бизнинг Одинаев алоҳида, махсус супакор. У ясаган супаларда тирик одамлар эмас, ўликлар ўтиради.

Супакорлик, аслини олганда алоҳида бир касб эмас. У худди юк машинасининг орқасига тирков қилиб қўйилган прицепдек гап.

Тушунмаяпсиз-а, бир чеккадан айтмасам бўлмайдиганга ўхшайди.

Дейлик, бир ҳайкалтарош етти-саккиз йил умрини сарф қилиб, илҳом билан бир ҳайкал ясади. Ҳайкал деганнинг бир ўзини кўчага ўтқазиб кетаверилмайди. Тагида супаси бўлмаса, ҳеч қанақа шаҳар ижроия комитети кўнмайди. Ана шундай пайтда дурустроқ супакорнинг меҳнати асқотиб қолади.

Одинаев шаҳар ижроия комитети раисига ичкуёв бўлгандан кейингина ишлари юришиб кетади. Шаҳарга ўрнатиладиган ҳайкалларнинг биронтасига Одинаев супа ясамаса, тасдиқдан ўтмайдиган бўлади.

Областга, республикага, Иттифоққа номи кетган ҳайкалтарошлар аввал Одинаевга келиб учрашишади. Супа ясаб беришни ўтиниб сўрашади.

Албатта, шундоқ ялиниб туришгандан кейин Одинаев ўша ҳайкалга соавтор бўлади-да.

Шундай қилиб, Одинаев ясаган супаларига ҳайкалтарошлар қаторида ўн икки марта конкурс мукофотини олди. Тўрт марта лауреат бўлди. Қайси ҳайкал тагидаги ёзувни ўқиманг, албатта «Ҳайкалтарош палончи, архитектор Одинаев» деган ёзувни ўқийсиз.

Одинаев ёшлигида, яъни студентлик пайтларида ҳам курсдошлари орасида супа ясашга анча мутахассис эди. Студентлар биронта бюст ясашса, супасини Одинаевга илтимос қилишарди. Одамзоднинг белидан юқориси ишланган ҳайкал бюст дейилади. Одинаев бунга нўноқ эди. У доимо супасини ишларди. Шунинг учун ҳам уни студентлар Одинаев демай, тўғридан тўғри супакор деб аташарди.

Супакор Одинаевга омадлар тилаймиз.

СЎНГГИ ЙЎЛ

АЙБ АСЛИ Қорабоевнинг ўзидан ўтди.

Шу бугунги мажлисда тилини қисиб ўтира қолса бўларди. Йўқ. Гўё у киши гапирмасалар мажлис кўнгилдагидек ўтмайдигандек эди. Албатта, бир-икки оғиз шакар гуфторлик қилишлари керак.

Мана, нима бўлди. Айтган гапларининг ҳаммаси хашаки чиқиб, мажлис аҳлининг энсасини қотирди.

Раҳбар-чи, раҳбар нима деди? Ҳеч нарса демади. Чап қоши тинмай учиб турди шекилли, дўпписини тузатиш баҳонасида қошини силайверди. Кўзойнагини қўлига олади, тақади. Яна олади, тақади.

Раҳбарки мажлисда кўзойнагини олиб, бошқатдан тақдими, тинимсиз қошини силадими, тамом! Деразасига тош отган нотиқнинг ҳолига маймунлар йиғлайди.

Қорабоев буни сезди. Минбардан тушиб келаётганда мункиб кетди. Агар стенографчи қиз ушлаб қолмаганда, дераза тагидаги гули қуриб қолган тувакка боши билан уриларди. У жойига пашша талаган сигирдек безовталаниб бориб ўтирди. Ер остидан раҳбарга мунғайиб қаради. Раҳбар энди кўзойнагини туфлаб артаётган эди. «Оббо, — дея кўнглидан ўтказди Қорабоев. — Туфламасдан артса ҳам гўрга эди».

Хуллас, мажлисдан кейин ҳеч ким унга эътибор бермади, ҳамма ўз хонасига тарқаб кетди. Агар биронтаси билан саломлашганини раҳбар кўриб қолса, иши пачава бўлишини Қорабоев хўп билади-да!

Бир маҳал эшик ғи-ич этиб очилиб, Дармонов деган жуда ҳам озғин, аммо овози карнайдек йўғон экспедитор кирди.

— Энди мундоқ, — деди у меҳрибонлик билан. — Иккаламизнинг қил ўтмас дўстлигимизни Раббим ака жуда яхши биладилар. Шу, сенга маслаҳат, дарров кириб узр сўра. Бўлмасам, сенга қўшиб менинг ҳам думимни тугиб қўяди.

Унинг гапи тугамай, эшик тарақлаб очилиб, савдо бўлимининг мудири, худди скрипкага ўхшаш қорни елкасидан бошланиб тиззасига тушган Муқимхонов кирди.

— Э, жинни-минни бўлдингми, Қорабоев укам. Ўзингни ўйламасанг, бизни ўйла. Ўзинг биласан, Раббим ака битта чивин, чақса, Африкагача қувиб бориб тутиб, эзғиламагунча қўймайди. Сен бизни тириклай гўрга тиқдинг. Ўзинг пиширган ошни ўзинг сузиб ич энди. Мен сени танимайман, сен мени танимайсан. Тамом!

— Йўқ, йўқ, унақа қизишманг, акахон,— деди Дармонов. — Дўстни ташвишли кунда ташлаб кетиш инсофдан бўлмайди. Йўлини топишимиз керак.

— Э, ҳар гал мажлис бўлса, тили қичиб сўзга чиқади. Чиқадию мана шунақа қовун туширади. Ҳар гал ишни пачава қилганда шунақа йўлини қидирамиз.

— Бу гал ҳам йўлини қилайлик. Узр сўрасин.

Муқимхонов сал бўшашди. Қўлини чўзиб, қорнини қашлади.

— Бўпти. Кириб узр сўрасин. Локин, бу охирги йўл.

Хуллас, Қорабоевни узр сўрашга кўндиришди. Эшикдан судрагандек қилиб коридорга олиб чиқишди.

— Бор, йўлинг ойдин бўлсин.

Қорабоев укол қилдиргани кетаётган ёш боладек қийналиб, Раббим аканинг кабинети томон нохуш борарди.

Икки дўст, боя ўзлари айтгандек, уни сўнгги йўлга кузатиб қолган эдилар.

ЧОЙХОНА ХАБАРЛАРИ

ҚУВНОҚЛАР ГУРУНГИ

— Баҳор яхши нарсада-а, Боқивой?

— Э, нимасини айтасиз, Соқивой. Баҳорда мана шунақа чойхоналарда ўтириб, мириқиб гурунглашганга нима етсин. Қиши билан зерикиб кетдик, димиққан кўнгилларни мундоқ ёзайликда энди.

— Кўкламдаги байрамлар ҳам жа-а бўлакча ўтадиган бўлиб қолди.

— Тўғри айтасиз.

— Мана, яқинда хотин-қизлар байрамини нишонладик. Шоду хуррамлик, қувноқ қаҳқаҳа, байрам ҳазилларини соғиниб қолган эканмиз.

— Баҳонада биз ҳам маза қилиб... ич.. йўғ-э, дам олдик.

— Энди бу ёғига мана Алдаркўсанинг туғилган куни келяпти. Буям чакана байрам эмас.

— Алдаркўсанинг туғилган куни дейсизми?

— Ҳа-да! Биринчи апрель — Кулги кунини айтаяпман. Яқинда мана шу байрамга атаб Тошкентнинг Қорақамиш массивидаги «Фарғона» чойхонасига фарғоналик аскиячилар келишди. Роса аския бўлдида. Кулавериб ичакларим узилаёзди. Ҳатто кулсам юзимга ажин тушади дейдиганлар ҳам ўзини тиёлмади. Ё тавба, ё тавба, бу деймам, қизиқчиларнинг ичларида гап заводи бормикин, ҳайронман, тинимсиз кулдираверади, кулдираверади...

— Қайси аскиячилар келишди.

— Машҳур Пўлат қизиқчининг ўғли Жўрахон Пўлатов бошчилигидаги Йўлдошхон, Солижон, Муҳиддин, Ғиёсиддин, Одилжон деган қизиқчилар келишди. Тошкентдан Абулқосим ака қатнашди. Чойхонаям худди қасрга ўхшатиб қурилган экан, биринчи марта кўрганлар ҳайратдан анграйиб қолишди. Аския эса узукка қўйилган кўздай бўлди. Қизиқчилар чиройли, ихчам сўриларда ёнбошлашиб, чунонам тортишишдики... Гул пайрови дейсизми, қуш, ота-бола пайрови дейсизми...

— Бир-икки шингил айтиб беринг, мен боролмагандим.

— Аскияни аскиячининг оғзидан, чойхонанинг ўзида эшитиб маза қилинг. Майли, сазангиз ўлмасин, Муҳиддин қизиқ Дарвешов айтиб берган бир ҳангомани сўзлаб бера қолай.

— Э, яшанг.

— Иккита ҳомиладор қўшни хотин ўзаро шундай суҳбат қуришарди: «Ҳой, Қумринисо, сиз нима кутяпсиз, ўргилай?» «Мен ўғил кутяпман, сиз-чи, Умринисо?», «Мен қиз кутяпман». Буларнинг гапини эшитиб турган бола югуриб кўчага чиқса, бекатда қорни катта, семиз бир киши турган экан. «Амаки, сиз нима кутяпсиз?»— деб сўрабди ундан бола. «Мен автобус кутяпман», — дебди ҳалиги киши. «Вой-бўй...»—дея болакай ҳайратдан танг қолибди.

— Ҳо-ҳо... яхши, яхши экан. Жуфт бўлсин энди.

— Қолганини телевизорда кўрарсиз. Аскияни суратга олишаётувди.

— Хуллас, кулги кунига зўр туҳфа бўлибди-да!

— Чойхўрлар, кулги ишқибозлари бундан ҳам зўр совғага интиқ бўлиб туришибди.

— Қандай совға экан у?

— Эсингизда бўлса, газетада кулги музейи очиш ҳақида яхши бир таклиф айтилган эди, бу таклифни жамоатчилик қизғин қўллаб-қувватлади. Кейинроқ, ўша Фарғона чойхонасини кулги музейига айлантириш таклиф этилди. Аския кечасида иштирок этган Малик Муродов. Тўра Мирзаев, Билол Аминов каби олимлар ана шу таклифлар ўринли бўлганини, энди тезроқ амалий ишга ўтиш лозимлигини таъкидлашди. Мутасадди ташкилотлар ҳам ёрдам берамиз деб ваъда қилишибди.

— Ваъда биринчи апрелда берилмаганми ишқилиб?

— Ҳо-ҳо-ҳо... Бу ерда апрель ҳазили билан қутулиш қийин. Кулги, ҳар қалай, жиддий масала! Келгусида кулги кунларини кулги музейида ўтказсак қандай соз бўларди!

— Яхши иш бўларди.

— Ҳой Шум болажон, яна битта чой келтир.

ШУМ БОЛА ЁРДАМЧИСИ

ХАНДАЛАР

ТУҒИЛГАН КУН

— Мен бирор марта ҳам туғилган кунимни ўртоқларим даврасида нишонламаганман.

— Нега энди?

— Чунки биринчи апрелда туғилганман-да.

ҚЎРҚМАСДАН АЙТА ОЛАМАН-ДА

Биринчи апрель куни Соливой мактабдан хурсанд бўлиб қайтди.

— Намунча оғзинг қулоғингда? — деб сўради акаси.

— Бугун ҳам «икки» олдим.

— Шунга ҳам хурсанд бўласанми?

— Чунки бугун «икки» олганимни дадамга қўрқмасдан айта оламан-да.

Абдумалик ИСОМИДДИНОВ

МИТТИ МАСАЛЛАР

ҚАЙЧИ ВА ТИРНОҚ

— Мени ўсишга қўймайсан, кесгавинг кесган, — дебди тирноқ қайчига.

— Бўлмаса ичингда кир сақлама-да, — дебди қайчи тирноққа.

КОНВЕРТ БИЛАН ТЕЛЕФОН

— Мен хат эгасининг қўлига теккунча кишиларнинг гапини сир сақлайман, — деб мақтанибди конверт телефонга.

— Сир сақлашни мендан ўргансанг бўларди, кимда гапим бўлса, чақириб, секин қулоғига шивирлайман, — дебди телефон унга жавобан.

ЎПКА ВА ТИШЛАР

— Ёшларга ҳайронман, чекканн чеккан, ҳозирдан хириллайдиган бўлиб қолдим, — дебди ўпка.

— Эҳ, ошна, нимасини айтасан, бизлар ҳам адойи тамом бўлдик, — дебди сарғайган тишлар.

ИЛОН БИЛАН ТИПРАТИКОН

— Ҳамма жойинг найза, кўзга хуник кўринасан, — дебди илон типратиконга.

— Найзам бўлмаганида аллақачон заҳар солган бўлардинг-да, — дебди типратикон.

Нуриддин ЯҲЕЕВ

ЁЗУВЧИНИНГ ҲАЗИЛИ

Бир куни француз ёзувчиси Фронсуа Рабле шошилинч равишда Парижга борадиган бўлиб қолибди. Аммо йўл кирага ёзувчининг пули йўқ эди. Шунда Рабле меҳмонхонанинг кўзга яққол ташланадиган жойига, шакар солинган халта қоғоз устига «қирол учун заҳар» деб ёзиб қўйибди. Бир соатдан сўнг ёзувчи ҳибсга олиниб, шошилинч извошда пойтахтга жўнатилибди.

Парижга етиб келингач, энг аввал ёзувчини қоғоз халтадаги «заҳар»ни ейишга мажбур қилишди. Рабле тап тортмай «заҳар»ни ебди, унга ҳеч нима бўлмагач, олий судья ёзувчини озод қилибди.

КЕЧИККАН ПРЕМЬЕРА

Киев шаҳридаги драма театри «Юдифь» спектаклини қўйишга киришди. Спектакль воқеасига биноан подшо Олофернинг танасидан жудо қилинган боши кўрсатилиши керак эди.

Театр рассомига сунъий калла ясаб келиш топширилди. Рассом каллани қопга солиб, театрга олиб келаётганида, уни кўча соқчиси тўхтатиб, сўради:

— Қопингдаги нима?

— Одам калласи, —дебди театр рассоми ўйлаб ўтирмай.

Шу можаро туфайли спектакль премьераси анча кейин бошланган экан.

ИККИ ДОЛЛАР КЕРАК

Марк Твен ёшлик пайтида Америка президентига қуйидаги мазмунда мактуб йўллаган экан.

— Қимматли президент жаноблари, айтишларича, сиз жуда бадавлат одам экансиз. Мен сиз ҳақингизда ёзилган китобни сотиб олмоқчи эдим. У икки доллар туради. Худо хайрингизни берсин, менга китоб эмас, икки долларни юборсангиз.

РЕСТОРАНДА

Бир куни Марк Твен ресторанга кириб, мол гўштидан қилинган кўк нўхотли овқат буюрибди. Официант олиб келган овқатни кўриб:

— Овқатдаги кўк нўхотларни кўриб турибман, — дебди ёзувчи тарелкага тикилиб, — аммо гўштлари қани?

— Мана улар, — деб кўрсатибди официант.

— Шуларми? Мен уларни тарелканинг дарз кетган чизиқлари, деб ўйлабман.

ИШОНЧЛИ ОДАМ

Бир куни Шоу от миниб сайрга чиқибди. У йўлда учраган бир кишига мурожаат қилибди:

— Биродар, отимнинг жиловидан ушлаб турсангиз, мен шундоққина почтахонага кириб чиқмоқчи эдим.

— Нима деяпсиз, жаноб, мен парламент аъзосиманку!

—Кўринишингиздан, соф виждонли одамга ўхшайсиз. Майли, мен таваккал қилиб, сизга ишонаман. — дебди Шоу.

МАСЛАҲАТ

Улуғ композитор Моцартга бир нотаниш йигит мурожаат қилибди:

— Симфонияларни қандай қилиб ёзиш керак?

— Сиз ҳали ёш экансиз, ҳозирча ишни баллада ёзишдан бошланг.

— Сиз ўн ёшингиздаёқ талай асарлар ижод қилгансиз-ку!

— Гапингиз тўғри, аммо мен қандай қилиб асар ёзишни ҳеч кимдан сўрамаганман-да!

Тўпловчи:
Собит ҒАФУРОВ

Газетанинг навбатдаги сони 13 апрель куни чиқади.

КИМ ҚАНДАЙ ЁЗАРДИ?

ҲАЗИЛ ПАРОДИЯЛАР

Муҳаммад СОЛИҲ

ТАКСИГА МИНГАН СТУДЕНТ

Бошингни кўтаргин, кўзингни сузиб,
Ҳеч бўлмаса керилиб ўтир,
Бугун профессорсан сен ҳам.

Усмон АЗИМОВ

«ФАРРОШХОНА»

(туркумдан)

Тўти фаррошдан: «Чиройли нима?» деб сўраганларида, шундай дебди:

Топ-тоза кўча чиройли,
Еп-ёруғ кеча чиройли.
Бекатда турганлар чиройли,
Йўлкада юрганлар чиройли.
Яп-янги супурги чиройли,
Тушликда кулги чиройли.

Тўти фаррошдан: «Ёмон нима?» деб сўраганларида, шундай дебди:

Ювилмаган поллар ёмон,
Сўлиб қолган гуллар ёмон.
Пистанинг пўчоғи ёмон,
Латтанинг чатоғи ёмон

Тўти фаррошга яна кўп саволлар бердилар, у «вақтим йўқ» деб, супургисини судраб, кўчанинг у юзига ўтиб кетди.

Хуршид ДАВРОН

Этикдўз бўлмоқ эрсанг,
Бор ўпканг билан бақир.
Мижозларинг номини
Мой билан айтиб чақир.
Этикдўз бўлмоқ эрсанг,
Тиним билмасин қўлинг.
Сен сўз ўргатган бигиз
Шивирласин: «Кеп қолинг!»
Этикдўз бўлмоқ эрсанг,
Шаҳар-қишлоқ йўлининг
Ўртасида сарҳад эт
Чўтка тутган қўлингни.

Мирза КЕНЖАБОЕВ

БЕЗОРИЛИК ҲАҚИДА ҒАЗАБЛИ ЁКИ ИНТИЗОМ ҲАҚИДА ТАНТАНАЛИ ШЕЪР

Мен истамайман:
Кимлардир кимларнинг ёқасин йиртиб,
Кимларнингдир енгсиз қолишларини.
Мен истамайман:
Йигитлари ўн беш суткага тушган
Қизларнинг зерикиб қолишларини.
Ишдан чиқиб ҳар ким тўғри уйига қайтсин.
Ҳаддидан ошмасин шофёрларнинг ичмаги.
Тинч турмуш ҳақида қўшиқлар айтсин
Милиционер ҳуштаги!

Мансур АҲМЕДОВ

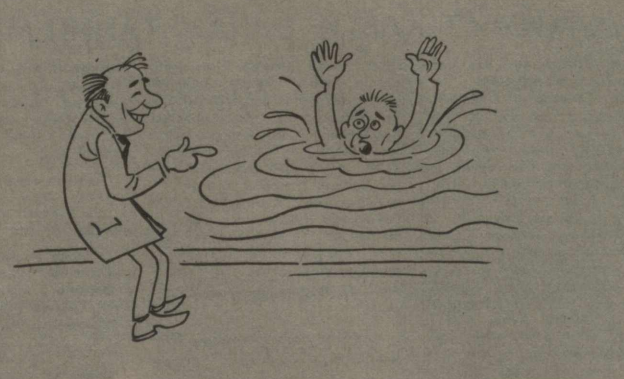

Рассом А. ХОЛИҚОВ

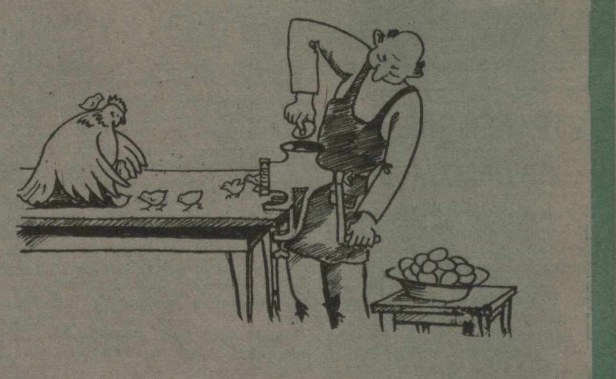

Рассом М. ҲАБИБУЛЛИН

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ

Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла КАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент—700029, Ленин кўчаси 41.

ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-42, қабулхона — 32-54-71; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь—33-49-93, 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза —32-55-78; санъат—32-56-48; сатира ва юмор —32-56-49; фотолаборатория — 32-58-95.

Р—10145. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64598. Б. 3126. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12